

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна
наукова
праця на правах
рукопису

ПАНФЬОРОВ ПАВЛО ІВАНОВИЧ

УДК 343.9 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче
право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ **П. І. Панфьоров**

Науковий керівник: **Нєбитов Андрій Анатолійович,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Панфьоров П. І. Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2024.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому реалізовано підхід до формування кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності Національної поліції України з визначенням шляхів розв'язання низки фундаментальних і прикладних проблем. У роботі сформовано низку нових кримінологічних положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтовано наукові підходи до запобігання кримінальним правопорушенням як комплексної цільової кримінологічної моделі заходів реагування уповноважених суб'єктів відповідно до національного законодавства, що акумулює наукові методи та ґрунтується на синтезі військових, політичних, правових і соціологічних знань, спрямованих на недопущення, виявлення, припинення й мінімізацію кримінальних правопорушень; усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, особливо в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Запобігання Національною поліцією кримінальним правопорушенням визначено як комплекс науково обґрунтованих і закріплених у нормативно-правових актах заходів, що здійснюються поліцейськими спільно з іншими суб'єктами з метою виявлення, недопущення й припинення суспільно небезпечних діянь, а також для усунення, блокування та нейтралізації детермінант, що породжують або обумовлюють їх вчинення. Системоутворюючими ознаками Національної поліції України як суб'єкта

запобігання кримінальним правопорушенням визначено такі: суб'єктами здійснення є всі без винятку поліцейські; діяльність зумовлена нормативно закріпленими завданнями і наданими повноваженнями, ґрунтується на дотриманні встановлених для такого правоохоронного органу принципів, зміст діяльності становить система дій відносно суспільно небезпечних протиправних діянь та їх причинного комплексу з метою мінімізації.

У роботі науково доведено, що кримінологічна модель діяльності поліцейського по забезпеченню безпеки – це система заходів, спрямованих на забезпечення публічної безпеки та порядку, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, надання допомоги особам унаслідок надзвичайних ситуацій, запобігання кримінальним правопорушенням, їх мінімізацію шляхом усунення та нейтралізації детермінантів, а також через недопущення і припинення у межах наданих повноважень. Така діяльність Національної поліції України включає в себе запобіжну функцію на стадіях виявлення, припинення й розслідування кримінальних правопорушень, а також встановлення, блокування та нейтралізацію їх причин і умов з метою недопущення настання суспільно небезпечних наслідків, чи їх рецидиву, відшкодування шкоди, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також превентивного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки. Також визначено пріоритетні напрями кримінологічного забезпечення діяльності Національної поліції України (нормативно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні), які ґрунтуються на апробованій вітчизняною і зарубіжною практикою системі скоординованих заходів, із розробленням й упровадженням у діяльність органів і підрозділів поліції комплексу науково обґрунтованих інструментів (рішень, методик, рекомендацій), спрямованих на моніторинг кримінальної ситуації в країні, виявлення та усунення (нейтралізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних (віктимогенних) чинників, прийняття на цій основі ефективних правових і регуляторних рішень забезпечення кримінологічної безпеки.

Здійснено унормування принципів діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням (системність; самостійність; демократизм; соціальна справедливість; комплексність; субординаційність; несуперечливість; своєчасність; достатність; оперативність; пріоритетність; погодженість; спадковість) шляхом доповнення новою статтею 12-1 «Принципи запобігання кримінальним правопорушенням» розділу II Закону України «Про Національну поліцію».

Проведений аналіз показників офіційної статистики упродовж 2016–2024 рр. дозволив констатувати, що сплеск особливо тяжких і тяжких злочинів став наслідком різкого зростання кількості військових злочинів і злочинів, пов'язаних з війною, абсолютна більшість яких належать до посягань цих ступенів тяжкості, у зв'язку з чим теоретично обґрунтовано напрями удосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Одним із специфічних етапів розвитку поліцейської кримінологічної діяльності, пов'язаним з прийняттям Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.) і реальним введенням такого стану (лютий 2022 р.), є заходи контролю щодо забезпечення безпеки у воєнний час здійснюються як на блокпостах, так і поза їх межами за окремим Порядком (постанови Кабінету Міністрів України № 573/2020, № 1455/2021). Тому, стратегічні напрями діяльності Національної поліції України як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням вимагає іншого нормативно-правового підходу, а саме через визнання проблеми кримінальних правопорушень на рівні деструктивного феномену серед умов поточних і прогнозованих чинників, які впливають на його розвиток, особливо в умовах воєнного стану, й зобов'язання держави вжити заходів щодо запобігання протиправним посяганням на права і законні інтереси людини, що підвищить рівень кримінологічної діяльності.

Доведено, що статус органів досудового розслідування (ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України) не співставний з функцією запобігання кримінальним правопорушенням, позаяк орієнтований фактично лише на розслідування, що унеможлиблює здійснення оперативного реагування на суспільно-небезпечні діяння, які готуються, у зв'язку з чим запропоновано зміни до п. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію».

Обґрунтовано необхідність розробки Концепції боротьби зі злочинністю органами та підрозділами Національної поліції, яка визначає основні положення поліцейської діяльності у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, принципи, вимоги до організації управління й заходів запобігання та Плану запобігання кримінальним правопорушенням на 2025–2030 рр. на виконання такої Концепції.

Запропоновано шляхи організації діяльності Національної поліції України як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням за напрямками організаційне, інформаційне, прогностичне та наукове забезпечення. З метою покращення такої діяльності обґрунтовано й створення Управління по запобіганню кримінальним правопорушенням у структурі Національної поліції України із завданнями: кримінальний аналіз злочинності; визначення основних кримінологічних напрямів діяльності поліції; проведення кримінологічних досліджень; координація та взаємодія поліції з питань реалізації заходів запобігання; організація міжнародного співробітництва; аналіз та узагальнення практики боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: Національна поліція України, кримінологічна безпека, війна, воєнний стан, кримінальне правопорушення, принципи, кримінологічне забезпечення, організація, запобігання, програмування.

SUMMARY

Panforov P. I. The National Police of Ukraine as a subject of criminal offense prevention. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for the scientific degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law (081 – Law). – PJSC «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, 2024.

The dissertation is one of the first comprehensive monographic studies in Ukraine, which implements an approach to the formation of criminological principles for the prevention of criminal offenses in the activities of the National Police of Ukraine with the determination of ways to solve a number of fundamental and applied problems. The work contains a number of new criminological provisions, conclusions and recommendations.

Scientific approaches to the prevention of criminal offenses as a complex target criminological model of response measures of authorized subjects in accordance with national legislation, which accumulates scientific methods and is based on the synthesis of military, political, legal and sociological knowledge aimed at preventing, detecting, stopping and minimizing criminal offenses; elimination of the causes and conditions that contribute to their perpetration, especially in the conditions of war and state of emergency are substantiated.

Prevention of criminal offenses by the National Police is defined as a set of scientifically based and legally binding measures carried out by the police together with other subjects in order to detect, prevent and stop socially dangerous acts, as well as to eliminate, block and neutralize determinants that give rise to or condition their commission. The system-forming features of the National Police of Ukraine as a subject of the prevention of criminal offenses are defined as follows: the subjects of implementation are all police officers without exception; activity is determined by normatively fixed tasks and granted powers, is based on compliance with the principles established for such a law enforcement body, the content of activity is a

system of actions in relation to socially dangerous illegal acts and their causal complex with the aim of minimization.

The work scientifically proves that the criminological model of the police officer's activity in ensuring security is a system of measures aimed at ensuring public safety and order, protection of human rights and freedoms, the interests of society and the state, assistance to persons in emergency situations, prevention of criminal offenses, their minimization by eliminating and neutralizing determinants, as well as by preventing and terminating within the limits of the powers granted. Such activity of the National Police of Ukraine includes a preventive function at the stages of detection, termination and investigation of criminal offenses, as well as establishing, blocking and neutralizing their causes and conditions in order to prevent the occurrence of socially dangerous consequences or their recurrence, compensation for damage, restoration of violated rights and legitimate interests of individuals and legal entities, as well as preventive influence on persons prone to illegal behavior. The priority areas of criminological support for the activities of the National Police of Ukraine (normative-legal, organizational-management, information-analytical) are also determined, which are based on a system of coordinated measures proven by domestic and foreign practice, with the development and implementation of a set of scientifically based tools in the activities of police bodies and units (decisions, methods, recommendations) aimed at monitoring the criminal situation in the country, identifying and eliminating (neutralizing, mitigating the negative impact of) criminogenic (victimogenic) factors, adopting on this basis effective legal and regulatory decisions to ensure criminological security.

The principles of the National Police's activity as a subject of criminal offense prevention (systematicity; independence; democracy; social justice; comprehensiveness; subordination; non-contradiction; timeliness; sufficiency; efficiency; priority; agreement; heredity) are normalized by adding a new Article 12-1 "Principles prevention of criminal offenses" of Chapter II of the Law of Ukraine "On the National Police".

The analysis of the indicators of official statistics during 2016–2024 made it possible to state that the surge in particularly serious and serious crimes was the result of a sharp increase in the number of war crimes and war-related crimes, the absolute majority of which belong to offenses of these degrees of severity, in connection therefore, directions for improving the system of preventing criminal offenses at the general social and special criminological levels are theoretically substantiated.

One of the specific stages of the development of police criminological activity, related to the adoption of the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” (2015) and the actual introduction of such a state (February 2022), is control measures to ensure security in wartime are carried out both at checkpoints and outside them according to a separate Procedure (Cabinet of Ministers of Ukraine Resolutions No. 573/2020, No. 1455/2021). Therefore, the strategic direction of the National Police of Ukraine as a subject of the prevention of criminal offenses requires a different normative and legal approach, namely through the recognition of the problem of criminal offenses at the level of a destructive phenomenon among the conditions of current and projected factors that affect its development, especially in the conditions of war state, and the obligation of the state to take measures to prevent illegal encroachments on human rights and legitimate interests, which will increase the level of criminological activity.

It is proved that the status of pretrial investigation bodies (Article 38 of the Criminal Procedure Code of Ukraine) is not comparable to the function of preventing criminal offenses, since it is actually focused only on investigation, which makes it impossible to implement an operational response to socially dangerous acts that are being prepared in connection with what are the proposed changes to Clause 3 of Art. 13 of the Law of Ukraine “On the National Police”.

The projects of the Concept of combating crime by the bodies and units of the National Police, which defines the main provisions of police activity in the field of crime prevention, principles, requirements for the organization of management and

prevention measures, and the Plan for the prevention of criminal offenses for 2025–2030 for the implementation of this Concept, are proposed.

The ways of organizing the activities of the National Police of Ukraine as a subject of special criminological prevention of criminal offenses in the areas of organizational, informational, prognostic and scientific support are proposed. In order to improve such activities, the creation of the Office for the Prevention of Criminal Offenses in the structure of the National Police of Ukraine with the tasks of: criminal analysis of crime; determination of the main criminological areas of police activity; conducting criminological research; coordination and cooperation of the police on the implementation of prevention measures; organization of international cooperation; analysis and generalization of crime fighting practice.

Keywords: National Police of Ukraine, criminological security, war, martial law, criminal offense, principles, criminological support, organization, prevention, programming.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Панфьоров П. І. Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4. Т. 2. С. 100–104.

2. Панфьоров П. І., Небитов А. А. Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 154–158.

3. Панфьоров П. І. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 177–182.

4. Панфьоров П. І. Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 633–643.

5. Панфьоров П. І. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 6 (24). С. 588–600.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Панфьоров П. І. Реалізація окремих принципів в запобіжній діяльності Національної поліції України. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 139–141.

7. Панфьоров П. І. Національна поліція як суб'єкт спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 178–180.

8. Панфьоров П. І. Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням як один із напрямків діяльності Національної поліції України. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	28
1.1 Стан наукової розробки проблем діяльності Національної поліції у запобіганні кримінальним правопорушенням	28
1.2 Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю	41
1.3 Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.....	58
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	81
2.1 Сучасний стан запобіжної діяльності Національної поліції.....	81
2.2 Нормативно-правове забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням	98
2.3 Організаційно-управлінське та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням	119
Висновки до розділу 2	148

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА ПРАКТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	152
3.1 Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням	152
3.2 Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням	174
Висновки до розділу 3	187
ВИСНОВКИ.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
ДОДАТКИ.....	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР –	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС –	Європейський Союз
КВК України –	Кримінально-виконавчий кодекс України
КК України –	Кримінальний кодекс України
КПК України –	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП –	Кодекс України про адміністративні правопорушення
НПУ –	Національна поліція України
ОРД –	оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ –	оперативно-розшукові заходи
СРД –	слідчі (розшукові) дії

ВСТУП

Поліція – головний правоохоронний суб'єкт будь-якої країни світу. Незважаючи на позитивні зрушення, що відбулися після створення Національної поліції України (далі – НПУ) (2015 р.), в частині організаційно-правового забезпечення основних напрямів діяльності такого правоохоронного органу, у тому числі й щодо здійснення запобігання кримінальним правопорушенням, залишається значна кількість проблемних питань, зумовлених законодавчими прогалинами, дублюванням повноважень, певною неузгодженістю, а то й поспішністю реформування органів і підрозділів, відсутністю соціального, матеріально-технічного, фінансового забезпечення як кримінологічного інструментарію, так і безпосередньо самих поліцейських.

Прагнення України наблизитись до співтовариства європейських держав потребує особливої уваги до усунення відповідних негативних явищ і процесів саме у боротьбі зі злочинністю, а масштабне збройне вторгнення агресора на територію України вкрай негативно позначилося й на кількісних параметрах і структурі кримінальних правопорушень, зокрема у 2023 р. помітно збільшилася кількість тяжких злочинів (до 125 656 (+12,2 %) (2021 р. – -10,6 %)) і дуже суттєво – особливо тяжких (105 559 (+ 8,7 %) (2021 р. – -8,3 %)). Сплеск особливо тяжких і тяжких злочинів став наслідком різкого зростання кількості військових злочинів і злочинів, пов'язаних з війною, абсолютна більшість яких належить до посягань цих ступенів тяжкості. Також на деокупованих територіях України знаходять місця масових поховань, на яких органи поліції здійснюють відповідні заходи ексгумації та ідентифікації тіл загиблих. З початку деокупаційних заходів у Донецькій, Миколаївській, Херсонській та Харківській областях виявлено тіла 1116 цивільних осіб, з них 31 дитяче¹.

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>; Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 388 с.

Такі невітні статистичні дані засвідчують мілітаризованість криміногенної обстановки, в якій поліцейським доводиться запобігати кримінальним правопорушенням, що, відповідно, вимагає додаткового вивчення та наукового обґрунтування. В умовах реальної війни та воєнного стану на Національну поліцію покладено низку повноважень і забезпечено нові функціональні спроможності в запобіганні кримінальним та іншим видам правопорушень, зокрема, поряд із реєстрацією тисяч кримінальних проваджень за фактами військових злочинів щодня оперативниками відпрацьовуються особи, які допомагали й допомагають російським окупантам, підозрюються в диверсіях, терористичній діяльності, слідчими фіксуються масовані ракетні удари та артобстріли, патрульні, дільничні, та інші поліцейські безпосередньо задіяні в евакуації цивільного населення, розвезенні гуманітарної допомоги, забезпечують діяльність блокпостів, перевіряють документи й транспортні засоби, протидіють мародерству, проводять пошук і розвідувальну роботу щодо диверсійної діяльності ворога, поліцейські особливого призначення (Об'єднана штурмова бригада «Лють») безпосередньо залучені до участі в бойових діях, аеророзвідки й вогневого ураження противника, а поліцейською авіацією тільки у 2023 р. здійснено понад 4 тис. польотів, забезпечено аеромедичну евакуацію важкопоранених бійців, лікарів і доставлено тисячі тон необхідного для фронту вантажу.

До того ж нормативно-правове забезпечення поліцейської юрисдикції під час введення воєнного стану зазнало масштабних оновлень шляхом доповнення та зміни законодавчих положень, що визначають організаційно-правові засади діяльності, статус поліцейських і процесуальні аспекти особливого режиму досудового розслідування.

Утім, аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що особливості діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням не знайшли свого цільового комплексного дослідження й розробки напрямів удосконалення. Означений стан речей ставить під загрозу ефективність

кримінологічної політики та правоохоронної реформи, визначених у стратегічних планах і документах держави.

Концептуальні ідеї в контексті розроблення системи кримінологічного впливу на злочинність та окремі її сегменти свого часу висловлювали представники вітчизняної кримінологічної школи, зокрема: А. А. Бабенко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, А. Б. Блага, Є. М. Блажівський, А. А. Бова, О. Ю. Бусол, В. В. Василевич, Р. С. Веприцький, М. Г. Вербенський, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Головін, В. К. Гришук, О. М. Гумін, Л. М. Давиденко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. П. Ємельянов, Г. П. Жаровська, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. В. Ігнатюк, О. Г. Кальман, О. О. Кваша, А. М. Кислий, С. М. Князєв, О. Г. Колб, М. Г. Колодяжний, І. М. Копотун, О. Є. Користін, М. В. Корнієнко, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, Н. К. Макаренко, М. І. Мельник, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Є. С. Назимко, А. А. Небитов, Ю. В. Нікітін, Ю. В. Орлов, М. О. Семенишин, І. В. Сервецький, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, В. В. Черней, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. В. Шаблистий, В. І. Шакун, О. Ю. Шостко, Н. М. Ярмиш, А. М. Ященко та інші.

Безпосередньо питанням запобігання кримінальним правопорушенням органами на підрозділах НПУ присвячені праці В. М. Бесчастного, С. О. Бичіна, А. В. Коваленка, Ю. В. Тарасевича та А. Є. Фоменка.

Дослідження зазначених вище науковців мають безсумнівне теоретичне та практичне значення, однак вимоги сьогодення й сучасний стан реформування НПУ потребує постійного розвитку кримінологічного напрямку, а проблема розробки та впровадження заходів запобігання кримінальним правопорушенням, незважаючи на численні концептуальні підходи до її розв'язання, залишається нагальною. Зокрема, нормативно-правове, організаційно-управлінське та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням з урахуванням

умов війни, сучасного стану показників кримінологічної безпеки залишається відкритим.

Отже, об'єктивна потреба наукової розробки статусу суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням на рівні окремого правоохоронного органу, оснащення НПУ необхідним і дієвим кримінологічним інструментарієм, а також практичне значення результатів дослідження обумовили обрання цієї теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023 р), а також позицій Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і Загальному плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2018–2020 рр. «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (номер державної реєстрації: 0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 05 березня 2015 р. (протокол № 8) та уточнено 31 жовтня 2018 р. (протокол № 10).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у кримінологічному пізнанні Національної поліції України як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та поліцейської практики з урахуванням умов воєнного стану.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі *завдання*:

- з'ясувати сучасний стан наукового розроблення проблем діяльності НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням;
- розкрити соціально-правовий статус НПУ як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю;
- охарактеризувати принципи діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням;
- здійснити аналіз та оцінку сучасного стану запобіжної діяльності НПУ;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності поліції в контексті предмета дослідження;
- визначити організаційно-управлінське та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням;
- встановити місце й роль НПУ в загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності діяльності НПУ як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю.

Предмет дослідження – Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використано такі методи: *загальнонаукові: діалектичний та формально-логічний* – для розкриття соціально-правового статусу НПУ як правоохоронного органу по боротьбі зі злочинністю (підрозділ 1.2), виокремлення особливостей діяльності цієї інституції у запобіганні кримінальним правопорушенням (розділи 2–3); *системний* – дозволив систематизувати наукові доробки за темою дослідження (підрозділ 1.1), принципи НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням (підрозділ 1.3), а також нормативно-правові акти, що регулюють його діяльність (підрозділ 2.2); *структурно-функціональний* – для надання характеристики кримінологічному забезпеченню діяльності НПУ (розділ 2) і розроблення на цій основі шляхів удосконалення правового механізму та практики діяльності такого органу у запобіганні кримінальним правопорушенням (розділ 3); *спеціальні: моделювання* – при розробленні кримінологічної моделі діяльності НПУ (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2), формулюванні загальних оцінок і висновків до розділів, а також пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового, організаційно-управлінського та інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням (підрозділи 2.2, 2.3); *логіко-юридичний* – сприяв аналізу та оцінці сучасного стану запобіжної діяльності НПУ (підрозділ 2.1); *контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів НПУ за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (підрозділ 1.2, розділи 2–3); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – з метою вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної результативності заходів запобігання (розділи 2–3); *статистичний* – для аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2).

Емпіричну базу дослідження, що забезпечує обґрунтованість і достовірність викладених у дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій, становлять дані офіційної статистичної звітності (звіти та

узагальнення Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України за 2016–2023 рр.) та анкетування 525 працівників НПУ (150 слідчих, 183 оперативних працівників, 107 дільничних офіцерів, 85 працівників ювенальної превенції), 85 прокурорів і 420 громадян з усіх регіонів країни.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень, у якому запропоновано кримінологічні засади діяльності НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням з визначенням шляхів розв’язання низки фундаментальних і праксеологічних проблем в умовах реальної війни й правового режиму воєнного стану. Найсуттєвішими з них вважаються наступні положення:

вперше:

– науково доведено, що кримінологічна діяльність НПУ включає в себе запобіжну функцію на стадіях виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, а також встановлення, блокування та нейтралізацію їх причин та умов з метою недопущення настання суспільно небезпечних наслідків, чи їх рецидиву, відшкодування шкоди, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також превентивного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки;

– визначено пріоритетні напрями кримінологічного забезпечення діяльності НПУ (нормативно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні), що ґрунтуються на апробованій вітчизняною і зарубіжною практикою системі скоординованих заходів, з розробленням та впровадженням у діяльність органів і підрозділів поліції комплексу науково обґрунтованих інструментів (рішень, методик, рекомендацій), спрямованих на моніторинг кримінальної ситуації в країні, виявлення та усунення (нейтралізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних (віктимогенних) чинників, прийняття на цій основі ефективних правових і регуляторних рішень забезпечення кримінологічної безпеки;

– аналіз показників офіційної статистики за 2016–2024 рр. дозволив встановити, що сплеск особливо тяжких і тяжких злочинів став наслідком різкого зростання кількості військових злочинів і злочинів, пов’язаних з війною, абсолютна більшість яких належать до посягань цих ступенів тяжкості, у зв’язку з чим розроблено заходи запобігання, що вживаються органами і підрозділами НПУ на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях;

– доведено, що статус органів досудового розслідування (ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України) не співставний з функцією запобігання кримінальним правопорушенням, позаяк орієнтований фактично лише на розслідування, що унеможлиблює здійснення оперативного реагування на суспільно-небезпечні діяння, що готуються, у зв’язку з чим запропоновано зміни до п. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію»;

– обґрунтовано необхідність розробки *Концепції боротьби зі злочинністю органами та підрозділами Національної поліції*, яка визначатиме основні положення поліцейської діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням, принципи, вимоги до організації управління й заходи запобігання, та *Плану запобігання кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ на 2025–2030 рр.* на реалізацію такої Концепції;

удосконалено:

– наукові підходи до запобігання кримінальним правопорушенням як комплексної цільової кримінологічної моделі заходів реагування уповноважених суб’єктів відповідно до національного законодавства, що акумулює наукові методи та ґрунтується на синтезі військових, політичних, правових та соціологічних знань, спрямованих на недопущення, виявлення, припинення та мінімізацію кримінальних правопорушень; усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, особливо в умовах воєнного та надзвичайного стану; запобігання НПУ кримінальним правопорушенням як комплексу науково обґрунтованих і закріплених у нормативно-правових актах заходів, які здійснюються поліцейськими спільно з іншими суб’єктами з метою виявлення, недопущення та припинення суспільно небезпечних діянь, а також для

усунення, блокування й нейтралізації детермінант, що породжують або обумовлюють їх вчинення;

– унормування принципів діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням (системність; самостійність; демократизм; соціальна справедливість; комплексність; субординаційність; несуперечливість; своєчасність; достатність; оперативність; пріоритетність; погодженість; спадковість) шляхом доповнення новою статтею 12-1 «Принципи запобігання кримінальним правопорушенням» розділу II Закону України «Про Національну поліцію»;

– організацію діяльності НПУ як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням за напрямками: організаційне, інформаційне, прогностичне та наукове забезпечення, й створення Управління по запобіганню кримінальним правопорушенням у структурі НПУ із завданнями: кримінальний аналіз злочинності; визначення основних кримінологічних напрямів діяльності поліції; проведення кримінологічних досліджень; координація та взаємодія поліції з питань реалізації заходів запобігання; організація міжнародного співробітництва; аналіз та узагальнення практики боротьби зі злочинністю;

дістала подальшого розвитку:

– концептуалізація системоутворюючих ознак НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням: суб'єктами здійснення є всі без винятку поліцейські; діяльність зумовлена нормативно закріпленими завданнями і наданими повноваженнями, ґрунтується на дотриманні встановлених для такого правоохоронного органу принципів, зміст діяльності становить система дій відносно суспільно небезпечних протиправних діянь та їх причинного комплексу з метою мінімізації;

– кримінологічна модель діяльності поліцейського по забезпеченню безпеки, на основі аналізу положень Закону України «Про Національну поліцію» (2015 р.), як системи заходів, спрямованих на забезпечення публічної безпеки та порядку, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства й

держави, надання допомоги особам унаслідок надзвичайних ситуацій, запобігання кримінальним правопорушенням, їх мінімізацію шляхом усунення та нейтралізації детермінантів, а також через недопущення й припинення у межах наданих повноважень;

– стратегічні напрями діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням на основі нормативно-правового підходу визнання проблеми кримінальних правопорушень на рівні деструктивного феномену серед умов поточних і прогнозованих чинників, які впливають на його розвиток, особливо в умовах воєнного стану, й зобов'язання держави вжити заходів щодо запобігання протиправним посяганням на права і законні інтереси людини з метою підвищення рівня кримінологічної діяльності;

– специфічний етап розвитку поліцейської кримінологічної діяльності, пов'язаний з прийняттям Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.) і реальним введенням такого стану (лютий 2022 р.) – заходи контролю щодо забезпечення безпеки у воєнний час здійснюються як на блокпостах, так і поза їх межами за окремим Порядком (постанови Кабінету Міністрів України № 573/2020, № 1455/2021);

– рекомендації щодо запровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, з використанням інформаційно-пошукових, аналітичних систем і спеціалізованого програмного забезпечення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджено та мають перспективи подальшого використання у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Національної академії внутрішніх справ);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – з метою розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій (акт Деснянського РУ ГУНП МВС України у місті Києві);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Актуальні питання кримінального права» для підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських і практичних занять (акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на міжнародних конференціях «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.); «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у восьми наукових працях, серед яких п'ять статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (238 найменувань на 26 сторінках) та чотирьох додатків на 14 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 233 сторінки, із них основний текст дисертації – 174 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

1.1. Стан наукової розробки проблем діяльності Національної поліції у запобіганні кримінальним правопорушенням

Сучасні реалії розвитку злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише в злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазі-державні об'єднання кримінальної спрямованості. З огляду на ці та інші обставини розробка теоретичних і практичних засад запобігання кримінальним правопорушенням належить до значущих та складних проблем сучасної антикримінальної діяльності держави [50, с. 79].

Системна й скоординована діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості щодо боротьби зі злочинністю залишається сьогодні найбільш складною та важливою у розбудові України як незалежної, демократичної й правової держави. Саме тому формування і реалізація виваженої, ефективної та збалансованої кримінологічної політики має забезпечити активну й дієву боротьбу зі злочинністю, а зміцнення законності та правопорядку має бути пріоритетними в діяльності всіх державних органів влади, органів місцевого самоврядування й суспільства загалом [203, с. 18].

Як слушно з цього приводу зазначає С. А. Мозоль, вирішення стратегічних завдань протидії злочинності лежить у площині згладжування соціальних конфліктів і суперечностей. Очевидно, що пріоритетом має стати не кількість виявлених правопорушень або кількість осіб, притягнутих до

відповідальності, а узгодженість діяльності всіх без винятку органів влади й соціально-економічних систем, спрямованих на забезпечення кримінологічної безпеки суспільства загалом та окремих її представників [103, с. 28]. При цьому, на думку Г. В. Форос, запобігання кримінальним правопорушенням у сучасних умовах – це найбільш реальний внесок правоохоронних органів у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням у країні [224, с. 180].

Звернемо увагу на те, що проголошення у ст. 3 Конституції України [79] того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, вимагає від останньої утворення відповідної системи органів (суб'єктів), які отримали назву правоохоронних [79]. До них належать і НПУ, яка посідає важливе місце в системі органів влади, унаслідок чого їх функції та повноваження суттєво відрізняються від інших. Нині пріоритетними напрямками діяльності цього правоохоронного органу є відсіч збройній агресії, надання допомоги постраждалим особам, забезпечення і гарантування реалізації конституційних прав і свобод, а також запобігання кримінальним та іншим видам правопорушень. Щодо останнього пункту, то аналіз діяльності за відповідним напрямом переконливо свідчить, що запобіжна практика, рівень виявлення та розслідування кримінальних правопорушень усе ще перебуває на недостатньому рівні. Позаяк, але наявна низка питань у практиці превентивних, оперативних та слідчих підрозділів, що потребують ретельного вивчення як на науковому, так і правовому рівнях.

Про потребу підвищення ефективності наукових пошуків у цьому напрямі свідчать і результати анонімного опитування респондентів. Так, на питання «Чи вважаєте Ви необхідною активізацію наукових досліджень з питань запобіжної діяльності Національної поліції?» правоохоронці дали наступні відповіді: «так» – 167 із 244 осіб, які брали участь в опитуванні; «ні» – 50 осіб; «частково» – 27 осіб (Додаток Б). Своєю чергою, пересічні

громадяни та громадські активісти на це питання відповіли таким чином: «так» – 206 із 259 респондентів; «ні» – 18 осіб; «частково» – 35 осіб (Додаток В).

Передусім зазначимо, що наукова розробка концепції кримінологічної безпеки суспільства була започаткована в Україні ще в 1993 р. Основні її положення вперше були презентовані О. М. Костенком у доповіді «Злочинність як політична проблема для України і Європи» на міжнародному симпозіумі «Боротьба із злочинністю – завдання загальноєвропейського характеру», що відбувся у Будапешті. Відповідно до запропонованої концепції кримінологічна безпека людини у суспільстві – це стан захищеності всього того, що є необхідним для її нормального (тобто такого, що відповідає законам природи) життя, від сваволі, що проявляється у вигляді злочинів. Отже, безпосереднє завдання кримінології науковець бачить у дослідженні феномену кримінальної сваволі для того, щоб забезпечити кримінологічну безпеку людей. У подальшому дослідник продовжив свою думку й написав, що «таке завдання кримінологія може виконати, якщо користуватиметься методом, придатним для дослідження людської волі, яка набирає форми кримінальної сваволі». З його точки зору, таким методом є застосування принципу соціального натуралізму (тобто «принципу природності соціального»), який полягає в тому, що соціальні явища, серед іншого і воля людини, не виводяться за межі дії законів природи, а навпаки, визнаються такими, що є більш високою формою пристосування до законів природи, ніж фізичні та біологічні явища. Інакше кажучи, соціальні явища, серед іншого людська воля, є не менш природними, ніж фізичні та біологічні, навіть, навпаки, – більш природними. О. М. Костенко робить висновок, що злочинність – це прояв сваволі, яка є не що інше, як воля, неузгоджена із природними законами життя людей [80, с. 215–216].

При цьому кримінологія покликана забезпечувати кримінологічну безпеку людини, вести боротьбу з усіма проявами злочинності й повинна розглядати не лише причини злочинної поведінки людини, а і ставити

питання, чому саме люди її не здійснюють. Завдяки отриманню відповіді на останнє запитання, своєю чергою, на думку С. А. Мозоля, можна буде досягти якісного забезпечення безпеки людей у суспільстві та державі [103, с. 31].

Нині в Україні опубліковано низку досліджень, у яких здійснено науковий аналіз проблем запобігання кримінальним правопорушенням на рівні окремих суб'єктів. Вельми цікавим є бачення цього питання В. В. Голіною. Так, він пише, що «профілактика захисту як світова стратегія зменшення практичних можливостей злочинних проявів потребує наукового обґрунтування запобіжного впливу на свідомість потенційних злочинців технічної охоронної озброєності суспільства, вивчення практики уразливості і можливостей захисту тих чи інших матеріальних і духовних цінностей від злочинних посягань, використання новітніх засобів їх захисту в різних сферах життя, виробництва, розподілу благ тощо, зацікавленість держави в залученні та впровадженні різних ноу-хау, дослідження доцільності запозичення світового досвіду профілактики захисту в національному просторі та ін. Проте не все так просто. Потрібні державні структури, які б займалися цією проблемою» [32, с. 151].

Відразу варто зазначити, що використані та проаналізовані у цій дисертації наукові напрацювання, які хоча і дотично були спрямовані на розв'язання актуальних проблем визначення НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, становили її методологічне підґрунтя. Наприклад, комплексною в цьому аспекті вважаємо працю С. Д. Гусарева, в якій обґрунтовано теорію юридичної діяльності, висвітлено методологічну базу досліджень цього явища, з'ясовано структурно-функціональну характеристику, проаналізовано певні складові елементи змісту. У роботі окремо розглянуто сферу практичної діяльності юристів, яка пов'язується з вирішенням конкретних юридичних справ, визначено види юридичної роботи, її основні завдання, принципи та функції. Вченим аргументовано думку про безпосередність зв'язку типологічних ознак правової системи з особливостями здійснення юридичної діяльності, проаналізовано

найважливіші проблеми здійснення певних видів юридичної роботи, а також шляхи їх усунення, акцентовано увагу на можливих перспективах розвитку юридичної професії в Україні, виходячи з характеру розвитку національної правової системи [37, 36, с. 15]. Зокрема, С. Д. Гусарєв, наголошує на тому, що потрібно розмежовувати правову та юридичну діяльність, які співвідносяться як загальне та часткове.

Як слушно з цього приводу наголошують В. В. Дума та В. С. Цимбалюк, при характеристиці правоохоронної правозастосовної діяльності доцільно зазначити, що вона здійснюється державними органами і деякими недержавними організаціями та спрямована на охорону законності й правопорядку, захист прав та свобод людини, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями. У минулому як вся правоохоронна діяльність, так і один із її різновидів – правозастосовна правоохоронна діяльність орієнтувались на боротьбу з правопорушеннями як явищем [45, с. 60–61].

З огляду на удосконалення загальних кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням значне теоретико-прикладне підґрунтя створили у своїх наукових розробках О. М. Литвак «Державний контроль за злочинністю (кримінальний аспект)» (2001) [94]; Д. О. Балабанова «Теорія криміналізації» (2007) [3]; А. П. Закалюк «Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х книгах» (2007) [50; 51; 52]; О. М. Литвинов «Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні» (2008) [96]; В. В. Голіна «Запобігання злочинності (теорія і практика)» (2011) [31]; О. В. Шевченко «Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності» (2012) [231]; О. Г. Кулик «Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження» (2013) [92]; Н. В. Сметаніна «Теоретичне уявлення про злочинність в пострадянській кримінології» (2014) [207]; О. М. Джужа «Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма» (2015) [42]. Д. О. Супруненко «Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні» (2016) [211]; Р. О. Колб «Банківська установа як суб'єкт запобігання злочинам» (2021) [75] та інші вчені.

Поряд з цим важливими у контексті обґрунтування необхідності впровадження у чинне законодавство України позитивного зарубіжного досвіду та норм міжнародного права є наукові розробки М. І. Хавронюка, зокрема його докторська дисертація «Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації» (2007) [227] та М. І. Бакай, а саме кандидатська дисертація «Імплементация положень «антикорупційних» конвенцій у вітчизняне кримінальне законодавство» (2013) [2].

Утім, комплексне порівняльно-правове дослідження правоохоронної діяльності країн ЄС здійснено А. І. Білас. Як зауважує правник, логічним є виокремлення розуміння правоохоронної діяльності у вузькому (професійному) і широкому аспектах. У першому випадку – це правоохоронна діяльність, спрямована на протидію злочинності й іншим правопорушенням. Тобто, це спеціалізована діяльність з правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – правоохоронні органи. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність, за якої спеціально уповноважені суб'єкти забезпечують охорону права від посягань, реалізацію політики держави у цій сфері. Незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має єдиний, цілісний характер, є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб, у законі встановлено порядок застосування норм, стадії, процедури, наслідки його невиконання. Серед основних відмінних ознак правоохоронної діяльності вченим виокремлено такі: публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер; спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, всіх урегульованих правом суспільних відносин; при її здійсненні спеціально уповноваженими суб'єктами застосовуються, як правило, правові засоби тощо [14, с. 10].

Поняття, функції, завдання та принципи, а також механізм правоохоронної діяльності також досить ґрунтовно досліджено у праці Ю. А. Ведернікова та А. М. Кучука [20]. Як наголошують вчені, до функцій

правоохоронної діяльності потрібно віднести: охорону, профілактичну функцію, нагляд (контроль), регулятивну функцію, каральну та виховну функції. До загальносоціальних принципів правоохоронної діяльності належать: гуманізм, демократизм, соціальна справедливість, рівність усіх перед законом. До спеціальних принципів правоохоронної діяльності варто віднести: верховенство права; законність; добропорядність громадян; гласність; взаємодію з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням; професіоналізм і компетентність, незалежність суб'єктів правоохорони; безперервність. З погляду правників, правоохоронна діяльність здійснюється через певний механізм, який включає в себе нормативний, інституційний та функціональний компоненти [20, с. 175–176].

При цьому одним із комплексних і системних досліджень теоретичних засад кримінологічного забезпечення протидії злочинності як системи знань про сутність, форми, види і засоби такого забезпечення, а також основні напрями його удосконалення у кримінально-превентивній практиці та протидії злочинності загалом стала наукова праця В. М. Бесчастного на тему: «Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні» (2018). Серед здобутків ученого варто виокремити такі: сформульовано поняття кримінологічного забезпечення протидії злочинності, визначено структуру і зміст відповідної теорії у системі загальної теорії протидії злочинності; визначено основні ознаки і властивості системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності, а також розглянуто методологію її дослідження; оцінено стан нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності; проведено класифікацію форм та здійснено систематизацію методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності; окреслено структуру, здійснено класифікацію методів та визначено форми інформаційного забезпечення протидії злочинності [9].

З-поміж інших ретроспективних наукових праць, що тим чи іншим чином дотичні до змісту предмета цієї дисертації, звертають на себе увагу роботи А. М. Ключка «Кримінологічна характеристика розбійних нападів на банківські установи та їх запобігання органами внутрішніх справ» (2011) [70]; М. О. Семенишина «Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил)» [204]. Дисертацію останнього присвячено комплексному дослідженню кримінологічних проблем запобігання корисливо-насильницькій злочинності в Україні. Уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування концепції запобігання корисливо-насильницької злочинності, що надало можливість обґрунтувати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства та практики його застосування органами і підрозділами НПУ. Сформовано пріоритетні напрями удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії органів та підрозділів НПУ з іншими органами у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС.

При цьому, як встановлено у ході дослідження, досі на дисертаційному рівні НПУ як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням науковцями-кримінологами вивчалась дуже поверхнево. Водночас окремі аспекти реалізації НПУ завдань по запобіганню кримінальним правопорушенням, що розглядались у межах дисертацій інших наукових спеціальностей (12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність); не тільки лише у загальних рисах розкрили зазначені питання, але й не дали повною мірою відповіді на складні та неоднозначні проблеми, що становлять зміст об'єкта, предмета та завдань цього дисертаційного дослідження. До того ж такий підхід тільки звужував реальні можливості НПУ у запобіганні кримінальним правопорушенням. Тим паче в нових умовах, коли у чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України на відміну від КПК України

1960 року [86] відсутня правова норма, що зобов'язувала слідчого виявляти причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, запобіжна діяльність останнього та загалом органів досудового розслідування НПУ зведена нанівець.

До речі, у цьому контексті доцільно виокремити дисертаційне дослідження О. Є. Омельченка на тему «Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів» (2004) [110], яка з плином часу та у зв'язку із законодавчими перетвореннями втратила актуальність. Поряд із зазначеним справедливо буде виокремити і сучасні напрацювання цього спрямування, зокрема дисертаційне дослідження С. О. Бичіна на тему «Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності» (2019) [13]. У роботі автором державну та приватну запобіжну діяльність розмежовано та охарактеризовано за такими ознаками: спрямованість діяльності; основний замовник діяльності; характер діяльності; суб'єкт здійснення діяльності; оплачуваність діяльності; основний законодавчий акт; межі діяльності; дозвіл на застосування примусу; місце запобігання злочинності в цілепокладанні основної діяльності; злочини, щодо яких здійснюється запобігання; механізм впливу; момент впливу на злочин; засоби впливу (реагування); відповідальність за невжиття заходів. Надано визначення кожного виду запобіжної детективної діяльності (запобіжної детективної діяльності НАБУ, запобіжної детективної діяльності Національної поліції, запобіжної приватної детективної діяльності) [12].

З огляду на це на передній план виходять сучасні наукові розробки з означеної проблематики, які стали методологічним підґрунтям для вивчення проблем, що визначені в якості завдань цього дослідження. У цьому контексті досить своєчасною та такою, що надає певні орієнтири щодо видозміни запобіжної діяльності НПУ, стала наукова розробка А. В. Коваленка на тему «Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні» (2020) [74]. Правником здійснено феноменологічний аналіз кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, її історичних форм, змісту і механізму виникнення, розвитку та забезпечення, що дозволило

вченому сформулювати нові та наситити додатковими даними наявні аргументи на користь визнання такого масиву знань окремою кримінологічною теорією. Під кримінологічним забезпеченням поліцейської діяльності автором запропоновано розуміти функціонування належних суб'єктів із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів, на основі реальної інформації про стан злочинності, використання кримінологічного прогнозування та планування [73]. Поряд з цим, на наш погляд, у зазначеній науковій праці запобіжна діяльність НПУ не стосується абсолютною мірою тих стратегічних завдань, що вирішуються суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням – перешкоджання дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії, а орієнтована на організаційно-управлінське здійснення в кримінологічному забезпеченні.

Натомість, Ю. В. Тарасевич презентував дисертаційне дослідження на тему «Кримінологічні засади протидії злочинності органами поліції в Україні та країнах ЄС» (2021) [213]. Автором, зокрема, визначено сутність і зміст поняття системи суб'єктів протидії злочинності, деталізовано специфіку поняття взаємодії поліції з огляду на законодавче підґрунтя та механізм утворення партнерських зв'язків. Виокремлено фактори, які, як вважається, впливають на ступінь довіри до поліції. Зазначається, що взаємодія поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності відбувається на основі відповідних принципів, інструментарію, форм і методології. Деталізовано напрями взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності залежно від поставлених цілей та завдань, вагомості впливу на кінцевий результат забезпечення безпеки. Вказано на можливі проблемні питання побудови ефективної взаємодії. Звернуто увагу не те, що побудова ефективної взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності є складним і багатостороннім процесом, який не піддається ні точному діагнозу, ні точному прогнозу. Визначено передумови формування довіри до поліції та

участь громадських організацій у протидії злочинності. Опрацьовано поняття «довіри» до поліції; розглянуто історичні тенденції формування довіри і впевненості до поліції; виокремлено фактори, які, як вважається, впливають на довіру суспільства до поліції [212]. Поряд з цим і в цій науковій розробці не повною мірою з'ясованими та теоретико обґрунтованими залишилися ті питання, що віднесені до завдань нашого дослідження, а саме: не визначено роль і місце НПУ серед суб'єктів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що важливо з огляду на реалізацію системного підходу при вивченні змісту усіх напрямів запобігання кримінальним правопорушенням.

Водночас варто зосередити увагу і на кваліфікаційній науковій праці А. Є. Фоменка на тему «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України» (2021) [223], у якій здійснено структурно-функціональну характеристику кримінологічної діяльності Національної поліції України. Розглянуто права людини як ідеологічне підґрунтя кримінологічної діяльності НПУ. Описано правове регулювання кримінологічної діяльності НПУ. Досліджено наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу органами поліції. Надано характеристику світовим моделям кримінологічної діяльності поліції. Сформульовано рівні ефективності кримінологічної діяльності поліції. Зокрема, на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання НПУ завдань у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку створено теоретичну концепцію кримінологічної діяльності Національної поліції України, основою якої є запровадження в практику діяльності поліції інноваційних форм і методів надання поліцейських послуг та їх оцінка з боку громадськості. Автором кримінологічну діяльність НПУ визначено як різновид поліцейської діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування у галузі права загалом, та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з використанням

актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами, усунення детермінантів учинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [222].

У наступному році було опубліковано монографічне дослідження на тему «Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану» (2022) за загальною редакцією Д. В. Швеця та М. О. Семенишина [126]. У монографії представлено системне наукове дослідження організаційно-тактичних засад поліцейської юрисдикції, здійснено кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень в Україні, запропоновано шляхи вдосконалення системи запобігання злочинності в умовах воєнного стану, охарактеризовано особливості правової діяльності працівників поліції у виявленні та розкритті злочинів, акцентовано увагу на особливостях правової кваліфікації та розслідування злочинів в умовах воєнного стану, охарактеризовано особливості превентивної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану, розглянуто питання забезпечення та захисту прав дитини в умовах воєнного стану, названо складові безпеки працівників НПУ в умовах воєнного стану [126].

Дотичними до проблематики визначення НПУ як суб'єкта запобігання правопорушенням є напрацювання і вчених-адміністративістів, зокрема А. В. Долинного «Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів» (2017) [44]; Д. О. Булатіна «Адміністративно-правові засади здійснення превентивної діяльності поліцією: порівняння досвіду України та країн ЄС» (2020) [18]; В. В. Безеги «Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони» (2020) [7]; О. А. Будя «Адміністративно-превентивні поліцейські заходи» (2021)

[17]; Д. А. Євдокимова «Адміністративно-правові засади здійснення розслідування в справах про адміністративні правопорушення органами Національної поліції (2021) [46]; М. І. Пелеха «Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції України» (2021) [120]; М. Ю. Романова «Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України» (2022) [198]; І. В. Прянішнікової «Адміністративно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження правового режиму воєнного стану» (2022) [193]; В. А. Роїк «Адміністративно-правові засади захисту інтересів суспільства і держави органами Національної поліції» (2023) [197]; Н. Ю. Нєбитової «Адміністративно-правові засади взаємодії органів Національної поліції України з державними та громадськими інституціями у сфері протидії торгівлі людьми» (2023) [107]; Н. В. Демського «Адміністративно-правове регулювання взаємодії підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України з іншими суб'єктами профілактики правопорушень» (2023) [40]; А. О. Чанцевої «Адміністративно-правові засади діяльності патрульної поліції із забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні» (2023) [229] та інших.

Таким чином, якщо підвести підсумки отриманих у ході цього дослідження результатів щодо стану вивчення питань, які стосуються діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, то потрібно констатувати, що на цей процес впливають особливості наукових розробок, які здійснювались протягом 2015–2024 рр., в яких більшість актуальних проблем щодо здійснення превентивної діяльності та як загалом боротьби зі злочинністю, так і щодо протидії окремим видам кримінальних правопорушень органами НПУ розглядались науковцями у межах інших галузей знань (зокрема, у межах теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, криміналістичного та адміністративного спрямування). За браком чітких стратегічних орієнтирів, діяльність НПУ

щодо запобігання кримінальним правопорушенням залишається безсистемною й неузгодженою, а відтак, в умовах війни докорінних змін законодавства та правозастосовної практики, розроблення науково-обґрунтованих концептуальних засад діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, з визначенням шляхів вирішення низки суміжних фундаментальних і прикладних проблем, набуває особливого безпекового значення.

1.2 Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 16 вересня 2014 р. офіційно закріплено бажання нашої держави вступити до ЄС у найближчій історичній перспективі [220]. Проте задля досягнення відповідного масштабного завдання потрібно вдосконалити діяльність державних інституцій. Так, доволі важливою складовою системних перетворень правоохоронної системи є остаточне реформування поліції, яка є не лише найчисленнішим правоохоронним органом, а і найбільш наближеним до населення, бере головне навантаження стосовно забезпечення публічної безпеки та порядку, а також щодо протидії найбільшій кількості небезпечним формам злочинності.

Акцентуємо увагу передусім на те, що зміни в законодавчій сфері в галузі правоохоронної діяльності були започатковані з ухвалення Закону України «Про Національну поліцію» 2 липня 2015 р. Це стало початком нового історичного витка у розвитку української правоохоронної системи загалом. Звертаємо на ключове у визначенні поліції, а саме, що це віднині центральний орган виконавчої влади. Як зауважує М. Самбор, це не

випадково, адже так поліцію виокремлено в самостійний інститут, що позбавлений будь-якої політичної складової, оскільки раніше відповідний правоохоронний орган очолював Міністр внутрішніх справ України, що поруч з адміністративною складовою посади був також і політичною фігурою, а тому посада голови Національної поліції повинна стати нічим іншим, як посадою менеджера-професіонала [200, с. 150].

Поряд з цим злочинність, як відомо, є продуктом суспільства, їй запобігають усі елементи (ланки, інститути) соціальної системи [102, с. 47]. Саме тому запобігання кримінальним правопорушенням розглядаються у контексті функціонування різних суб'єктів. При цьому, як зауважив А. П. Закалюк, суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та кримінальним правопорушенням можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [50, с. 346].

Виходячи з цього, в кримінології суб'єкти запобігання поділені на декілька груп, в одну з яких входить і НПУ. Звісно, що в основу такого поділу покладено функціональну ознаку, насамперед реальний вплив виконуваних ними функцій та видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинної поведінки.

Як показують результати наукових досліджень і практика суспільної діяльності, надзвичайно важливе значення та вагому роль у процесі удосконалення цього процесу, і підвищення ефективності відіграють чітко визначені на теоретичному, правовому та прикладному рівнях відповідні категорії, поняття, дефініції тощо. Саме з цих міркувань і було поставлено зазначене питання в якості завдання у цій науковій розробці, враховуючи, що досі на доктринальному рівні основоположне поняття «Національна поліція як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» не сформульовано, що не тільки знижує рівень запобіжної діяльності у роботі цього правоохоронного органу, але й не дозволяє належним чином взаємодіяти з

іншими суб'єктами кримінологічної профілактики (зокрема, контрольно-ревізійними органами, громадськістю тощо) та негативно впливає на реалізацію НПУ функцій з означеної проблематики.

У зв'язку з цим звертає на себе увагу й вже згадуваний нами факт про те, що в законодавстві та у кримінологічній літературі НПУ віднесено до спеціалізованих органів запобігання кримінальним правопорушенням, тобто до таких суб'єктів профілактики, які у межах своїх основних завдань мають спеціально виокремлену функцію щодо недопущення вчинення протиправних діянь.

Так, у ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліція відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення [171].

Про запобіжний характер діяльності НПУ свідчить і зміст інших повноважень, що закріплені у вказаному вище Законі, у яких ведеться мова про те, що цей правоохоронний орган:

– вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

– вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

– здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

– здійснює екстрені комунікації за телефонним номером 102, оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками

електронних комунікаційних мереж та/або послуг у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про електронні комунікації» [141];

- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

- розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

- у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

- регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі [180];

- здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом; видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів;

- у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

- вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

- забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

- здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо

запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

- вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;

- здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

- здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

- здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, у тому числі за наявності договорів страхування відповідальності осіб, які мають у власності чи іншому законному володінні/користуванні зброю, за шкоду, яку може бути заподіяно третій особі внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї, укладених за класом страхування 13, визначеним ст. 4 Закону України «Про страхування» [185];

- здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

- бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості;

- здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці

громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури;

- здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону;

- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), здійснює привід осіб за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, здійснює розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду;

- виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки;

- вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України [101], а саме порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів;

- забезпечує проведення спільних з органом регулювання у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра заходів з метою встановлення та притягнення до відповідальності власників радіобладнання

будь-якого призначення, експлуатація якого заборонена в Україні або яке експлуатується без визначеного законодавством радіочастотного присвоєння, припинення порушень законодавства у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра, у порядку взаємодії, який затверджується спільними нормативно-правовими актами;

- сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали;

- у випадках, передбачених законом, утримує в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених;

- вживає заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення; та ін. [171].

Отже, постановка питання про визнання НПУ суб'єктом запобігання кримінальним правопорушенням є логічною та необхідною, з огляду наявних у безпековому секторі держави сьогодні проблем кримінологічного характеру.

Про наявність зазначеної проблематики повідомили у ході анонімного опитування й деякі категорії респондентів. Зокрема, на питання «Чи зрозумілим є для Вас зміст запобіжної діяльності НПУ?» пересічні громадяни відповіли наступним чином: «так» – 86 осіб; «ні» – 59 осіб; «частково» – 125 осіб (Додаток В). Своєю чергою, правоохоронці на вказане питання дали такі

відповіді: «так» – 170 осіб; «ні» – 23 особи; «частково» – 51 особа (Додаток В).

Ураховуючи зазначене та виходячи з отриманих у ході дослідження інших результатів, нами було сформульовано поняття *«Національна поліція як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням»*, під яким пропонується розуміти *нормативно визначену діяльність центрального органу виконавчої влади, з дотриманням законодавчо встановлених принципів, з метою недопущення та протидії вчиненню суспільно-небезпечних діянь, які спрямовані на публічну безпеку і порядок, права і свободи людини, а також інтереси суспільства і держави та нейтралізації, блокування, усунення детермінант, що їх породжують і обумовлюють, а також корелюють протиправну поведінку винних осіб*.

Таким чином, до системоутворюючих ознак, що становлять зміст і сутність вивченого поняття, необхідно віднести наступні з них:

1. Це визначена на нормативно-правовому рівні запобіжна діяльність правоохоронного органу в Україні.

Такими правовими джерелами з означених питань є:

- 1) Конституція України, відповідно до вимог ч. 2 ст. 19 якої органи державної влади (у цій роботі – це НПУ), а також їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [79].

Як з цього приводу зазначено в ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію», поліція у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [171].

Свою чергою, у ст. 8 Основного Закону України закріплено положення про те, що в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права, а Конституція України має найвищу юридичну силу. При цьому закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [79]. До того ж на підставі узагальнення судових рішень з означеної проблематики Пленум Верховного Суду у своїй постанові від 01 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» у п. 2 констатував, що суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції України і у всіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії [147, с. 136].

Поряд з цим варто зауважити, що як встановив з цього приводу А. П. Закалюк, у Конституції України, на жаль, немає норм, які б прямо визначали обов'язки держави (у нашому випадку – НПУ) та її органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням [50, с. 336].

Проте Основний Закон України містить низку статей, аналіз яких дає змогу стверджувати, що органи та підрозділи НПУ вправі, а, в окремих випадках, зобов'язані вживати необхідних заходів у межах своїх повноважень щодо недопущення та протидії протиправним діям, що входять до сфери їх відання;

2) Закон України, що визначає правові засади організації та діяльності НПУ, статус поліцейських, порядок проходження служби в НПУ, а також Кримінальний кодекс України (далі – КК), КПК України, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Звісно, що мова, передусім, ведеться про Закон України «Про Національну поліцію», який набув чинності 07 листопада 2015 р. та, як вже було зазначено на початку, запровадив істотні зміни до правоохоронної системи, адже реформа її міліцейської складової вже давно була потрібна. Згідно з положеннями ч. 1 ст. 1 цього Закону, НПУ постає центральним

органом виконавчої влади, котрий служить суспільству за допомогою забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримки публічної безпеки й правопорядку, а у ст. 2 серед завдань цього органу додатково визначено й те, що напряду стосується доктрин щодо запобігання вчинення кримінальним правопорушенням, а саме це: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [171];

3) інші нормативно-правові акти (рішення Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Президента України, Ради Національної безпеки і оборони, ін.), детальніший аналіз яких буде здійснено в наступних структурних підрозділах дисертації, оскільки в законодавстві залишається чимало прогалин щодо регламентування запобіжної діяльності, здійснюваної підрозділами НПУ. Це пов'язано насамперед з недосконалістю нормативних актів, які регламентують повноваження поліцейських і виконання поліцією службових завдань. Так, прийнято зазначений вище Закон України «Про Національну поліцію», але низка інших нормативно-правових актів, передусім підзаконних, не відповідає цьому Закону. Як справедливо зазначається Б. В. Ліщуком, наразі нормативно-правове регулювання діяльності поліції перебуває на початковому етапі, хоча і пройшов значний відрізок часу з моменту її створення [97, с. 146].

2. Безпосередніми суб'єктами здійснення запобіжної діяльності є всі без винятку поліцейські (звісно, що це загальне правило, яке в роботі корелюється за напрямками роботи у відповідних структурних органах і підрозділах, оскільки діяльність поліції різноманітна та не може зосередити увагу всіх поліцейських виключно на запобіганні кримінальним правопорушенням чи за її якимось окремим напрямом).

Варто додати, що, на думку Д. М. Тичини, в будь-якій державі структурні елементи системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням взаємопов'язані по вертикалі й горизонталі кримінальними процесуальними нормами та впливають один на одного. Одночасно кожен суб'єкт, зокрема будь-який структурний підрозділ правоохоронних органів, має системну ознаку, тобто певний комплекс властивостей і якостей, які не можуть бути зведені лише до арифметичної суми складових [216, с. 156].

Як зазначає з цього приводу і А. Є. Фоменко, кримінологічна діяльність може здійснюватися як самостійний вид поліцейської діяльності, так і одночасно з іншими її видами, серед яких кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова та ін. Тому суб'єктами здійснення кримінологічної практичної діяльності НПУ можуть бути слідчі, дізнавачі, працівники оперативних підрозділів, дільничні офіцери поліції, інспектори ювенальної превенції, що володіють кримінологічними знаннями та навичками [223, с. 104].

Наприклад, аналіз положень Наказу Національної поліції України від 29 грудня 2019 р. № 1354 «Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України» [156] дає підстави стверджувати про те, що саме штатні працівники цього поліцейського підрозділу здійснюють окрему кримінологічну практичну діяльність, що за своїм змістом є переважно аналітичною.

Як наголошує з цього приводу В. В. Шаблистий, кримінальний аналіз є діяльністю правоохоронців з використання інтелектуального програмного забезпечення та системного підходу щодо збору відповідної інформації, аналітичного вивчення певних характеристик, тенденцій з метою встановлення взаємозв'язків між фактами, подіями, явищами, суб'єктами та об'єктами, оптимізації управління правоохоронними органами на державному, територіальному рівні та під час вирішення конкретних задач протидії злочинності (профілактика – попередження – виявлення – припинення – розслідування кримінальних правопорушень – виконання

покарань – ресоціалізація засуджених) [230, с. 163]. Із зазначеного слідує, що незважаючи на затверджену назву підрозділу Національної поліції (Департамент кримінального аналізу), до повноважень його співробітників входить аналіз кримінологічний.

3. Запобіжна діяльність НПУ зумовлена її завданнями (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію») і повноваженнями (ст. 23 цього ж Закону України).

4. Діяльність НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням ґрунтується на дотриманні конституційних та інших законодавчо встановлених для цього правоохоронного органу принципів.

У теорії права під принципом розуміється (від лат. *principium* – первісне, визначальне; те, від чого виходить все інше [22, с. 543]), засада, вихідне положення будь-якого явища [214, с. 123]. При цьому залежно від сфери дії принципів у межах системи права вони поділяються на: загальні, міжгалузеві, галузеві, а також на принципи підгалузей та інститутів права, а певні принципи у силу їх особливої значущості для права – називаються в науці основоположними, тобто найбільш важливі, засади, на яких ґрунтується право як загальнообов’язковий соціальний регулятор [214, с. 124–125].

Виходячи з результатів аналізу змісту Закону України «Про Національну поліцію», можна стверджувати, що загалом її запобіжна діяльність базується з урахуванням наступних принципів:

а) верховенства права (відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави);

б) дотримання прав і свобод людини (обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності та в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції);

в) законності (поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; накази,

розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України; поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази);

г) відкритості та прозорості (поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку);

г) політичної нейтральності (поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань і партійної належності; поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань);

д) взаємодії з населенням на засадах партнерства (діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб);

е) безперервності (поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань; кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського) [171].

5. Метою діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням є недопущення та протидія вчиненню суспільно небезпечним і караним діям.

У науковій літературі діяльність по недопущенню кримінальних правопорушень називають профілактикою випередження [31, с. 23], під якою розуміють такий вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів, що спрямована на недопущення виникнення і поширення кримінологічних явищ і процесів у суспільному житті [31, с. 24].

Якщо цей підхід застосувати у контексті запобіжної діяльності НПУ, то мова має вестись про захист від протиправних посягань на етапі (на стадії

виникнення кримінальних правопорушень, що закріплені в ст. ст. 14–15 КК України (готування до кримінального правопорушення або замах на його вчинення)) й формування кримінальної мотивації (так званої ранньої профілактики) [50, с. 332].

Як з цього приводу слушно зробив висновок А. П. Закалюк, профілактика випередження вбачається саме в тому, що вона дає обґрунтування для своєчасної, як правило, до прийняття останніх у формі закону, суспільно доцільної фахової корективи їх змісту, спрямованої на усунення сумнівних або суперечливих норм, і тим самим запобігає негативним наслідкам упровадження законів у життя у вигляді створення сприятливих умов для вчинення кримінальних правопорушень [52, с. 191–192]. Прикладом впровадження на практиці профілактики випередження є реалізація ідеї кримінологічної експертизи законопроектів в Україні [111].

Ю. В. Орлов дійшов до вірного та, як на наш погляд, беззаперечного висновку про те, що метою кримінологічної експертизи є виявлення кримінологічно значущих факторів, виникнення чи негативні зміни яких пов'язані з об'єктом експертизи, а також розроблення рекомендацій щодо їх усунення, запобігання або стимулювання. Об'єктом кримінологічної експертизи може бути будь-яке соціальне явище, процес, проєкт, що характеризується наявним чи можливим детермінаційним зв'язком зі злочинністю. Необхідність у проведенні кримінологічної експертизи виникає тоді, коли майбутня кримінологічна ситуація принципово не відтворює її сучасний стан. Така потреба може виникати у зв'язку із запровадженням соціальної інновації (нормативно-правового акта, програми розвитку регіону чи іншого стратегічного документа, інвестиційної програми тощо), яка ускладнює чи може ускладнити детермінаційний комплекс злочинності, посилити дію окремих детермінант, блокує чи може блокувати антикримінальні заходи. З огляду на це, зауважує вчений, під предметом кримінологічної експертизи пропонується розуміти кримінологічно значущі фактори – процеси та явища, які у своїй динаміці здатні погіршити

кримінологічну ситуацію у сфері, пов'язаній з дією об'єкта експертизи [111, с. 8]. Ураховуючи це, науковцем запропоновано окреслити такі завдання зазначеної експертизи:

1) з'ясування того, чи вирішує (знімає) нормативно-правовий акт або його проєкт соціальні суперечності та девіації, котрі є предметом його регулювання;

2) з'ясування того, чи не вносить нормативно-правовий акт або його проєкт додаткові елементи деструктивного характеру в систему соціальної регуляції, створюючи нові нормативно-правові криміногенні фактори;

3) з'ясування того, чи не створює нормативно-правовий акт або його проєкт перешкоди для ефективної реалізації кримінологічної політики;

4) підготовка об'єктивних, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення положень нормативно-правових актів.

Виконавцем такої експертизи, як стверджує правник, має виступати науково-дослідна експертна установа, яка акредитована на здійснення експертно-кримінологічної діяльності та містить у своєму складі штатних фахівців у галузі кримінології (експертів) [109, с. 278]. На думку Є. В. Фоменка (з якою варто погодитись), суб'єктом здійснення експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів можуть бути лише наукові установи, в тому числі НПУ, у складі яких мають функціонувати відповідні кримінологічні лабораторії [223, с. 117–118].

Поряд з цим протидія (дія на дію) використовується як на нормативно-правовому рівні, так і на практиці для відтворення загального впливу на злочинність, але, як обґрунтовано доводить у своїх роботах А. П. Закалюк, цей термін лише однобічно (у формі «супротиву») відображає останній та не містить однозначного відображення поняття запобігання кримінальним правопорушенням, тобто не може вживатися як такий, що за сутністю тотожний поняттю «запобігання», навіть коли він вживається у широкому значенні [50, с. 322].

Однак такий підхід, ураховуючи численні наукові розробки з означеної проблематики, останнім часом усе рідше знаходить своє відображення на законодавчому рівні. Так, у Законі України «Про Національну поліцію» серед її завдань відсутнє запобігання кримінальним правопорушенням, натомість, як вже було зазначено, є таке з них, як протидія цим суспільно небезпечним діям [171]. Зважаючи на дискусійність означеного питання, ми зі свого боку таки переконані в необхідності вживання терміна «запобігання». Зазначена позиція ґрунтується, у тому числі, і на положеннях чинного КК України, у ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 50 якого закріплено як завдання Кодексу, так і мету покарання у виді запобігання кримінальним правопорушенням [84].

6. Діяльність НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням стосується лише суспільно небезпечних караних діянь.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 11 КК України, суспільна небезпека відноситься до однієї із системоутворюючих ознак змісту поняття кримінального правопорушення.

У наукових джерелах під суспільною небезпекою розуміють об'єктивну здатність кримінального правопорушення заподіяти або створити загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які є об'єктами кримінально-правової охорони [105, с. 46]. Виходячи з цього, у нашому дисертаційному дослідженні у якості предмета не розглядаються адміністративно-правові делікти (від лат. *delictum* – незаконна дія) [53; 221] та інші правопорушення.

7. Зміст запобіжної діяльності НПУ становить система дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та її викорінення.

8. Запобіжна діяльність НПУ спрямована на нейтралізацію, блокування, усунення детермінант, що породжують, обумовлюють та корелюють вчинення кримінальних правопорушень, що входять до підслідності її органів досудового розслідування.

У кримінології процес спричинення, обумовлення та кореляції протиправної поведінки особи, яка проявилась у факті вчинення

кримінального правопорушення, називають детермінацією злочинності [90, с. 71]. Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, у найзагальнішому значенні поняття детермінації відображає діалектичну суттєву властивість реального буття – загальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ і процесів [50, с. 184].

Щодо інших слів, вжитих у зазначеній дефініції, то вони також мають своє семантичне походження, а також прикладне значення у змісті запобіжної діяльності НПУ в системі правоохоронних органів держави.

У контексті досліджуваної у цій роботі проблематики нейтралізація означає усунення детермінант, що спричиняють та обумовлюють учинення кримінальних правопорушень. Вжите у понятті «Національна поліція як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» слово «блокування» означає не допускання, зокрема, збитків, які стали наслідком протиправної діяльності. Щодо іншого вжитого у зазначеному вище понятті слова «усунення», то воно має такий зміст – це діяльність щодо ліквідації, припинення, зникнення тощо детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень [22, с. 661].

Таким чином, сформульоване у науковій розробці поняття «Національна поліції як суб'єкт запобігання» не тільки збагатило та ліквідувало відповідну прогалину у науці, зокрема кримінології, з означеного питання, у чому, власне, й виразило його теоретичну цінність, але й визначило основні перспективні напрями удосконалення правових, організаційних та інших засад кримінологічного забезпечення та розширило у зв'язку з цим межі знань щодо суб'єктів реалізації на практиці, що, своєю чергою, дає можливість оцінити запобіжну діяльність поліції з практичного (прикладного) боку.

1.3 Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням

Як свідчить суспільна практика, для будь-якого суб'єкта тієї чи іншої діяльності характерною ознакою є те, що вона ґрунтується на певних принципах (правилах, покладених в основу діяльності якої-небудь організації) [22, с. 543]. При характеристиці принципу зазвичай звертається увага на те, що він, по-перше, становить ідею, положення, вимогу, цінність, стандарт; по-друге, він є не простим положенням, ідеєю, вимогою, цінністю, стандартом, а основним основоположним, засадничим, фундаментальним, загальним, відправним, провідним [133, с. 49]. Як з цього приводу слушно зауважив В. В. Василевич, категорія «принцип» знаходиться в основі розуміння діяльності, пронизує всю систему знання і субординує його [19, с. 53]. На основі загальнотеоретичних тлумачень поняття «принцип» в загальному розумінні принципу вочевидь є вихідними, керівними засадами певного виду діяльності [62; 63, с. 71–76].

На переконання С. А. Мозоля, визначення принципу як основи будови, дії будь-якого механізму дозволяє усвідомити те, що, здійснюючи забезпечення кримінологічної безпеки, необхідно знати її внутрішні, іманентні якості, взаємозв'язок елементів та інші властиві їй особливості, які мають значення для правильного розуміння її суті. У зв'язку з цим доцільно під час дослідження будь-якої діяльності визнати методологічно правильним твердження про вплив на неї принципів. При цьому поняття керівного положення, установки в системі діяльності дає підстави вважати, що для суб'єктів, чия діяльність вони регламентують, принципи є наказом до дії. До того ж у цьому значенні принципи можна визнати чимось на зразок мірила правильності під час оцінювання як окремих заходів забезпечення кримінологічної безпеки, так і протидії злочинності загалом [103, с. 261].

Принципи також визначаються як правові вимоги, проте на відміну від конкретних приписів законодавства, такі вимоги є обов'язковими не тільки для органів, посадових осіб й громадян, котрі мають дотримуватися і реалізовувати положення законів, однак й для законодавчих органів, що, утворюючи нові законодавчі акти чи здійснюючи конкретизацію вже чинних, мають зважати на загальноприйняті демократичні вимоги або традиції в певній сфері [237].

Окреслюючи кримінологічні моделі, стратегії або механізми протидії злочинності загалом або окремі її складові, дослідники визначають найбільш важливі та прийнятні, на їхню думку, основи організації такої діяльності. Втім, не заважаючи на різні позиції та підходи в питаннях запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, більшість авторів у різних варіаціях погоджуються у виокремленні таких принципів діяльності з організації протидії злочинності: законність (законність і верховенство права); наукова обґрунтованість (об'єктивна (наукова) обґрунтованість); системність; плановість; гуманізм; комплексність (комплексність і диференціація) [58, с. 132–133; 60, с. 165–166; 190, с. 22–27; 31, с. 57–60; 6, с. 92–99; 61, с. 446–447]. Не викликає сумнівів, що зазначені вище принципи є базовими для організації системи протидії злочинності, що обумовлює їх визнання майже всіма авторами. Наступні ж принципи виокремлюють лише деякі дослідники: державної політики; соціальної справедливості; правового та соціального контролю; координації діяльності щодо реалізації державної політики протидії злочинності (О. Г. Кальман) [190]; радикальності (В. В. Голіна) [31, с. 57–60]; безперервності вдосконалення; спадковості; надійності; поєднання централізму та автономії; розумної достатності (О. М. Бандурка, О. М. Литвинов) [6, с. 92–99] та ін.

Роль принципів є настільки важливою, що їх цілком заслужено можна порівнювати не з фундаментом, на якому ґрунтується будова права взагалі або конкретної галузі права зокрема, а саме зі стрижнем, що дозволяє підкреслити

всепроникну їх сутність, безпосередній або опосередкований їх прояв у кожній правовій нормі, що регламентує ті чи інші правовідносини [6, с. 94].

Так, наявність у законодавстві принципів діяльності поліції обумовлена тим, що вони:

а) об'єктивно виходять із самої цієї діяльності (поліцейської та похідної від неї – запобіжної);

б) містять у собі теоретико-пізнавальну складову цього процесу (зокрема, в здійсненні заходів запобіжного характеру);

в) допомагають розрізняти і визначати те, що лежить в основі кримінальних правопорушень;

г) визначають необхідність здійснення кримінологічної профілактики як суспільно бажаний закон руху і протидії кримінальним правопорушенням;

г) окреслюють систему логічно пов'язаних між собою структурних компонентів запобіжної діяльності, а також прямих і зворотних зв'язків із зовнішніми елементами (суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням загалом в Україні) цієї системи кримінологічної профілактики [19, с. 53–54].

Поряд з цим, на переконання А. Х. Степанюка, у принципах певної галузі права та законодавства повинні знайти своє відображення і конкретизацію як загальнолюдські (типологічні й галузеві), так і міжгалузеві та галузеві принципи права [209, с. 304].

Як видається, ще на один аспект досліджуваної проблематики варто звернути увагу, а саме – в теорії права мова ведеться не тільки про принципи права [214, с. 123–133], але й про принципи нормотворчості [214, с. 212–214] та принципи застосування норм права [214, с. 268–269], що, без сумніву, варто враховувати при обґрунтуванні будь-яких наукових підходів з означеного питання.

Як у зв'язку з цим зробив висновок С. П. Погребняк, принципи права – це найбільш загальні й стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та

захисту суспільних цінностей, визначають характер права і напрями його подальшого розвитку [124, с. 415].

Формування принципів як основних ідей здійснюється під впливом низки об'єктивних і суб'єктивних факторів, які дають характеристику як права загалом, так і його окремих складових елементів відповідно до конкретного історичного етапу розвитку суспільства. Зміна змісту політичних, економічних і духовно-моральних відносин впливає на зміст права та його реалізацію, а отже, й на зміст принципів права. Це дозволяє зробити висновок про те, що принципи права фактично відображають природу та закономірності розвитку суспільства, права, а також юридичної практики [103, с. 259–260].

Саме у такому сенсі й розглянуто питання щодо принципів діяльності НПУ як суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням та сформульовано авторське їх визначення. Зокрема, під «*принципами діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням*» пропонуємо розуміти *вихідні засади функціонування, що ґрунтуються на нормах Конституції України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законі, що визначає правові засади організації та діяльності поліції, статус поліцейських й порядок проходження служби, а також на положеннях інших Законів України, актів Президента та постанов Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України й виданими відповідно до них актів Міністерства внутрішніх справ, інших нормативно-правових актів, що визначають зміст і характер запобіжної діяльності, з урахуванням науково обґрунтованих ідей, поглядів та доктрин, і встановлюють таким чином найбільш важливі вимоги, які адресуються всім суб'єктам і учасникам цієї діяльності.*

Таким чином, до системоутворюючих ознак, що становлять зміст виведеного поняття, можна віднести наступні з них:

1. Сформульовані принципи – це правила функціонування НПУ під час здійснення заходів запобігання кримінальним правопорушенням.

До цих правил відносяться й ті, що встановлені у нормах права, і це можна вважати однією з особливостей поліцейської діяльності, які необхідно враховувати при здійсненні запобіжних заходів.

2. Зазначені правила стосуються лише діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

3. Принципи діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням базуються на відповідних нормативно-правових актах.

Структурно вони мають такий вигляд:

а) Конституція України;

б) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 9 Конституції України, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», Віденська конвенція про права міжнародних договорів 1949 року);

в) КК, КПК, КУпАП, Закон України «Про Національну поліцію» та ін.;

г) Акти Президента України

г) постанови Верховної Ради України;

д) постанови (акти) Кабінету Міністрів України;

е) акти (накази) Міністерства внутрішніх справ України.

При цьому правила співвідношення між зазначеними нормативно-правовими актами визначені в ст. 8 та ч. 2 ст. 9 Конституції України, а також в ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори».

4. Принципи визначають зміст і характер діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

Поряд з цим варто зауважити, що якщо правові засади організації та діяльності НПУ, статус поліцейських, а також порядок проходження служби визначені на законодавчому рівні, то поняття запобіжної діяльності не закріплено не тільки законодавчо, але й взагалі не врегульовано в інших нормативно-правових актах України, що, як показали результати наукового

дослідження, негативно впливає як на перший, так і на другий рівні діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

З метою усунення вказаної правової прогалини логічно було б доповнити частину 1 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» новим абзацом такого змісту:

«Запобігання Національною поліцією України кримінальним та іншим правопорушенням – це комплекс науково обґрунтованих і закріплених у нормативно-правових актах заходів, які здійснюються поліцейськими спільно з іншими суб'єктами профілактики з метою недопущення, припинення та протидії суспільно небезпечним діянням, а також для усунення, блокування й нейтралізації детермінант, що породжують або обумовлюють їх вчинення».

5. Принципи запобіжної діяльності НПУ базуються на обґрунтованих наукових ідеях, поглядах, концепціях, доктринах тощо.

6. Принципи визначають найбільш важливі вимоги, які адресуються всім суб'єктам і учасникам цієї діяльності.

Утім, розглядаючи таку ознаку принципів, як закріплення їх у нормативно-правових актах, доцільно зробити уточнення того, що в науці тривалий час ведеться дискусія про те, чи можна вважати принципами такі загальні положення, які не отримали прямого закріплення в нормативно-правовому акті, а лише впливають зі змісту його норм [76, с. 16]. З іншого боку, принципи можуть закріплюватися прямо окремими статтями в законодавчих актах чи вкладатися в зміст конкретних правових норм.

Наприклад, у розрізі дослідження звернемо увагу на те, що органи НПУ уповноважені на здійснення досудового розслідування, діючи як основні суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням, не можуть оминати у своїй діяльності загальні засади кримінального провадження, визначені в ч. 1 ст. 7 КПК України, до яких, зокрема, відносяться:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність перед законом і судом;

- 4) повага до людської гідності;
- 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- 7) таємниця спілкування;
- 8) невтручання у приватне життя;
- 9) недоторканність права власності;
- 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї;
- 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
- 13) забезпечення права на захист;
- 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
- 18) публічність;
- 19) диспозитивність;
- 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;
- 21) розумність строків;
- 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 7 КПК України, зміст і форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом. Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи

обвинуваченого (зокрема, права на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) [85].

Теж саме стосується і діяльності здійснюваної оперативними підрозділами НПУ, завданням яких у межах запобіжної роботи є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [173].

У ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» законодавцем прямо зазначається, що оперативно-розшукова діяльність (ОРД) ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини [173].

Натомість, як показало вивчення нормативно-правових актів з питань здійснення поліцейської діяльності, у жодному з них немає статті (розділу, глави, параграфа тощо), яка мала б назву «Принципи запобіжної діяльності НПУ» чи «Принципи застосування поліцією заходів запобігання правопорушенням», що теж виступає однією з детермінант, яка спричинює та обумовлює наявність кризових явищ і процесів у здійсненні превентивної практики НПУ.

Проте мова про загальні принципи діяльності поліції, як вже було зазначено у попередньому підрозділі, в Законі України «Про Національну поліцію» таки ведеться, що має опосередковане значення й для здійснення функції щодо запобігання кримінальним та іншим видам правопорушень, у тому числі й тих, несвоєчасне реагування на які, чи несвоєчасне запобігання яким породжує настання кримінальних наслідків (наприклад, домашнє насильство).

Результати проведеного аналізу норм, які є базисними в діяльності поліції, дають можливість стверджувати, що з основного поліцейського нормативно-правового джерела можна виокремити наступні загальні принципи діяльності, які у тому числі у своєму змісті мають і елементи запобіжного характеру, а саме у Законі України «Про Національну поліцію» до таких можна віднести наступні:

1) верховенство права (ст. 6).

Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [171];

2) дотримання прав і свобод людини (ст. 7).

Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи

обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [171];

3) законність (ст. 8).

Організація діяльності суб'єктів протидії злочинності є об'єктом нормативно-правового регулювання. Усі організаційно-правові форми та методи протидії злочинності мають здійснюватися у режимі чіткого й неухильного дотримання та виконання приписів законодавства у цій сфері. У зв'язку з цим варто погодитися з В. В. Голіною, який вказує, що в широкому сенсі заходи запобігання та протидії злочинності не повинні суперечити законам [31, с. 57].

Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [171; 181].

Як зазначає В. М. Зінченко, під час оцінки форм і методів правоохоронної діяльності потрібно враховувати не тільки їх законність, а неодмінно звертати увагу на соціальну значимість цієї діяльності. Дослідник вважає, що критерії такої оцінки неодмінно мають враховувати правову, моральну, гуманістичну та інші складові, враховуючі навіть їх естетичну характеристику [59, с. 57]. Таким чином, суб'єкти протидії злочинності мають право у межах своєї компетенції, встановленої в законодавстві або у відповідних установчих документах, обирати конкретні заходи протидії злочинності, що не суперечать закону.

В. В. Василевич обґрунтовано вважає, що на нормативному рівні принцип законності має мати такий вигляд: «Діяльність суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням реалізується у суворій відповідності до вимог законодавства України. Заходи запобігання кримінальним

правопорушенням застосовуються при наявності встановлених законодавством України підстав при неухильному дотриманні прав і законних інтересів осіб, щодо яких вони застосовуються. Наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою, в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина» [19, с. 420].

Як у зв'язку з цим зазначено у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», суди у таких випадках мають з'ясовувати всі фактичні обставини справи; службове становище і коло повноважень особи тощо, та вимагати від органів досудового слідства долучення до матеріалів кримінальних повноважень копій нормативно-правових актів, інструкцій, інших документів, що розкривають характер повноважень службової особи [186, с. 254] (у контексті змісту принципу законності – визначати законність дій чи бездіяльності такої особи). Без сумніву, що зазначені роз'яснення варто враховувати при написанні наукових коментарів, навчальних посібників, методичних рекомендацій з питань поліцейської діяльності, зокрема запобіжної, у виді так званого розширеного тлумачення норм права, що тільки підвищить як рівень, так і ефективність запобігання НПУ кримінальним правопорушенням.

Аналіз зазначених принципів показує, що ці твердження безпосереднім чином пов'язані з конституційними приписами, а механізми реалізації деяких з них визначаються виключно нормами адміністративного та кримінально-процесуального права. Зокрема, такий принцип діяльності поліції, як дотримання прав і свобод людини, має безпосередній конституційний зміст. Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і

спрямованість діяльності держави. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [79];

4) відкритість і прозорість (ст. 9).

Поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України. Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. Поліція може оприлюднювати (поширювати) інформацію з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом. Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на вебпорталі центрального органу управління поліції. Нормативно-правові акти з обмеженим доступом оприлюднюються у випадках та в порядку, визначених законом. Проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України [171];

5) політична нейтральність (ст. 10).

Поліція забезпечує захист прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність. Поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях [171];

6) взаємодія з населенням на засадах партнерства (ст. 11).

Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад. Рівень довіри

населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [171];

7) безперервність (ст. 12).

Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського. Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань з посиленням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня [171].

На нашу думку, для упорядкування правового механізму та усунення наявних прогалин і колізій з питань, що стосуються запобіжної діяльності, здійснюваної НПУ, Розділ II (Принципи діяльності поліції) Закону України «Про Національну поліцію» необхідно доповнити новою статтею 12-1 «*Принципи запобігання кримінальним правопорушенням*», які є продовженням наведених вище загальних принципів діяльності поліції та співвідносяться як ціле і часткове.

Як встановлено в ході нашого наукового пошуку, у науковій літературі та в деяких проєктах нормативно-правових актів мова ведеться про такі принципи запобіжної діяльності, як: системності, самостійності, демократизму, соціальної справедливості, комплексності, своєчасності, достатності тощо [19, с. 419].

Реалізація принципу *системності* в діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням полягає у наявності стійких функціональних зв'язків між її структурними ланками та з системою загалом. Зміни її складових частин, стану їх керованості та ефективності функціонування неодмінно впливають на стан функціонування всієї системи. Системні зв'язки у діяльності суб'єктів протидії злочинності проявляються у

наступному: цільовий управлінський вплив одних суб'єктів протидії злочинності на інші з метою вирішення спільних завдань протидії злочинності; планування та координація діяльності суб'єктів, що організують вказану діяльність і створюють систему управління нею; організація взаємодії суб'єктів протидії злочинності; контроль за виконанням управлінських рішень у питаннях протидії злочинності тощо [8, с. 179–180].

Крім того, завданням системності організаційного забезпечення протидії злочинності в Україні є не тільки вирішення нагальних потреб щодо зниження злочинних проявів в Україні, а також забезпечення можливостей взаємодії української системи протидії злочинності з загальноєвропейською та світовою системами протидії злочинності. Фахівці визначають існування глобального та регіонального рівня організації співробітництва держав із протидії злочинності, яке здійснюється через відповідні міжнародні організації, такі як Інтерпол і Європол, Відділ із наркотиків та злочинності ООН (UNODC), спеціальні комісії та експертні комітети Європарламенту та Ради Європи [232, с. 242–254]. Відповідно, створення ефективної та керованої національної системи протидії злочинності є необхідною передумовою реалізації міжнародного співробітництва із забезпечення впровадження однакових підходів й схожості принципів контролю над злочинністю, узгодження як стратегічних, так і тактичних заходів для запобігання та протидії її проявам [11, с. 83–85].

На наше переконання, принцип *самостійності* в діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням виражається в недопущенні впливу в якійсь формі державних і місцево-самоврядних органів, політичних партій, інших громадських об'єднань чи їх представників аби вплинути на прийняте рішення чи перешкодити діяльності [119, с. 154–158].

Відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» ніхто, окрім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не має права надавати будь-які

письмові або усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському чи іншим способом втручатися в діяльність поліцейського, зокрема і в діяльність, що пов'язана з кримінальним провадженням чи провадженням у справах про адміністративні правопорушення [171]. Згідно з положенням ч. 6 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання здійсненню ним певних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського тягнуть за собою відповідальність, що передбачається законом [171; 74, с. 151].

Стосовно *демократизму* в запобіжній діяльності НПУ, то варто зазначити, що в теорії права цей принцип тлумачиться як гарантована законом участь у запобіжній діяльності як населення загалом, так і громадських і релігійних організацій; вивчення громадської думки щодо застосування тих чи інших заходів у запобіганні кримінальним правопорушенням тощо [192, с. 18]. Інші ж науковці небезпідставно вважають, що демократизм запобігання кримінальним правопорушенням означає його здійснення широкою системою державних органів, за участю в цій діяльності органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян [19, с. 420].

Утім, усі науковці сходяться на єдиній думці, що ефективність забезпечення кримінологічної безпеки в усіх її формах може бути досягнута лише тоді, коли до цього процесу приєднується громадянське суспільство [228, с. 12]. Крім цього, у матеріалах спеціальної сесії IV Конгресу ООН по боротьбі зі злочинністю та поводженню з правопорушниками формулюється висновок про те, що в різних країнах світу різними є межі використання інституту участі громадськості в боротьбі зі злочинністю. Ці розходження мають об'єктивне політичне й соціально-економічне підґрунтя, але суть закріпленої в резолюції позиції зводиться до того, що без допомоги всього населення, всього суспільства досягти успіху у протидії злочинності неможливо [33, с. 141]. Варто додати, що забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням НПУ здійснюється також за допомогою

співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав, що охоплює правову взаємодопомогу, проведення проти міжнародних злочинних спільнот узгоджених заходів та обмін інформацією.

Однак, як встановлено в ході наукового пошуку, важливу роль в організації запобіжних заходів органами НПУ відіграє й принцип *соціальної справедливості*. Як з цього приводу слушно зауважив В. В. Василевич, соціальна справедливість запобігання кримінальним правопорушенням проявляється у тому, що цей принцип закріплюється у законі з метою забезпечення законних інтересів осіб та відновлення їх порушених прав і свобод. При цьому застосування заходів запобігання суспільно небезпечним діянням має відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки цих діянь [19, с. 420].

У теорії права принцип справедливості (як одна з основних засад права, яка є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин та одним із загальнолюдських вимірів права [196]) розглядається у трьох аспектах:

1) з точки зору формальної справедливості – до однакового потрібно ставитись однаково (властивість права, виражена у рівному юридичному масштабі поведінки [214, с. 125–126]);

2) з огляду змістовної справедливості, який проявляється у формі пропорційності [214, с. 126], як, власне, з цього приводу зазначено в рішенні Конституційного Суду України від 20 червня 2007 р. № 5-рп/2007 [195];

3) як процедурна справедливість, яка вимагає дотримання процедурних правил, спрямованих на забезпечення справедливості результату, незалежно від інших обставин [214, с. 126].

Зокрема, у ст. 7 КПК України у зв'язку з цим визначено загальні засади кримінального провадження, які у загальному мають забезпечувати реалізацію у кримінальному судочинстві принципу справедливості.

Поряд з цим значну роль у запобіжній діяльності, що здійснюється НПУ, відіграють й інші, виведені в науці принципи з означених питань,

зокрема, *комплексний підхід, субординації та несуперечливості, своєчасності й достатності* заходів, що стосуються змісту запобігання кримінальним правопорушенням.

У наукових джерелах під комплексним підходом у сфері запобігання та протидії злочинності розуміють застосування взаємопов'язаних заходів економічного, соціально-політичного, правового, психолого-педагогічного, організаційного, технічного та іншого характеру, спрямованих на усунення причин кримінальних правопорушень і умов, що сприяють їх вчиненню; поєднання загального та індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням; скоординована взаємодія суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням [19, с. 420].

Наступним у запобіжній діяльності НПУ є принцип *субординації та несуперечливості*. Полягає він передусім у підпорядкуванні короткострокових планів довгостроковим, нижчих ланок суб'єктів кримінологічного забезпечення вищим, а також обов'язковим є взаємозв'язок усіх зазначених структурних елементів системи кримінологічного забезпечення в контексті узгодженості дій, прийняття нормативних актів чи реалізації конкретних планів, програм, стратегій.

У теорії права ученими здійснено наукове тлумачення й принципу «*своєчасності та достатності* заходів запобігання кримінальним правопорушенням», а саме заходи такого змісту і спрямованості застосовуються при виникненні загрози вчинення суспільно небезпечних дій конкретними особами в такому обсязі й з такою інтенсивністю, які дозволяють не допустити їх вчинення [19, с. 421].

Поряд з цим не менш важливим є дотримання принципу *інформативності* під час здійснення НПУ заходів запобігання кримінальним правопорушенням, який вченими прийнято розглядати у двох аспектах:

- 1) цей принцип означає складання плану на підставі повної та достовірної інформації;

2) план має розроблятися так, аби при якомога меншому обсязі знакового масиву містити якнайбільше необхідної інформації. Так, дотримуючись цього принципу, процеси кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності матимуть змогу ефективно реалізовуватись і вдосконалювати функціонування відповідних суб'єктів [74, с. 154].

Своєю чергою, принцип *оперативності* полягає в мінімізації термінів, які минають від виявлення підстав для застосування заходів державно-владного впливу до реального їх застосування. Ураховуючи широкий спектр застосовуваних заходів НПУ та їх видову неоднорідність, не можна виробити й надати єдину рекомендацію для реалізації зазначеного вище принципу. Очевидно, що фактор часу відіграє різну роль у процесі застосування заходів профілактики й заходів припинення. Він виступає обов'язковою умовою визнання запобіжних заходів законними, а ігнорування часової прив'язки в процесі реалізації цих заходів зумовлює визнання їх незаконними. Стосовно ж заходів запобігання, фактор часу дозволяє судити про рівень ефективності їх застосування [38, с. 114–118].

Натомість, принцип *пріоритетів* у запобіжній діяльності НПУ полягає в тому, що успіх заходів із забезпечення кримінологічної безпеки залежить від правильного вибору послідовності дій, забезпечення прозорості дій суб'єктів, реалізації поставлених завдань, створення більш ефективних механізмів контролю, а також умов для правового виховання та привертання суспільної уваги до проблем запобігання, профілактики та протидії злочинності в державі [103, с. 266].

Принципом *погодженості* дій всіх учасників процесу злочинної протидії й запобігання кримінальним правопорушенням передбачається те, що органи поліції не мають втручатися в поточну й оперативну діяльність інших правоохоронних органів. Істотною умовою досліджуваного принципу в рамках кримінологічної діяльності постає їх самостійність у межах наданих їм повноважень при виконанні узгоджених рішень й рекомендацій, а також проведенні заходів, як всяка самостійність засновується на рівності учасників

[74, с. 150–151]. Єдність задач, котрі постають перед НПУ та іншими правоохоронними органами, їх тісний зв'язок під час вирішення цих задач при чіткому розмежуванні компетенції та методів діяльності, адміністративна незалежність один від одного стовідсотково призводять до висновку щодо необхідності координації дій зазначених вище органів. Правоохоронні органи є незалежними, разом з тим їх кримінологічна діяльність досить тісно пов'язана між собою [8].

Принципом *спадковості* потрібно також доповнити основні засади здійснення запобіжної діяльності НПУ, який передбачає практичну передачу позитивного досвіду щодо форм і методів протидії злочинності. Звісно, що реформування правоохоронних органів відповідає потребам часу, однак цей процес має проходити поступово, зі збереженням найкращих традицій та цінних кадрів у сфері протидії злочинності.

Як зазначають О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, принцип спадковості функціонування системи протидії злочинності полягає в урахуванні досвіду попередніх програм, використання найбільш вдалих їх рішень, наступність у заходах, що дали позитивну динаміку у протидії злочинності [6, с. 95–96].

Очевидно, що закріплення перерахованих вище принципів у Законі України «Про Національну поліцію» у виді спеціальної статті та урахування їх під час розробки, впровадження та реалізації запобіжних заходів позитивно вплинуло б на ефективність поточної діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

Отже, проведений аналіз нормативно-правових актів України, що визначають правові засади організації та діяльності НПУ, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України, дозволив зробити висновок про те, що хоча у зазначених правових джерелах й закріплені загальні принципи діяльності НПУ, але окремої норми, в якій би були перераховані принципи щодо безпосереднього здійснення запобігання кримінальним та іншим видам правопорушень, бракує, що не тільки впливає на ефективність запобіжної діяльності, а також суттєво знижує

рівень системного підходу до вирішення завдань і реалізації мети функціонування суб'єктів запобігання. У зв'язку з чим доцільно усунути вказаний недолік шляхом доповнення Розділу II Закону України «Про Національну поліцію» новою статтею 13 наступного змісту: *«Національна поліція здійснює заходи запобігання кримінальним та іншим видам правопорушень, з урахуванням принципів: системності, самостійності, демократизму, соціальної справедливості, комплексності, субординаційності, несуперечливості, своєчасності, достатності, оперативності, пріоритетності, погодженості; спадковості»*.

Висновки до розділу 1

1. Кримінальна ситуація та сучасний стан реформування НПУ потребує постійного розвитку кримінологічного напрямку, а проблема розробки та впровадження заходів запобігання кримінальним правопорушенням, незважаючи на численні концептуальні підходи до її розв'язання (Б. М. Головкін, А. П. Закалюк, О. М. Джужа, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, Д. М. Тичина та ін.), залишається нагальною. Визначено особливості наукових досліджень стану проблем, що стосуються діяльності поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням (В. М. Бесчастний, А. В. Коваленко, А. Є. Фоменко, В. В. Шаблистий), зокрема їх періодичність та активізація взаємопов'язані й взаємообумовлені зі здійсненням реформи органів кримінальної юстиції та розвитком нормативно-правових засад функціонування поліції в Україні.

2. Доктринальні положення, сформульовані зазначеними науковцями, мають важливе наукове і прикладне значення. Утім, за браком чітких стратегічних орієнтирів, поліцейська діяльність щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням,

надання допомоги особам унаслідок надзвичайних ситуацій іноді залишається безсистемною й неузгодженою, що ставить під загрозу ефективність кримінологічної політики та здійснюваної реформи органів кримінальної юстиції саме в умовах воєнного стану. Тому, необхідним є формування оновленої концепції поліцейської діяльності, яка б мала більш якісний, комплексний міжгалузевий характер, містила конкретні вимірні цілі, ґрунтувалась на системі нормативно-правових документів, підкріплювалась дієвим механізмом запобігання кримінальним правопорушенням, провадилась у рамках єдиної політики національної безпеки, враховувала специфіку особливих періодів і регіонів.

3. До системоутворюючих ознак, що становлять зміст і сутність поняття НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, віднесено наступні: це визначена на нормативно-правовому рівні запобіжна діяльність правоохоронного органу в Україні; суб'єктами здійснення запобіжної діяльності є всі без винятку поліцейські (загальне правило, яке в роботі корелюється за напрямками роботи у відповідних структурних органах і підрозділах, оскільки діяльність поліції різноманітна та не може зосередити увагу всіх практичних працівників виключно на запобіганні кримінальним правопорушенням чи за її якимось окремим напрямом); запобіжна діяльність НПУ зумовлена закріпленими завданнями у Законі України «Про Національну поліцію» (ст. 2) і повноваженнями (ст. 23); відповідна діяльність ґрунтується на дотриманні конституційних та інших законодавчо встановлених для цього правоохоронного органу принципів; діяльність НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням стосується лише суспільно небезпечних караних діянь; зміст запобіжної діяльності НПУ становить система дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та її викорінення.

Такий підхід не тільки збагатив і ліквідував відповідну прогалину у науці, зокрема кримінології, з означеного питання, у чому, власне, й виразив його теоретичну цінність, але й визначив перспективи удосконалення нормативно-

правових, організаційно-управлінських, інформаційно-аналітичних, а також інших напрямів кримінологічного забезпечення й розширив межі знань щодо суб'єктів практичної реалізації, що, своєю чергою, надало можливість оцінити запобіжну діяльність поліції з прикладного боку; запобіжна діяльність НПУ спрямована на нейтралізацію, блокування, усунення детермінант, що породжують, обумовлюють і корелюють учинення кримінальних правопорушень, що входять до підслідності її органів досудового розслідування.

4. Зміст принципів діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням становлять: принципи – це правила функціонування НПУ під час здійснення заходів запобігання кримінальним правопорушенням; зазначені правила стосуються лише діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням; такі принципи базуються на відповідних нормативно-правових актах та обґрунтованих наукових ідеях, поглядах, концепціях, доктринах тощо; вони визначають зміст і характер діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням й встановлюють найбільш важливі вимоги, які адресуються всім суб'єктам і учасникам цієї діяльності.

5. Здійснено аналіз нормативно-правових актів України, що визначають правові засади діяльності НПУ, статус поліцейських, а також порядок проходження служби, який засвідчив, що хоча у зазначених правових джерелах й закріплені загальні принципи діяльності поліції, але норми, яка б визначала фундаментальні засади щодо безпосереднього здійснення запобігання кримінальним та іншим видам правопорушень, бракує, що не тільки впливає на ефективність запобіжної діяльності, а й суттєво знижує рівень системного підходу до вирішення завдань і реалізації мети функціонування органів та підрозділів НПУ. У зв'язку з чим наведено чіткий перелік принципів для відповідного напрямку діяльності правоохоронного органу та запропоновано усунути вказаний недолік шляхом доповнення Розділу II Закону України «Про

Національну поліцію» новою статтею 12-1 «Принципи запобігання кримінальним правопорушенням».

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан запобіжної діяльності Національної поліції

Злочинність є однією з найгостріших проблем суспільства. Згідно з результатами опитувань громадської думки, проведених останніми десятиліттями, люди багатьох країн ставлять її за значимістю на друге—третє місце після проблем економічного характеру [91, с. 50].

Сучасний погляд на це явище почав формуватися у ХІХ ст. із запровадженням регулярних статистичних спостережень злочинності. Перші кримінальні статистичні звіти були складені у Франції у 1826 р. і з того часу почали друкуватися. Дослідження, засновані на аналізі статистичних звітів, були започатковані бельгійцем Дюкпет'ю, французом Гері й видатним бельгійським математиком та астрономом А. Кетле. У результаті цих досліджень, передусім праць А. Кетле, було встановлено дивовижну незмінність даних щодо злочинності, яка спостерігалася з року в рік. Це дало можливість глибше усвідомити сутність злочинності як соціального явища, виявити її закономірності [91, с. 50].

Дослідження проблеми злочинності активно продовжується кримінологами. Зокрема, А. П. Закалюком з позиції теорії соціальної активності розглянуто зміст терміна «злочинність» наступним чином: злочинністю постає феноменом соціального життя як суспільно неприйнятною та небезпечною масовою, доволі стійкою, різнозумовленою активністю кримінального типу з боку частини членів даного суспільства [49, с. 36–43]. Водночас цілком очевидним є висновок, що за кримінологічного підходу злочинність варто аналізувати, по-перше, одночасно в контексті умов зовнішнього для людини середовища та характеристик власне людини; по-

друге, не як одномоментний акт (що здійснюється у ході аналізу оперативної обстановки), а як певний процес, що розгортається в просторі та часі [19, с. 201].

В Україні низка авторів розробляють цю проблему в межах сумарно-статистичного (або соціально-статистичного) напрямку, який продовжує і розвиває уявлення про злочинність як про відносно масове, історично мінливе, соціальне явище, що представляє собою сукупність кримінальних правопорушень, учинених на певній території і в певний проміжок часу (І. К. Туркевич [219], О. М. Литвак [93], О. Г. Фролова [225], О. Г. Кулик [92] та ін.). Представники другого напрямку, який можна назвати соціально-практичним чи соціально-активним, розглядають злочинність як кримінальну активність частини членів суспільства (теорія кримінальної активності) (А. П. Закалюк [50]), або як форму соціальної адаптації (І. П. Рущенко, Н. В. Сметаніна [199, с. 184–188; 207]).

Разом з тим потрібно зазначити погляд О. Б. Сосніної, яка вважає, що у вітчизняній літературі, зокрема навчальній, все ще переважає підхід до злочинності як до відповідних злочинних діянь, що зафіксовано у кількісних показниках. Однак цього недостатньо аби зрозуміти суть вельми суперечливої й багатоаспектної правової категорії, яку позначають дефініцією «злочинність». Тим більше, що це не є недостатньою причиною для обґрунтування найбільш державної та суспільної реакції на простір кримінального типу, котрий перебуває на стадії розширення й заповнення великою кількістю так званих «злочинців», більшість з яких є звичайними громадянами своєї держави, що опинились у незвичайних соціальних умовах. Справа напевне не стільки в оцінці злочинності формально-статистичного типу, скільки в її змісті, що пов'язують із людською діяльністю, характером її соціальної активності й реакцією суспільства на ті чи інші її різновиди [208, с. 335–339].

За визначенням В. В. Голіни [90, с. 97], злочинність спотворює суспільну свідомість і перешкоджає реалізації природного позитивного

потенціалу людини, у чому й знаходить своє вираження суспільна небезпечність кримінальних правопорушень. Внутрішніми характеристиками є стійкість, активність та організованість. Ці ознаки спільно з показниками кримінальних правопорушень щодо конкретних осіб дозволяють комплексно дослідити основні закономірності злочинності, вивчити її стан й розробити належні рекомендації щодо запобігання. Варто додати, що злочинність є соціальною тому, що в її основі лежать соціально-економічні закони, зумовлені сукупністю сформованих виробничих відносин і характером продуктивних сил. Крім того, злочинність загалом породжується причинами та умовами, що мають соціальний характер [88, с. 25], і це вимагає аналіз злочинності на рівні міста, району тощо здійснювати шляхом вивчення кримінологічної ситуації, а не оперативної обстановки, оскільки останнє є лише елементом (частиною), що становить зміст першого поняття [19, с. 202].

На думку Є. М. Блажівського, для того, щоб організувати ефективну систему запобігання і протидії злочинності в рамках державної кримінальної політики, необхідним є кримінологічний моніторинг. Тільки повне розуміння того, що відбувається з поширенням злочинності та протидією їй у сучасних умовах, дасть змогу знайти вихід зі становища, котре утворилося. Без дослідження усіх проблем, що супроводжують злочинність, вивчення наявного досвіду в історії нашої держави і за кордоном, аналізу минулих помилок неможливо побудувати майбутню систему захисту від кримінальних загроз. Необхідним є всебічний та об'єктивний моніторинг криміногенної ситуації як у країні загалом, так і в окремих особливо неблагополучних за рівнем злочинності регіонах, конкретних районах [15, с. 150]. Окрім цього, боротьбою зі злочинністю є не одноразові компанії щодо ліквідації злочинності взагалі як такої чи окремих її різновидів, неутворення грандіозних загальнодержавних планів, неоголошення війни злочинності та проголошення гучних, однак марних гасел, а кропітка, повсякденна робота усіх систем держави та суспільства [1].

Водночас варто погодитись з думкою Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова та Є. Л. Стрельцова, які зауважують, що вирішуючи задачу безпеки людини, суспільства і держави, треба постійно робити моніторинг кримінологічного та кримінального станів у державі, виявляти й аналізувати фактори, що детермінують злочинність, визначати їх вплив на наявні в злочинності взаємозв'язки, саме з точки зору їхньої значущості для впровадження кримінально-правових заходів суб'єктами безпеки. Тому декриміналізація чи криміналізація тих чи інших діянь суттєво впливають на стан, динаміку та структуру злочинності. На переконання науковців, діяльність, націлена на кримінологічну безпеку людини, суспільства, повинна ґрунтуватися на дослідженні:

1. Сукупності кримінально-правових діянь, що посягають на людину, суспільство.
2. Факторів впливу на злочинність і безпеку людини, суспільства.
3. Особи злочинця, що посягає на інтереси людини, суспільства.
4. Заходів запобігання та протидії злочинності в системі забезпечення безпеки [89, с. 380].

Маючи чітке уявлення про реальні загрози кримінологічній безпеці країни та об'єкти їхньої спрямованості, можна визначити цілі й завдання держави і суспільства в протидії злочинності, визначити коло правоохоронних та інших державних структур, які необхідно задіяти в забезпеченні кримінальної безпеки, їхню компетенцію для діяльності у цьому напрямі [66, с. 114].

Зазначимо, що класично об'єктом попереджувальної діяльності вважають суспільно-небезпечні прояви та їх детермінанти, а функціонально – профілактичні заходи, спрямовані на нейтралізацію криміногенної особистості або ситуації [100, с. 135]. Тому мову потрібно вести про класичне розуміння об'єкта запобіжного впливу. Об'єкт запобіжного впливу варто розглядати у контексті двох складових: а) сфери кримінологічної безпеки (сфери суспільних відносин, що знаходяться під кримінально-правовою

охороною) та б) особливостей суспільно-небезпечних діянь, на які спрямований запобіжний вплив [13, с. 71; 100, с. 135].

Зрозуміло, що кримінологічна безпека забезпечується діяльністю різних суб'єктів, тому її обґрунтовано поділяють на певні сфери, сегменти. Залежно від конкретного сегмента кримінологічної безпеки визначається спеціалізація суб'єктів запобігання злочинності [13, с. 72].

Ефективність діяльності кримінологічної природи поліції як одного з цільових суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням можна оцінити, передусім, через призму статистики й кількісних показників [57].

Необхідність розгляду саме цього питання обумовлена декількома обставинами, а саме: 1) вирішенням завдання щодо встановлення наявних у підслідності НПУ тенденцій кримінальних правопорушень (виявлення, розкриття, розслідування); 2) доведенням актуальності та об'єктивної обумовленості розгляду на дисертаційному рівні НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

Насамперед, зазначимо, що з прийняттям у 2012 р. КПК України в історії розвитку кримінального процесу нашої країни відкрито нову сторінку, а чисельні зміни й доповнення, внесені до нього останнім часом, наочно свідчать про продовження реформування цієї сфери діяльності. Передусім, зумовлено це тим, що ефективна протидія сучасним злочинним виявам вимагає від законодавця запровадження дієвої системи кримінальної юстиції, яка, з одного боку, дозволить гарантувати захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, а з іншого – забезпечить швидке, повне й неупереджене розслідування та судовий розгляд [19, с. 207–208].

Так, з набуттям чинності КПК України 2012 р. [85], порівняно з КПК України 1960 р., дізнання й досудове слідство як форми досудового розслідування набули нового змісту. Саме ж досудове розслідування сьогодні розпочинається з моменту надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення, яку обов'язково вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) [128], й тільки після цього слідчий, дізнавач, прокурор

має право проводити різні процесуальні дії, завдяки яким буде прийнято рішення у кримінальному провадженні, зокрема, наділення особи статусом підозрюваного або закриття провадження (під час прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події здійснюється їх перевірка, вирішується питання про наявність або відсутність складу кримінального правопорушення).

Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним Бюро розслідувань, Державною фіскальною службою України [159; 128].

Відповідно до п. 1.3 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, ЄРДР утворений та ведеться з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, учинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

Так, упродовж 2023 р. слідчими НПУ до ЄРДР зареєстровано 374,2 тис. кримінальних правопорушень, що на 37 % більше, ніж у 2022 р. (272,9 тис.). Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події, зокрема, є:

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні тощо [128].

Водночас відразу варто констатувати, що недоліком чинного КПК України, порівняно з КПК України 1960 р., є невизначеність процесуальної форми заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Однак закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві України чіткої форми заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення може призвести до випадків безпідставної відмови у прийнятті та реєстрації у ЄРДР заяви або повідомлення за формальними підставами – відсутність або неналежне оформлення обов'язкового реквізиту у зверненні особи.

Положення про порядок ведення ЄРДР передбачає такі правила прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення:

1) усні заяви заносяться слідчим або прокурором до протоколу, який підписується заявником;

2) відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

3) слідчим, дізнавачем, або прокурором особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення, під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення, крім випадків надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку;

4) заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність (за виключенням випадків, коли таке попередження неможливо зробити з

об'єктивних причин: надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, неприйнятний стан заявника, відрядження тощо).

У цьому контексті варто додати, що заява (повідомлення), що надходить телефоном за номером екстреного виклику поліції «102», реєструється в інформаційному порталі Національної поліції України з автоматичним присвоєнням порядкових номерів єдиного обліку [128].

Зазначимо, що у 2023 р. вдалося забезпечити безперебійну роботу ліній «102» в умовах їх надзвичайного перенавантаження. Щодня дзвінки громадян на спецлінію «102» приймали понад 200 працівників поліції та волонтерів. На цей час створено майже 400 ліній для дистанційного прийому викликів операторами спецлінії «102», обладнано 176 робочих місць операторів в укритті. З метою відстеження та аналізу оперативної обстановки в державі та окремих її регіонах, у тому числі в районах ведення бойових дій, участі особового складу поліції у виконанні заходів правового режиму воєнного стану організовано цілодобову діяльність ситуаційних центрів Національної поліції.

Поряд з цим законодавець фактично передбачив можливість фільтрувати заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення, а також відділяти некримінальні події вже на етапі їх прийняття та реєстрації. Основною відмінністю є те, що сьогодні скорочено строк для вирішення цього питання до 24 годин, на відміну від положень КПК 1960 року, яким цей строк був передбачений у межах 10 діб.

Скасування інституту «порушення кримінальної справи» та відсутність дослідчої перевірки дозволили уникнути повторного проведення деяких процесуальних дій, які є необхідними в межах дослідчої перевірки (наприклад, опитування – допит; довідка спеціаліста – висновок експерта). Запровадження кардинально нової процедури дозволило громадянам реалізувати своє право на захист уже відразу після надходження заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, оскільки кожна заява, повідомлення мають бути розглянуті, а отже, за ними приймаються належні

рішення. Варто підтримати законодавця, а також науковців щодо позитивності скасування довготривалої дослідчої перевірки, оскільки спроба на етапі, коли ще не прийнято рішення про початок розслідування, беззаперечно встановити факт учинення кримінального правопорушення, тобто виявити всі суб'єктивні й об'єктивні елементи складу кримінального правопорушення, неправомірна. Це не відповідає пізнавальній ситуації, що складається на цьому етапі кримінальної процесуальної діяльності.

Водночас потрібно враховувати, що сучасне європейське кримінальне судочинство йде шляхом диференціації та спрощення досудових і судових процедур, основні ідеї якого закладені у Рекомендації № 6R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального судочинства» від 17 вересня 1987 р. Метою запровадження спрощеної процедури є прискорення розгляду кримінальних проваджень і виключення тяганини розслідування.

Відразу у цьому ж ракурсі звернемо увагу, що після тривалого зменшення кількості кримінальних правопорушень, щодо яких кінцеве рішення не прийнято, у 2022 р. цей показник помітно збільшився. Протягом року він становив 242 190, що вище за показник попереднього року на 50,5 % (2019 р.: –7,4 %; 2020 р.: –27,2 %; 2021 р.: –21,4 %). Частка таких посягань серед усіх зареєстрованих у звітному році зросла до 39,9 % (2019 р.: 33,4 %; 2020 р.: 26,1 %; 2021 р.: 21,9 %). Найбільший відсоток неприйнятих рішень спостерігався у Луганській (89,3 %), Херсонській (88,1 %), Донецькій (77,8 %), Харківській (48,5 %), Чернігівській (44,4 %) та Запорізькій (44,0 %) областях, а найнижчий – у Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-Франківській, Полтавській, Рівненській і Хмельницькій областях (18–24 %).

Загалом рівень злочинності вважають низьким лише 44,3 % сільського населення проти 28,7 % міського. А «високим» стан злочинності назвало міське населення, що майже на 7 % вище за аналогічні оцінки жителів сіл і селищ (15,3 % vs 8,9 % відповідно). Серед регіонів, де респонденти найвище

оцінюють рівень злочинності, третє місце займає Одеська область: 20,8 % оцінили рівень злочинності в їх районі проживання як дуже високий та високий. На високий рівень злочинності вказують опитані у Київській, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях, а найнижчий рівень злочинності, за оцінками респондентів, фіксується у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Тернопільській та Черкаській областях. До головних страхів, які громадяни бояться пережити по відношенню до себе, частіше відносять наступні: стати жертвою дорожньо-транспортної пригоди (37,4 %); стати жертвою будь-якого кримінального правопорушення взагалі (22,5 %); стати жертвою крадіжки з власного будинку (21,7 %) [122].

Натомість, згідно зі щорічними статистичними звітами, спостерігається зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людей, а також проти власності, зокрема, незаконних заволодінь транспортними засобами – на 63 % (з 4,1 тис. до 1,5 тис.); пограбувань – на 22 % (з 2,2 тис. до 1,7 тис.); розбійних нападів – на 20 % (з 473 до 381); тяжких тілесних ушкоджень – на 9 % (з 1,5 тис. до 1,4 тис.); тяжких тілесних ушкоджень зі смертельними наслідками – на 8 % (з 410 до 379). Водночас розкрито на 43 % більше кримінальних правопорушень (180,3 тис.).

Упродовж 2023 р. на 18 % збільшилася кількість виявлених фактів незаконного поводження зі зброєю (з 4,5 тис. до 5,3 тис.), що пов'язано зі зростанням кількості зброї та боєприпасів у цивільного населення країни, зокрема трофейної, унаслідок продовження збройної агресії РФ проти України. Розкрито на 29 % (з 3,4 тис. до 4,4 тис.) більше таких злочинів. Вилучено 5,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, у тому числі 1,6 тис. – автоматичної, 995 – нарізної, 1,7 тис. – переробленої на вогнепальну та іншої вогнепальної зброї, 34,6 тис. гранат, мін, боєприпасів і вибухових пристроїв, 921 гранатомет, понад 2,9 т вибухових речовин та 1,8 млн набоїв.

Активізовано роботу з протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотиків. Так, порівняно з 2022 р. на 13 %

збільшилася кількість викритих наркозлочинів (з 33,8 тис. до 38,3 тис.), у тому числі щодо збуту наркотичних речовин – на 41 % (з 9,9 тис. до 14 тис.), пов'язаних з легалізацією коштів, отриманих від наркоторгівлі, – на 56 % (з 34 до 53), організацією нарколабораторій – на 69 % (з 61 до 103) та наркопритонів – на 95 % (з 231 до 450).

Розкрито на 40 % більше (з 22,5 тис. до 31,5 тис.) наркозлочинів, у тому числі фактів збуту наркотиків – на 48 % (з 7,8 тис. до 11,5 тис.); організації діяльності нарколабораторій – на 60 % (з 55 до 88); наркопритонів – у 2,1 рази (зі 199 до 423), а також легалізації коштів, отриманих від наркоторгівлі, – на 69 % (з 29 до 49). Вилучено на 19 % більше (з майже 2,6 т до понад 3,1 т) наркотичних та психотропних речовин.

У взаємодії з Національним банком України, Державною службою спеціального зв'язку і захисту інформації України й операторами телекомунікацій забезпечується робота системи фільтрації фішингових доменів та їх подальше блокування. Завдяки цьому заблоковано понад 44,8 тис. фішингових посилок, що мали на меті отримання персональної та банківської інформації громадян, і більше ніж 2,1 тис. абонентів операторів телекомунікацій з кодами «044» та «094», які використовувалися для телефонних дзвінків під виглядом представників банківських установ. У межах боротьби з онлайн-шахрайством проведено 8 міжнародних спеціальних операцій з представниками правоохоронних органів іноземних держав.

Поряд з цим НПУ також здійснила низку заходів задля запобігання іншим кримінальним правопорушенням. Наприклад, важливим кроком у підвищенні рівня безпеки дорожнього руху стало впровадження системи фіксації правопорушень в автоматичному режимі. Так, на початку 2022 р. в складі цієї системи функціонувало 270 технічних засобів (приладів контролю), що здійснюють фото- та відеофіксацію подій з ознаками адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, які з початком війни було відключено. У травні 2022 р. відновлено роботу системи, до якої на кінець 2023 р. підключено 215 таких приладів. За

результатами їх роботи винесено понад 2,5 млн постанов про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, з яких виконано в повному обсязі майже 2,2 млн на загальну суму близько 453,6 млн грн. При цьому порушення правил дорожнього руху продовжує залишатись найрозповсюдженішим кримінальним правопорушенням, за оцінками українців (69,1 %). А також до «дуже та скоріше» розповсюджених респонденти віднесли нелегальну торгівлю алкоголем (50,4 %) та хуліганство агресивних компаній (43,9 %) [122].

Водночас за поліцією в умовах воєнного стану продовжує закріплюватись і робота, спрямована на протидію організованим злочинності в усіх її проявах. Так, забезпечено збільшення масиву кримінальних проваджень, направлених до суду (+16 %), стосовно 419 організованих злочинних груп, у тому числі щодо 42 груп з міжрегіональними зв'язками, 26 – з корумпованими зв'язками та 13 – сформованих на етнічній основі. Викрито у 2,8 рази більше (з 4 до 11) організованих груп (ОГ) та злочинних організацій (ЗО), які діяли у сфері незаконного обігу зброї, та у 2,5 рази (з 11 до 27) – у сфері суспільної моралі. Тривають заходи щодо боротьби із суб'єктами підвищеного злочинного впливу, зокрема з так званими «ворами в законі». У 2023 р. повідомлено про підозру 110 таким суб'єктам (за період воєнного стану – 174). Уживається заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки держави. Зареєстровано 2,7 тис. кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Викрито 10,4 тис. службових злочинів, з яких 3 тис. – факти отримання неправомірної вигоди.

Продовжується розбудова системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Зокрема, в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначається, що органами, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать: 1) служби у справах дітей та 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України [144].

Домашнє насильство перетворилося на системне явище, яким пронизана переважна частина суспільства. Домашнє насильство являє собою діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [144].

Упродовж 2023 р. зареєстровано 291,4 тис. заяв і повідомлень про вчинення правопорушень та інших подій, пов'язаних з домашнім насильством. За результатами реагування на такі повідомлення складено понад 163 тис. адміністративних протоколів за статтею 173-2 КУпАП та розпочато досудове розслідування за 6,7 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, завершено досудове розслідування в 5,6 тис. проваджень. На сьогодні в територіальних підрозділах поліції створено 54 штатні сектори протидії домашньому насильству, у яких функціонують 62 мобільні групи реагування. У 2023 р. такими групами здійснено 78,5 тис. виїздів (у середньому 1260 виїздів однією групою, або 3–4 виїзди щодня), фактично на кожне третє повідомлення про вчинення домашнього насильства реагував профільний поліцейський підрозділ.

Масштаби домашнього насильства, гендерного насильства в усьому світі зросли до такої міри, що його називають «другою, прихованою від очей пандемією». У межах нашої країни саме на органи НПУ покладені основні повноваження щодо протидії домашньому насильству. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», протидія домашньому насильству – це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах,

й спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [144; 223, с. 214].

Поряд з цим військова агресія призвела до масового вчинення військовослужбовцями збройних сил країни-агресора воєнних злочинів, у тому числі на тимчасово окупованих територіях України, суттєвого зростання кількості зброї та боєприпасів у цивільного населення країни, тимчасової окупації окремих районів території держави, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, насамперед енергетики, блокування логістичних каналів, знищення житлового фонду населених пунктів і промислових об'єктів, зростання витрат на воєнні та відновлювальні потреби, масового переміщення біженців, підвищення рівня безробіття та, як наслідок, погіршення фінансово-економічного становища населення України. У 2023 р. слідчими НПУ розпочато понад 54,6 тис. кримінальних проваджень за фактами вчинення на території країни злочинів військовослужбовцями збройних сил рф, рб і їх пособниками (з початку збройної агресії рф – 110,7 тис.). Серед таких злочинів – порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) – 51,7 тис.; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України) – 74; колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) – майже 1,3 тис.; державна зрада (ст. 111 КК України) – 133; терористичний акт (ст. 258 КК України) – 30. За підслідністю до СБУ всього передано 48,7 тис. кримінальних проваджень, направлено до суду – 939.

Під час документування воєнних злочинів на деокупованих територіях виявлено більше ніж 3 тис. тіл загиблих, допитано понад 25,3 тис. місцевих жителів щодо обставин учинення в умовах воєнного стану злочинів та оглянуто понад 40,2 тис. пошкоджених або зруйнованих цивільних об'єктів. Особлива увага звертається на осіб, які співпрацюють з ворогом в інтересах держави-агресора.

Так, за фактами колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) розпочато 1283 кримінальних провадження, у яких 629 особам повідомлено про підозру. Передано за підслідністю до інших правоохоронних органів 233 та скеровано до суду 512 таких кримінальних проваджень. Поліцією також уживається заходів з протидії диверсійно-розвідувальним і терористичним групам. Упродовж 2023 р. на території держави викрито 20 диверсійно-розвідувальних груп, затримано 451 особу, імовірно причетну до диверсійної діяльності, з яких 243 – передано до СБУ.

Окремими видами кримінальних правопорушень, які набули більшого поширення в умовах війни, є кіберзлочини. Виявлено в 4,1 рази більше (з 14,9 тис. до 61,4 тис.) кримінальних правопорушень у сфері високих інформаційних технологій, зокрема пов'язаних з онлайн-шахрайствами – у 5,8 рази (із 7,9 тис. до 45,7 тис.). Розкрито на 91 % більше (із 7,3 тис. до 13,9 тис.) кіберзлочинів, зокрема в банківській сфері – на 12 % (з 2,1 тис. до 2,4 тис.); сфері комп'ютерних систем – на 44 % (з 1,3 тис. до 1,9 тис.); сфері телекомунікацій та протиправного контенту – у 3,2 рази більше (зі 101 до 323), а також онлайн-шахрайств – у 3,9 рази більше (з 1,7 тис. до 6,7 тис.).

Крім цього, зведеними загонами поліції, до складу яких залучено поліцейських усіх органів і підрозділів НПУ, уживаються заходи з організації та здійснення обстеження на звільненій території будівель, об'єктів, громадських місць з метою виявлення й вилучення зброї та вибухонебезпечних предметів. Так, у 2023 р. підрозділами вибухотехнічної служби поліції здійснено 30 тис. виїздів, оглянуто майже 14,4 тис. га території, виявлено та вилучено 85,4 тис. боєприпасів (гранати, постріли до гранатометів, артилерійські боєприпаси, протипіхотні та протитанкові міни, реактивні системи залпового вогню, некеровані та керовані ракети, авіабомби), 4,6 т вибухових речовин.

Поліцією охорони забезпечується охорона 8802 об'єктів критичної інфраструктури та забезпечення життєдіяльності населення, зокрема 169 об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки й безпеки

держави, 376 особливо важливих об'єктів нафтогазової галузі, 317 об'єктів електроенергетики, 432 – централізованого питного водопостачання, 1207 – зберігання (виготовлення) зброї (боєприпасів), 2626 об'єктів органів державної влади та місцевого самоврядування й інших.

Свою чергою, поліцейські особливого призначення (Об'єднана штурмова бригада «Лють») залучені до контррозвідувальних, пошукових і стабілізаційних заходів, аеророзвідки й вогневого ураження противника. До того ж авіація НПУ, а саме 7 гелікоптерів AIRBUS H-145, виконує завдання в інтересах ЗСУ на визначених майданчиках у зонах відповідальності на сході держави. Зокрема, у 2023 р. здійснено понад 4 тис. польотів, забезпечено аеромедичну евакуацію 1110 важкопоранених бійців, перевезено понад 900 лікарів і майже ніж 28,5 т вантажу.

Загалом же кількість кримінальних правопорушень, облікованих у 2022 р., в ході провадження за якими особі повідомлено про підозру, становила 132 418, що менше за тогорічну на 23,2 % (2019 р.: -10,5 %; 2020 р.: -2,7 %; 2021 р.: +3,2%). Частка діянь, стосовно яких особі було повідомлено про підозру, серед загальної кількості посягань, облікованих протягом аналізованого періоду, зменшилася до 36,5 % (2019 р.: 38,7 %; 2020 р.: 46,3 %; 2021 р.: 53,7 %). Найбільший відсоток кримінальних правопорушень, за якими особі повідомлено про підозру, серед усіх облікованих у звітному періоді посягань був у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Хмельницькій (60–66 %), а найменший – у Донецькій, Луганській, Херсонській (4–8 %) та Київській, Запорізькій і Харківській (19–30 %) областях [43; 54–56].

Необхідно додати, що згідно зі статистичними даними, жінки більшою мірою схильні довіряти поліції, у порівнянні з чоловіками (42,3 % жінок vs 29 % чоловіків відповідно). Також, найбільше довіряє поліції молодь (18–29 років) – 43,6 % проти 40,3 % (30–54 років) та 40 % (55 років і старше). Найвищий рівень довіри демонструють опитані у Київській (56,7 %); Чернівецькій (50,3 %); Вінницькій (48,1 %); Черкаській (47,4 %) та Івано-

Франківській (47,1 %) областях. А найнижчий було визначено у місті Києві (53,7 %). П'ять головних недоліків, які українці назвали такими, що найбільше шкодять ефективній роботі НПУ та відповідно її іміджу, наступні: корупція (здирництво, хабарництво) (34,9 %); непрофесіоналізм (34,8 %); бездіяльність (27,1 %); небажання захистити «просту» людину (26,8 %); безкарність співробітників поліції (21,4 %). Ті, хто має високий рівень довіри до НПУ, серед недоліків обрали: занадто мало повноважень (14 %) та незаконні зв'язки з кримінальним світом, мафією (13,6 %). На думку 26 % лояльних до поліції респондентів, поліція взагалі недоліків немає. А ті, хто зовсім не довіряє НПУ, головними недоліками назвали: наявність плану розкриття (24,7 %); корупція (22,4 %); непрофесіоналізм (19,2 %) і закритість (19,2 %) [122].

Таким чином, застосування такого наукового підходу, як «від загального до особливого та конкретного», дало можливість не тільки визначити сучасний стан запобігання кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ, але й частково встановити детермінанти, що спричиняють та обумовлюють учинення суспільно небезпечних діянь, а також перешкоджають здійсненню запобіжної діяльності.

Загалом, незважаючи на дестабілізаційні чинники, а також постійне залучення особового складу НПУ до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви і повідомлення в умовах війни, участі в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій, забезпечення кібероборони держави тощо, безпекова ситуація в державі поки що залишається контрольованою.

Однак викликає серйозне занепокоєння той факт, що спостерігаються кардинальні зміни у кількісно-якісних параметрах злочинності, а саме значно підвищується ступінь тяжкості традиційних кримінальних правопорушень; збільшується рівень суспільної небезпечності кримінальних правопорушень;

фіксується поява нових форм і видів кримінальних правопорушень; зростає професіоналізм та зорганізованість кримінальних правопорушень; збільшується кількість випадків застосування зброї; злочинці під час учинення кримінальних правопорушень використовують високі технології та найсучасніші досягнення науки і техніки; відбуваються титанічні зміни у структурному розподілі кримінальних правопорушень з домінуванням нових форм та видів злочинної поведінки, які не були характерними в порівняно мирний час.

2.2 Нормативно-правове забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням

У науковій літературі слово «забезпечення» означає задовольнити когось, що-небудь у якихось потребах; надавати комусь-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось [206, с. 18]. Своєю чергою, словосполучення «нормативно-правове» означає те, що вживається у сфері правових відносин залежно від юридичної сили і дотримання ієрархії нормативного акта [108].

Взявши подібне визначення за основу, окремі органи державної влади в Україні сформулювали поняття «нормативно-правового акта», під яким потрібно розуміти офіційний письмовий документ, прийнятий чи виданий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавчій формі та за встановленою законодавством процедурою, який спрямовано на регулювання суспільних відносин, містить нормативні приписи, розрахований на багаторазове застосування й дія якого не вичерпується одноразовим виконанням [235].

Перелік джерел, що становлять зміст терміна «законодавство», визначений у рішенні Конституційного Суду України від 09 липня 1998 р. №

12-пр/98 [194]. Під сукупністю юридичних норм розуміють масив юридичних норм різних галузей права (конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального тощо) [217, с. 409–410]. Норми права традиційно розглядаються як загально-обов'язкові, формально-визначені правила поведінки, які визнаються та забезпечуються державою й визначають права та обов'язки учасників суспільних відносин [205]. Норми права зазвичай закріплюються в нормативно-правових актах, які є офіційними документами органів державної законодавчої, виконавчої та судової влади, які носять правотворчий характер. У деяких країнах норми права закріплюються також і в нормативних договорах, релігійних текстах, правових доктринах та звичаях, які називаються джерелами права. Встановлення норм права тим або іншим джерелом права залежить від традицій певного суспільства та особливостей здійснення державної влади [67].

Варто зазначити, що проблематика правового забезпечення будь-якого виду правової діяльності тісно пов'язана з категорією правового регулювання суспільних відносин, під яким розуміють здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони й розвитку відповідно до суспільних потреб. Однак категорія правового забезпечення будь-якого виду професійної діяльності є менш широкою, оскільки спрощено передбачає наявність законодавчої бази у сфері цієї діяльності. Наприклад, під нормативно-правовим забезпеченням протидії злочинності мають на увазі ефективне нормативне супроводження заходів спеціально-кримінологічної протидії запобігання кримінальним правопорушенням, що передбачає наявність законів, указів, програм і концепцій запобігання злочинності та окремих її видів [190, с. 35].

Проте В. М. Бесчастний зазначає, що нормативно-правове забезпечення протидії злочинності являє собою створення умов для реалізації суб'єктами протидії злочинності своїх прав і обов'язків через сукупність правових засобів

(норм права, правовідносин, актів реалізації), явищ (правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї), правові регулювання та вплив [10, с. 116].

Свою чергою, О. С. Іщук використовує категорію «правовий вплив» саме у значенні запобіжної діяльності. Вчений під правовим забезпеченням механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури пропонує розуміти систематизований вплив норм права на правовідносини, які становлять сутність діяльності суб'єктів протидії злочинності щодо вироблення та застосування найбільш оптимальних засобів кримінологічного впливу [65, с. 103–104].

На думку С. О. Бичіна, подібні визначення дещо розширюють сутність розуміння нормативно-правового забезпечення протидії злочинності, оскільки навряд чи можна до цього явища віднести правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї та правовий вплив. Нормативно-правове забезпечення хоч і знаходиться в динаміці, однак до його змісту не можна віднести правовий вплив, оскільки останній і є вже відповідною діяльністю [13, с. 100–101].

Таким чином, говорячи про поліцію та її діяльність, можна визначити, що метою правових норм є регулювання діяльності поліції, яке міститься в різних за юридичною силою, змістом, формою та характером нормативно-правових актах. Тому ми погоджуємося з думкою Д. П. Калаянова про те, що нормативно-правові акти розкривають зміст юридичних норм, положень правозастосовної практики, а також у більшості випадків індивідуальних приписів, рішень окремих посадових осіб. Учений дослідив, що норми права забезпечуються за допомогою: 1) визначення системи поліцейських повноважень; 2) розподіл функцій між підрозділами певного органу та їхніми працівниками; 3) закріплення системи об'єктів і предметів діяльності працівників поліції [67, с. 35].

Якщо узагальнити отриману вище інформацію та її систематизувати згідно з законами формальної логіки, то під «нормативно-правовим забезпеченням діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним

правопорушенням» нами пропонується розуміти *визначену та гарантовану у відповідних нормативно-правових джерелах процедуру здійснення запобіжної діяльності поліцією у сферах безпосереднього суспільного та відомчого призначення й функціонування, з метою недопущення та протидії кримінальним правопорушенням.*

До системоутворюючих ознак, що становлять зміст цього поняття, варто віднести наступні з них:

1. Визначену на нормативно-правовому рівні діяльність запобіжного характеру.

У цьому випадку мова ведеться про те, що поліцейська (правоохоронна) діяльність має чіткі правові засади, що забезпечуються як конституційними та законодавчими джерелами, так і на підзаконному (відомчому) рівні.

Так, *Конституція України* визначає основоположні засади забезпечення кримінологічної безпеки, порядок функціонування влади загалом та окремих її гілок і суб'єктів владних повноважень. Наприклад, пунктами 12-1 і 22 ч. 1 ст. 85 Конституції України визначено, що виключно до повноважень Верховної Ради України належить призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України та затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, а також Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України [79]. Крім того, Основним Законом України встановлено засади протидії злочинності та гарантії прав громадянина під час проведення процесуальних дій.

Конституційні закони – закони про внесення змін та доповнень до Конституції України, які після набрання чинності стають невід'ємною частиною Конституції (Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. [137]; Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на

набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» від 07 лютого 2019 р. [138].

Міжнародні договори України у сфері забезпечення кримінологічної безпеки, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Перелік цих договорів є досить широким, оскільки форми забезпечення є різноманітними й, відповідно, вимагають специфічних форм реалізації та міжнародно-правового співробітництва в цих питаннях. Загалом Україна є учасницею сімнадцятих базових міжнародних конвенцій і протоколів, що регулюють різні аспекти протидії злочинності [39, с. 37–38]. Це, зокрема такі міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини; Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод; Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція ООН проти корупції; Конвенція ООН про запобігання та покарання за злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів; Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність; Європейська конвенція про видачу правопорушників; Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах; Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом; Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією тощо.

Усі міжнародні угоди у сфері забезпечення безпеки є багатосторонніми та передбачають міжнародно-правові орієнтири протидії злочинності, які мають бути втілені в законодавстві країн-учасниць відповідних угод.

Кодифіковані нормативно-правові акти, тобто нормативно-правові акти, які: 1) об'єднують певну групу норм, предметом регулювання яких є однорідна сфера суспільних відносин; 2) містять загальні принципи, на

підставі яких здійснюється регулювання певної групи суспільних відносин; 3) мають широку сферу застосування в рамках галузі права; 4) характеризуються зовнішньою стабільністю, тобто можливістю довго існувати у часі, прикладом є такі, що діють [29, с. 48].

У розрізі виконання завдань цього дисертаційного дослідження мова йде про КК України, КПК України, Кримінально-виконавчий кодекс (далі – КВК) України, КУпАП, Цивільний кодекс (далі – ЦК) України, Кодекс цивільного захисту України та інші. Зазначені кодекси мають чітку галузеву належність і в усій сукупності норм містять положення, що стосуються окремих організаційних або функціональних компонентів, що забезпечують виконання завдань і функцій НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

Базовим серед них, безперечно, є КК України, який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, які проступками та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Крім цього, КК України встановлено положення щодо: підстави кримінальної відповідальності; поняття кримінального правопорушення, його видів і стадій; особи, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкта кримінального правопорушення); вини та її форм; співучасті у кримінальному правопорушенні; множинності кримінальних правопорушень; обставин, що виключають злочинність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності; покарання як заходу кримінально-правового характеру, його видів; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; судимості; інших заходів кримінально-правового характеру; кримінальної відповідальності неповнолітніх; кримінальних правопорушень конкретних видів та їх різновидів, видів і розмірів покарань за їх вчинення.

Варто відмітити, що категорія «запобігання» пронизує усі інститути кримінального законодавства, обумовлює спрямованість дії кримінально-правових норм та особливості застосування різних видів кримінально-правових заходів.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає порядок кримінального провадження. Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [85].

Нормами кримінального процесуального законодавства встановлено положення, зокрема, щодо загальних засад кримінального провадження; доказів та доказування; фіксування кримінального провадження; заходів забезпечення кримінального провадження; запобіжних заходів; підслідності; слідчих (розшукових) дій (СРД); повідомлення про підозру; судового розгляду; виконання судових рішень тощо. Нормами КПК України встановлено гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності. Нормативні приписи КК України фактично реалізуються у формах, визначених кримінальним процесуальним законодавством. Завдяки процедурним кримінальним процесуальним механізмам запобіжний вплив на злочинність знаходить своє втілення у реальне суспільне життя. Для прикладу, ст. 38 КК України регламентовано правові засади правомірного затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також передбачено випадки, коли має місце перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Своєю чергу,

ст. 207 КПК України деталізовано положення щодо законного затримання. Тут термін «кожен» означає будь-кого без винятку, кожную людину, аби вона не була особою, якій законом надано право здійснювати затримання (уповноваженою на затримання службовою особою) [85; 233, с. 18].

Норми КВК України регламентують порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами, а також запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. У питанні запобіжної діяльності НПУ норми КВК України є особливими, оскільки дозволяють запобігати так званій «пенальній злочинності» (злочинності осіб, що відбувають покарання).

Як вже неодноразово зазначалось у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» одним із основних повноважень поліції є завдання здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [171]. З метою належного правового забезпечення запобіжної діяльності поліцейських у зазначеному Законі врегульовано (передбачено): принципи діяльності поліції; систему поліції та статус поліцейських; повноваження поліції; поліцейські заходи; громадський контроль поліції тощо.

Визначені в Законі завдання органів поліції є класичним відображенням кримінологічної значущості та важливості поліції в реалізації кримінологічної діяльності. Накладення на поліцію завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або

внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги, є прямим втіленням призначення кримінологічної науки.

Якщо порівнювати з розділом IV «Повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію», то можна побачити, що такі функції, як наукова, нормотворча, в основних і додаткових повноваженнях поліції відсутні. Так, наприклад, відсутні норми, що регулюють повноваження поліції щодо участі у розробленні проєктів та укладенні міжнародних договорів України з питань боротьби із злочинністю та інших питань, що належать до компетенції НПУ, а також участі в організації та проведенні відповідних науково-дослідних, дослідно-конструкторських, кримінологічних і соціологічних досліджень, а також у впровадженні їх результатів в освітній процес та практичну діяльність. Водночас в п. 4 ст. 13 «Загальна система поліції» Закону України Про Національну поліцію» зазначено, що у системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення, заклади професійної (професійно-технічної) освіти зі специфічними умовами навчання [171].

Однак, все ж таки, основна діяльність поліції включає широке коло прав і обов'язків з охорони суспільства і держави від протиправних посягань. Стаття 22 Закону України «Про Національну поліцію» декларує, що керівник поліції в межах наділених повноважень вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання поліцейських послуг; вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі та ін. [171].

У наведеному повноваженні безпосередньо втілюється запобіжна діяльність керівника органу Національної поліції. Це пов'язано з тим, що внесення пропозицій щодо вдосконалення практики протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки, охорони прав і свобод громадян можливе в

результаті детального, всебічного вивчення криміногенної ситуації, з'ясування детермінаційного комплексу з метою розроблення та впровадження актуальних, своєчасних і дієвих заходів запобігання злочинності та ін. [223, с. 213].

Аналізуючи зміст поліцейських заходів, які містяться у ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію», зазначимо, що для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення поліція застосовує превентивні заходи в межах своєї компетенції, окрім заходів реагування та примусу.

Саме превентивні заходи, які можуть вживати поліцейські, є безпосередньо запобіжною діяльністю, оскільки основне їх призначення полягає в недопущенні вчинення кримінальних правопорушень, своєчасному виявленню причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, з'ясуванню фонових явищ, що створюють сприятливий фон і середовище для поширення злочинності.

Відповідно до ст. 31 цього Закону поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування [171].

Передбачені в Законі превентивні заходи, що можуть здійснювати поліцейські, за своєю суттю є заходами кримінологічної профілактики, які спрямовані на завчасне виявлення причин та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і зумовити вчинення кримінального правопорушення [223, с. 221].

Варто зауважити, що під час війни, надзвичайного стану або іноземної окупації відбуваються суттєві зміни суспільних відносин, при цьому набувають чинності спеціальні правові акти, мета застосування яких – зменшити втрати та руйнівну силу війни. Зі зміною суспільних відносин природно відбуваються зміни й у діяльності поліції. Важливо, щоб держава, суспільство та міжнародне співтовариство усвідомили, що ефективність роботи цього органу певною мірою залежить від їх розуміння відповідного правового статусу поліції в умовах війни.

З урахуванням досвіду участі поліції у забезпеченні правопорядку під час збройної агресії проти України, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основи національного спротиву» [178], яким визначила правові та організаційні засади національного спротиву, основ його підготовки та ведення, завдань і повноважень сил правопорядку з питань національного спротиву та внесла зміни до Закону України «Про Національну поліцію» [171] в частині надання додаткових повноважень поліції (ст. 24), зокрема Закон передбачає що у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості; у ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у

разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, підпорядковуються відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві.

Однак такі нормативно-правові акти не враховують реалії, які виникли унаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти України, коли поліцейські змушені були брати активну участь у бойових діях, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність країни.

Серед інших законів, що регулюють запобіжну діяльність НПУ, потрібно назвати, зокрема, такі: «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [145]; «Про запобігання корупції» [143]; «Про оперативно-розшукову діяльність» [173]; «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [140]; «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [144]; «Про протидію торгівлі людьми» [182] тощо.

До *підзаконних нормативно-правових актів*, які визначають функціональні елементи забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням органами та підрозділами НПУ й конкретизують повноваження відповідних суб'єктів, а також конкретні форми й методи протидії злочинності та порядок співробітництва у цій сфері, потрібно віднести:

Укази Президента України «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» від 09 грудня 2015 р. [179]; «Про символіку Національної поліції України» від 09 грудня 2015 р. [184]; «Про День Національної поліції України» від 09 грудня 2015 р. [139];

Постанови Кабінету Міністрів України, зокрема «Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків» від 18 лютого 2016 р. № 92 [160]; «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28 жовтня 2015 р. [161]; «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16 вересня 2015 р. [188]; «Про затвердження Положення про Національну поліцію України» від 28 жовтня 2015 р. [162]; «Про затвердження Положення про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій» від 04 листопада 2015 р. [153]; «Про затвердження Порядку відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 12 квітня 2017 р. [165].

Підзаконні акти центральних органів виконавчої влади, зокрема Накази МВС України «Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення» від 04 грудня 2017 р. № 987 [164]; «Про затвердження Положення про Департамент кадрового забезпечення Національної поліції України» від 12 грудня 2015 р. [154]; «Про затвердження Порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції» від 23 листопада 2016 р. [169]; «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських» від 25 грудня 2015 р. [175]; «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26 січня 2016 р. [163]; «Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань» від 12 березня 2016 р. [129]; «Про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя» від 19 травня 2022 р. [135]; «Про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства внутрішніх справ України» від 18 січня 2013 р. [136]; «Про

заохочення в Національній поліції України» від 25 квітня 2019 р. [142]; «Про затвердження Порядку нагородження осіб рядового і начальницького складу та працівників МВС України, інших осіб цінним подарунком, придбаним за рахунок коштів державного бюджету» від 29 березня 2013 р. [167]; «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 06 лютого 2019 р. [168]; «Про затвердження Переліку посад поліцейських і військовослужбовців Національної гвардії України, які рівнозначні (аналогічні) посадам, що можуть бути заміщені поліцейськими і військовослужбовцями в державних органах, установах та організаціях» від 13 липня 2018 р. [151]; «Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України» від 09 лютого 2016 р. [152]; «Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового закладу Національної гвардії України» від 15 квітня 2016 р. [166]; «Про затвердження типових форм контрактів про здобуття освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» від 01 березня 2017 р. [170]; «Про затвердження Порядку укладання контракту про проходження служби в поліції» від 03 лютого 2017 р. [130]; «Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських» від 19 серпня 2017 р. [131]; «Про затвердження Змін до Порядку формування та ведення особових справ поліцейських» від 26 березня 2019 р. [148].

міські програми запобігання злочинності, територіальної оборони та протидії тероризму.

2. Запобіжна діяльність НПУ має бути гарантована на нормативно-правовому рівні.

Гарантія – це умови, що забезпечують успіх чого-небудь [22, с. 116], а в контексті змісту юридичної гарантії – це законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави [22, с. 116].

У юридичній літературі мова ведеться також про гарантії законності, тобто про об'єктивні умови і суб'єктивні фактори, соціальні засоби й заходи, за допомогою яких забезпечується режим законності [68, с. 553].

Виходячи з означених вище теоретичних підходів, правовими гарантіями діяльності поліції виступають ті законодавчі акти, які визначають їх правовий статус як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням.

3. Запобіжна діяльність НПУ витікає зі змісту конституційних, законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регламентують їх соціально-правову природу у системі суспільних відносин, а також визначають функції і завдання щодо забезпечення прав і свобод людини.

При цьому варто констатувати, що функції та завдання поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням витікають не стільки із загальних нормативно-правових актів з питань запобіжної діяльності, скільки зі змісту тих законів, що визначають правові засади організації та діяльності НПУ, статус поліцейських, порядок проходження служби в НПУ, процесуальний порядок здійснення кримінального провадження, оперативно-розшукової діяльності та загалом визначають структурні елементи механізму кримінальної відповідальності.

4. Запобіжна діяльність НПУ передбачає процедуру реалізації відповідних функцій і завдань з означених питань.

У доктринальних джерелах під процедурою розуміють офіційно встановлений чи у звичайний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь [22, с. 573].

Знову ж таки, порядок дій поліцейських, що стосуються запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, визначений, передусім, у нормативно-правових актах, які регулюють зміст організації та діяльності НПУ. І ця обставина свідчить про те, що у такому статусі органи та підрозділи поліції діють як суб'єкти запобіжної діяльності. Як з цього приводу слушно зауважили А. Х. Степанюк та К. А. Автухов, утілення в життя норм матеріального права, установлення правопорядку є неможливим поза належною процедурою, визначеною не тільки формально, а й спрямованою на реалізацію принципів свободи, рівності й гуманізму [210, с. 786–787].

5. Метою діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням є недопущення та протидія вчиненню суспільно небезпечних діянь.

При цьому варто також констатувати, що тільки при дотриманні та реалізації усіх сформульованих системоутворюючих ознак наведеного вище поняття можливо вести мову про НПУ як про суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. Водночас для забезпечення цієї діяльності варто вирішити низку наявних у зв'язку з цим проблем.

В. В. Голіна найбільш суттєвими недоліками у правовому регулюванні відносин, пов'язаних із запобіганням злочинності, називає наступні: правові норми про запобігання злочинності не систематизовані, що викликає ускладнення в їх використанні на практиці; наявні прогалини в регламентації питань кримінологічної профілактики та запобігання на індивідуальному рівні; відсутність закону про запобігання злочинності в Україні; поза правовим регулюванням залишається діяльність у сфері запобігання злочинності різних (тих, що вже існують, і тих, що тільки створюються) громадських формувань, релігійних і недержавних організацій [31, с. 93–94; 34, с. 28–38].

Поряд з цим А. В. Коваленко виокремив наступні характерні риси правового забезпечення механізму реалізації кримінологічної діяльності поліції:

- різноманітність і велика кількість нормативних актів та правових положень, котрі регулюють механізм реалізації кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності;
- брак системності й внутрішнього зв'язку поміж різноманітними нормативними актами та правовими положеннями, котрі мають єдиний предмет правового регулювання;
- пріоритет правових положень розпорядчого, дозвольного, заборонного, обмежувального типу та нормативно-правових актів, котрі становлять правову базу даного механізму;
- пріоритет законів непрямої дії;
- велика кількість істотних суперечностей між нормативно-правовими актами, що здійснюють регулювання зазначеного механізму;
- існування ситуації перебільшення ролі міжнародного права під час збереження та розвитку механізму реалізації кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності та підміни дієвих прийомів й засобів вирішення проблем, котрі є в даній сфері, апелюванням до європейського досвіду [74, с. 301].

Також потрібно підтримати точку зору вчених, які в якості недоліку вказують на відсутність нормативно-правового акта, в якому було б комплексне визначення державної політики щодо профілактики злочинів і правопорушень, схожого на Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р. У цьому документі були висвітлені проблеми, які потребують розв'язання, мета і строки реалізації, шляхи і способи їх розв'язання, очікувані результати та обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації профілактичних заходів [10, с. 126–127].

Кримінальний процесуальний кодекс України теж, на жаль, не передбачає положення щодо запобігання кримінальним правопорушенням, як це було закріплено в ст. ст. 23-1, 23-2 КПК України (1960 р.). У зв'язку з цим

кримінологи систематично пропонують вдосконалити функції слідчого з питань запобіжної діяльності та передбачення у КПК України такого процесуального засобу впливу, як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття необхідних заходів щодо усунення виявлених причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [4, с. 52].

Своєю чергою, згідно з Положенням про слідчі підрозділи Національної поліції України, закріпленим наказом МВС України від 06 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України», одним із їх завдань слідчих підрозділів є виявлення причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [174]. Однак передбачення такої норми на рівні наказу не дає можливість говорити про належне правове забезпечення діяльності поліцейських (слідчих) у цій сфері.

Не заперечуючи про існування зазначених проблем нормативно-правового забезпечення поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням, з цього приводу зазначимо, що, на нашу думку, увага передусім повинна бути звернута на те, що в Основному Законі України немає жодної правової норми, яка б зобов'язувала займатись будь-кого запобіжною діяльністю. Проте, як з цього приводу слушно зауважив А. П. Закалюк, в Конституції України міститься низка статей, аналіз яких дає змогу визначити ставлення Основного Закону України до цієї державної і, загалом, суспільної діяльності [50, с. 336]. Зокрема, в ст. 1 Конституції України визначено дві ознаки, які мають пряме відношення до поліцейської діяльності, а саме – Україна є соціальною та правовою державою.

Звичайно, що, виходячи із сучасних історичних і правових реалій (1991–2024 рр.), які стали наслідком неналежного рівня забезпечення протидії кримінальним правопорушенням в Україні, цілком логічним кроком було б закріплення в Конституції України функції держави запобіжного характеру [75, с. 265].

Правовою підставою для видозміни Конституції України з означеного питання може стати зміст ст. 3 Основного Закону, в якому закріплено положення про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Крім цього, у зазначеній статті визначено ще два ключових напрями запобіжної діяльності, а саме:

- а) держава відповідає перед людиною за свою діяльність;
- б) утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Ураховуючи ці положення [214, с. 288–289], цілком логічним було б доповнення ст. 3 Конституції України частиною третьою наступного змісту: *«Держава зобов'язана вжити передбачені законом заходи щодо запобігання протиправних посягань на права і законні інтереси людини»*.

При такому підході підвищиться не тільки рівень запобіжної діяльності в Україні, але й будуть значно розширені правові засади функціонування суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи НПУ та інші державні й правоохоронні органи.

У контексті вирішення завдань цієї наукової розробки, важливе значення для удосконалення змісту запобіжної діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, без сумніву, відіграють й інші норми та закони. Наприклад, С. О. Бичін слушно акцентував увагу на тому, що на рівні закону не передбачено повноваження поліцейських детективів [13, с. 112–113]. У Законі України «Про Національну поліцію» взагалі не використовується слово «детектив». Наказом Національної поліції України від 10 квітня 2017 р. № 337 «Про проведення експерименту про запровадження нових форм і методів в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції», яким фактично було запроваджено створення детективних поліцейських підрозділів, передбачено створення органів досудового розслідування шляхом об'єднання слідчих підрозділів та підрозділів кримінальної поліції у слідчі відділи. Для широкого загалу таку особу називають «поліцейський детектив», однак у зазначеному Наказі НПУ

її іменують слідчим, якому доручено виконання СРД та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), а отже, сьогодні така особа виконує дві функції одночасно та є універсальним співробітником [16, с. 117]. Варто підтримати пропозиції вчених з розмежування та конкретизації термінів «детектив», «поліцейський детектив» і внесення відповідних зміни до КПК України та інших законодавчих актів [16, с. 118].

Проте варто зазначити, що без видозміни змісту раніше проаналізованих нормативно-правових актів об'єктивно неможливо системно вирішити проблему щодо вдосконалення запобіжних функцій, здійснюваних НПУ, навіть при тому, що у нормативних джерелах, що стосуються поліцейської діяльності, є відповідні норми, які мають у собі профілактичну складову. Поряд з цим заслуговує на увагу узагальнений висновок, що стосується змісту запобіжної діяльності, який у свій час зробив А. П. Закалюк, а саме: закон має бути оптимально узгоджений з чинним законодавством і не повинен суперечити Конституції України та міжнародним зобов'язанням нашої держави [90, с. 345], що є досить актуальним з огляду на наявні у правоохоронній діяльності проблеми запобіжного характеру, правові прогалини та колізії.

Таким чином, за сутнісною ознакою, вся сукупність нормативно-правового забезпечення діяльності поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням спрямовується на: забезпечення стану законодавства, яке б відповідало вимогам кримінологічної безпеки; забезпечення стану суспільних відносин, за наявності якого поведінка суб'єктів відповідала б установленим правовим приписам. Утім, організація правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням характеризується наступним:

а) незважаючи на те, що таке законодавство повинно носити випереджаючий характер, тобто уповноваженими державними органами повинно здійснюватися глибоке прогнозування розвитку соціально-економічної ситуації в країні, а прийняті нормативно-правові акти позитивно впливати на розвиток різних суспільних відносин, сприяти підвищенню ролі

кримінологічного запобігання, на практиці спостерігається зовсім інша ситуація, про що свідчить аналіз сучасного законодавства, де, наприклад, Закон України «Про запобігання кримінальним правопорушенням» і досі не прийнятий;

б) повинен здійснюватися постійний моніторинг (вивчення, аналіз) законодавчих актів, що приймаються, у різноманітних сферах через призму можливості їх впливу на кримінологічний процес з метою розробки ефективних та адекватних заходів, мінімізації негативних процесів тощо, однак загалом діяльність з підготовки та ухвалення законодавчих та інших виконавчих рішень, пов'язаних з нормативно-правовим забезпеченням діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, свідчить про відсутність їх глибокого наукового опрацювання, недооцінку можливих наслідків дії ухвалених законів і виданих наказів, що, своєю чергою, негативним чином позначається на якості не лише самих законопроектів та актів (розпоряджень) Кабінету Міністрів України, але й на стані захищеності суспільства [114, с. 588–600].

Отже, сьогоденнє нормативно-правове забезпечення діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням не повною мірою відповідає реаліям, які склались у поліцейській та суспільній практиці, що виступає однією з детермінант, яка спричинює та обумовлює вчинення суспільно небезпечних діянь, а також негативно впливає і на діяльність профілактичного змісту. Про це свідчать також узагальнені результати опитування поліцейських та прокурорів, 41 % з яких (114 респондентів) вважають цей процес незадовільним. Водночас такої думки притримуються і 31 % опитаних громадян (Додаток В).

2.3 Організаційно-управлінське та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням

Правозастосування – це спосіб забезпечення реалізації норми. Якою б не була поведінка особи, реалізація кримінально-правової норми відбувається у будь-якому випадку: або її добровільно реалізує особа, або в примусовому порядку – відповідні органи кримінальної юстиції. Питання гарантованості прав особистості, зміцнення законності й правопорядку, забезпечення досягнення мети протидії злочинності й інші актуальні проблеми політики тут переходять у площину практичної реалізації [64, с. 92–93].

Однак сутність правозастосовної діяльності в роботі правоохоронних органів полягає не лише в застосуванні санкцій, а насамперед у передбачуваності подій та перевірці фактичних обставин і визначенні в них ознак кримінального правопорушення [218, с. 6]. Саме на цьому рівні кримінологічна діяльність стає «реальною силою», реалізуючись у діяльності органів правозастосування та впливаючи на поведінку суб'єктів правовідносин.

Етимологічно термін організація походить з грец. *ὄργανον* – інструмент, тобто цільове об'єднання ресурсів для досягнення певної мети. Великий тлумачний словник сучасної української мови надає декілька основних значень терміна «організація»:

- 1) дія за значенням організувати, організовувати, організуватися, організовуватися;
- 2) об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.;
- 3) компанія, установа, її підрозділи чи об'єднання, які виконують самостійну функції та мають адміністрацію;
- 4) особливості будови чого-небудь; структура [21, с. 853].

Управління в широкому розумінні – це вплив кого-небудь на щось або

когось, в результаті якого підтримується якийсь стан, або здійснюється його якісна заміна і в кінцевому результаті сприяє досягненню мети, заради якої здійснювався цей вплив. Виходячи з положень загальної теорії систем, управління – це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта на визначений об'єкт для досягнення поставленої мети, результату. Суб'єкт управління – це той, хто керує, а об'єкт управління – це те, що керується суб'єктом управління. За сутністю та змістом взаємодія між елементами управління визначається як взаємозв'язок, взаємодія. Тобто суб'єкт, впливаючи на об'єкт, досягає від нього бажаної поведінки, бажаної дії, водночас й об'єкт може ставити перед суб'єктом різні вимоги, просити додаткових ресурсів, покращення умов тощо. Управління в НПУ відноситься до державного управління та становить окремий його різновид. Так, управління в органах НПУ – це різновид державного управління, яке повинно забезпечувати взаємодію систем, підрозділів і служб відповідних органів як єдиного цілого з метою виконання поставлених перед ними завдань [81, с. 9–10].

Зіставлення значення поняття організації з іншими, зокрема, такими як правозастосування, управління, дозволяє зробити висновок, що організаційно-управлінське забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням можна розглядати у двох аспектах:

- 1) як цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності, який складається з системи різномірних заходів, що здійснюються у визначених формах та із застосуванням спеціальних методів; складовими такої багатоаспектної діяльності є її мета, суб'єкти та об'єкти, принципи, форми і методи її реалізації;

- 2) як результат такої діяльності, який виражається у створенні функціонування системи безпосередніх суб'єктів протидії злочинності.

З огляду на ці та інші обставини, на нашу думку, до основних елементів організаційно-управлінського забезпечення діяльності НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням необхідно віднести: сукупність безпосередніх суб'єктів; форми та методи організаційно-управлінського

забезпечення; систему конкретних організаційно-управлінських та інших застосовуваних заходів запобігання кримінальним правопорушенням.

Відзначимо, що за часи незалежності України робилося дев'ять спроб модернізувати систему органів внутрішніх справ, однак, як правило, процес реформування щораз переводився в режим «ручного управління» і використовувався для реалізації особистих цілей [69, с. 5]. Тому сучасний етап реформування цього правоохоронного органу справедливо можна назвати революційним, зважаючи на кардинальність запроваджених дій.

Відтак, відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції становлять:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції [171].

До центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань.

У складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення; 7) інші підрозділи, діяльність яких спрямована на виконання завдань поліції або на забезпечення її функціонування, рішення про створення яких приймається керівником поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ [171].

Так, до складу НПУ входить, зокрема, кримінальна поліція, в складі якої функціонують такі структурні підрозділи, як:

Департамент карного розшуку (має обласні управління), який відповідно до законодавства України організовує свою діяльність керуючись певними принципами, зокрема:

організаційно-управлінський принцип полягає у взаємодії працівників, які виконують завдання за різними напрямками боротьби зі злочинністю під керівництвом начальника підрозділу та на основі науково обґрунтованої організації управління та колегіальності;

лінійний принцип передбачає ґрунтовне вивчення основних ділянок роботи підрозділів карного розшуку з метою організації боротьби з окремими видами злочинних посягань або поширеними кримінальними правопорушеннями;

оперативно-територіальний принцип передбачає оперативне обслуговування та організацію розкриття і виявлення кримінальних правопорушень на закріплених за підрозділами карного розшуку територіях, дільницях, зонах [155].

До завдань карного розшуку віднесено:

- надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності;
- виявлення і розкриття кримінальних правопорушень, розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів організованої групи чи злочинної організації.

Карний розшук виконує такі функції:

- попередження, виявлення і розкриття кримінальних правопорушень, припинення діяльності стійких суспільно небезпечних ОГ і ЗО, які впливають на криміногенну ситуацію в регіонах і в державі;
- викриття злочинної діяльності їх лідерів та кримінальних авторитетів;
- протидії злочинності на транспорті, а саме злочинним посяганням на вантажі, запобіганні їм;
- захисту особистої власності та безпеки громадян на об'єктах водного, залізничного та повітряного транспорту України;
- розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісти зниклих громадян та встановлення осіб невідомих трупів;
- робота з джерелами оперативної інформації;
- вжиття заходів, спрямованих на усунення негативного впливу етнічної злочинності, радикальних і неформальних молодіжних об'єднань та рухів на оперативну обстановку в державі, підготовка управлінських рішень щодо

своєчасного реагування на загострення цієї проблеми та недопущення порушень громадського порядку їх учасниками;

– проведення комплексних оперативно-профілактичних відпрацювань території регіонів держави, а також спеціальних операцій, спрямованих на протидію злочинності [132, с. 71–73].

Поряд з цим *Департамент стратегічних розслідувань* є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та згідно із законодавством України здійснює ОРД [158].

Передусім, потрібно звернути увагу на правильність використання в назві підрозділів словосполучення «стратегічні розслідування», оскільки означений підрозділ не проводить самостійного розслідування, а виконує процесуальні функції в межах доручення слідчого, прокурора. По-друге, недостатньо обґрунтованим є виокремлення боротьби з організованою злочинністю з-поміж інших стратегічних напрямів, визначених у чинних нормативно-правових актах, зокрема протидії торгівлі людьми, домашньому та гендерно зумовленому насильству, наркозлочинності та кіберзлочинності [177; 183; 187]. Вживання терміна «стратегічні розслідування» лише щодо одного з передбачених напрямів убачається дещо недоцільним й іншими науковцями [24, с. 3–7].

Натомість, під час здійснення ОРД цей структурний підрозділ має право проводити оперативно-технічні заходи у справах, що перебувають у їх провадженні; у встановленому порядку запитувати та отримувати від посадових осіб, органів державної влади документи, довідкові та інші матеріали; користуватися в установленому порядку інформаційними ресурсами НП України, МВС України та інших державних органів з питань, що належать до компетенції ДСР; мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; використовувати конфіденційне співробітництво; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду

інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави. За результатами проведення заходів, ДСР має встановити відомості щодо: обставин вчинення злочину (час, місце, спосіб вчинення злочину) та обставин, які сприяли його вчиненню; участі членів організованих груп або злочинних організацій у підготовці або вчиненні злочину; обставин, які можуть обтяжувати чи пом'якшувати відповідальність; характер і розмір завданих злочином збитків; відшукування знарядь злочину та доходів, отриманих злочинним шляхом [24, с. 3–7].

Департамент міграційної поліції.

Підрозділи боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з торгівлею людьми, є структурним підрозділом НПУ, який функціонує у складі кримінальної поліції та забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі [157].

Основними завданнями підрозділів є:

- запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі;
- розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, правопорушеннями у сфері суспільної моралі.

Функції підрозділів:

- запобігання вчиненню, виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, учиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), порушенням установленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, сутенерством, утягненням особи в заняття проституцією, виготовленням, збутом і розповсюдженням продукції

порнографічного характеру, дитячої порнографії, предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, у тому числі в Інтернет-мережі, нелегальною міграцією в державі під виглядом туризму, навчання, працевлаштування;

- виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, вжиття заходів щодо їх усунення;

- здійснює ОРД, спрямовану на виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, та комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів та застосування оперативно-технічних засобів під час провадження в оперативно-розшукових справах [132, с. 73–74].

Департамент боротьби з наркозлочинністю.

Підрозділи протидії наркозлочинності є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції, який здійснює виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Завдання підрозділів протидії наркозлочинності полягає у виявленні, припиненні й розкритті та здійсненні превенції правопорушень, пов'язаних з обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зменшення наркозалежності серед населення України.

Підрозділи протидії наркозлочинності здійснюють такі функції:

- забезпечення моніторингу ситуації у сфері протидії наркозлочинності та наявної інформації про джерела і шляхи надходження в незаконний обіг наркотичних засобів;

- забезпечення взаємодії з населенням та державними, громадськими і міжнародними організаціями у сфері протидії незаконному обігу наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів та запобігання поширенню наркоманії;

- здійснення заходів із забезпечення контролю за виробництвом, виготовленням, зберіганням, обліком, відпуском, розподілом, торгівлею, перевезенням, пересиланням чи використанням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, призначених для виробництва або виготовлення цих засобів і речовин, а також за дотриманням установлених правил посіву або вирощування маку та конопель для промислових цілей;

- забезпечення оперативного вирішення завдань у сфері протидії наркозлочинності;

- проведення ОРЗ з виявлення і документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами наркоділків, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах;

- проведення на території України спеціальних операцій щодо виявлення осіб, які займаються розповсюдженням наркотиків у навчальних закладах країни та в місцях масового проведення дозвілля молоді, а також інших комплексних заходів, спрямованих на перекриття джерел та каналів незаконного виготовлення і розповсюдження наркотиків;

- здійснення провадження в оперативно-розшукових справах відносно осіб та злочинних угруповань кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- проведення контрольованої поставки та оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у фізичних та юридичних осіб згідно з положеннями ст. 271 КПК України;

- здійснення заходів щодо виявлення нелегального ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- участь у міжнародному співробітництві з питань організації протидії

незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та проблем поширення наркоманії [132, с. 75–76].

Поряд з цим у складі Департаменту карного розшуку функціонують й інші структурні підрозділи, діяльність яких також орієнтована на запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема Департамент оперативної служби; Департамент оперативно-технічних заходів; Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами.

З метою ефективного забезпечення публічної безпеки і порядку, взаємодії з учасниками та організаторами масових заходів, керівництвом НПУ прийнято рішення щодо створення штатних *підрозділів превентивної комунікації*. Таким чином, наказом НПУ від 12 березня 2019 р. № 221 «Про затвердження Переліку змін у штатах Національної поліції» [150] створено сектори превентивної комунікації з метою апробації в Україні європейських стандартів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в публічних місцях у зв'язку з проведенням мирних зібрань та інших масових заходів. Працівник превентивної комунікації покликаний передусім налагодити взаємодію з організаторами масових заходів від початку до кінця їх проведення. Поліцейські, які працюють у цьому підрозділі, намагаються попередити будь-які конфліктні ситуації, роз'яснюють дії поліції та зупиняють агресивних громадян не силовими методами, а словом.

Патрульна поліція – це підрозділ НПУ, що забезпечує публічний порядок і безпеку, захист прав громадян, а також безпеку дорожнього руху при здійсненні патрулювання.

Основні завдання патрульної служби можна об'єднати у 4 блоки:

1. Забезпечення публічного порядку і громадської безпеки; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій.

2. Запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням;

попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню.

3. Взаємодія із суспільством полягає у співпраці та взаємодії із населенням, громадськими організаціями, органами публічної влади, з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірливих відносин.

4. Забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху.

Функціями патрульної служби є:

- цілодобове патрулювання території обслуговування з метою забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки та контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки; у разі необхідності здійснення регулювання дорожнього руху;

- перше реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги; своєчасне реагування на повідомлення про вчинення правопорушень, а також з метою надання допомоги громадянам. Надання невідкладної допомоги потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб;

- самостійне виявлення правопорушень під час патрулювання та в інших випадках; звертання уваги на правопорушення з метою їх запобігання, припинення, документування і притягнення до відповідальності;

- припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень;

- розгляд справ про адміністративні правопорушення і застосування заходів адміністративного впливу до правопорушників;

- затримання правопорушників і доставлення їх до підрозділів органів поліції;

- вживання заходів щодо охорони та збереження місця події в первинному, незміненому стані до прибуття уповноважених осіб, зокрема слідчих груп;

- реалізація підходу «поліція та громада», постійна співпраця з населенням та громадськими організаціями з метою підвищення рівня громадської безпеки;

- запобігання вчиненню правопорушень і встановлення довірливих відносин між поліцією та населенням.

Патрульна поліція виконує функції з підтримання правопорядку і забезпечення безпеки на вулицях міста і на дорогах, а також профілактику кримінальних правопорушень шляхом механізованого або пішого патрулювання. У складі патрульної поліції діють піші, автомобільні, мото- та велопатрулі, кінний патруль для паркових зон, річковий патруль [132, с. 85–86].

Необхідно також зазначити, що з метою реалізації принципу «Community policing», налагодження співпраці дільничних офіцерів з територіальними громадами, а також для побудови безпечного простору в громадах, надання якісних поліцейських послуг та постійної поліцейської присутності, НПУ впроваджено проєкт «*Поліцейський офіцер громади*» [127].

Поліцейський офіцер громади – це наступний крок у реформі НПУ. Його основна ціль – забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Головна завдання поліцейського офіцера громади – орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт з мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень.

Обов’язки поліцейських офіцерів громади:

- 1) здійснення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень;

- 2) виявлення причин та умов, що призводять до вчинення кримінальних

та адміністративних правопорушень, ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення;

3) ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

4) здійснення своєчасного реагування на раніше подані заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

5) у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання;

6) ужиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству і його припинення;

7) здійснення контролю за дотриманням правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

8) ужиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної та медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали від торгівлі людьми;

9) участь у межах повноважень, передбачених законом, у здійсненні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі [234].

Органи досудового розслідування.

Відповідно до Положення про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції, слідчі підрозділи – є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної

поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, які згідно з кримінальним процесуальним законодавством є органами досудового розслідування, які забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів НПУ [174].

Слідчими підрозділами є:

- 1) Головне слідче управління Національної поліції (ГСУ);
- 2) слідчі управління головних управлінь НПУ в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві;
- 3) слідчі відділи (відділення) територіальних (відокремлених) підрозділів поліції [174].

На слідчі підрозділи покладаються такі завдання:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції;
- забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями;
- виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [132, с. 83–84].

Відповідно до покладених на слідчі підрозділи завдань вони виконують такі функції:

- 1) усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової

оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

2) аналіз слідчої практики, організації і результатів діяльності слідчих, унесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування слідчих підрозділів, забезпечення правопорядку, посилення боротьби зі злочинністю, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації;

3) розроблення та реалізація заходів щодо дотримання законодавства, зміцнення службової дисципліни, підвищення якості досудового розслідування і скорочення його строків;

4) вивчення, узагальнення позитивного досвіду досудового розслідування, упровадження його на практиці та розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

5) організація взаємодії слідчих підрозділів з Офісом Генерального прокурора, регіональними, місцевими прокуратурами, зокрема прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову і судово-експертну діяльність;

6) вивчення практики застосування слідчими норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України;

7) забезпечення підбору, розстановки і виховання кадрів для слідчих підрозділів, підвищення їх кваліфікації та професійної майстерності;

8) організація відповідно до КПК України та законів України розгляду і вирішення скарг і заяв громадян, які надходять у зв'язку з проведенням досудового розслідування кримінальних правопорушень.

При цьому на слідчі підрозділи можуть бути покладені й інші функції, передбачені законодавством [174].

У 2015 р., відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» та Постанови Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 834 «Питання

функціонування органів поліції охорони як територіальних органів Національної поліції та ліквідації деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» [121] було створено *Департамент поліції охорони*, а також управління і відділи поліції охорони в областях, як територіальні органи Національної поліції.

Поліція охорони – єдина в Україні охоронна структура, працівники якої мають визначені Законом права та повноваження на озброєну охорону та застосування владних функцій щодо правопорушників.

Умови економічної нестабільності, виникнення політичних кризових ситуацій в державі, напруженість суспільно-політичної ситуації через існування в умовах сучасної зовнішньої агресії особливо відчутна потреба надійного захисту здоров'я та життя людей, охорони власності. Підрозділи поліції охорони на договірних засадах здійснюють фізичну охорону об'єктів і майна усіх форм власності, фізичних осіб та юридичних осіб.

Поліція охорони складається з таких структурних підрозділів:

1) підрозділи поліції з охорони об'єктів і публічної безпеки – для забезпечення охорони особливо важливих об'єктів та об'єктів (майна) різних форм власності (організації пропускового та внутрішньо-об'єктового режимів), публічної безпеки і порядку, контролю за несенням служби персоналом охорони;

2) підрозділи з фізичної безпеки – для забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, охорони вантажів під час їх перевезення, інкасації валютних цінностей;

3) підрозділи реагування – для забезпечення оперативного реагування на тривожні сповіщення технічних засобів охорони (систем відстеження рухомих об'єктів) з об'єктів (приміщень), підключених до пунктів (головних пунктів) централізованого спостереження поліції охорони чи інші повідомлення.

До основних форм несення служби поліцією охорони належать:

1) несення служби на стаціонарних (нерухомих) постах охорони

(закритих об'єктах), у тому числі із здійсненням пропускового режиму та/або забезпеченням публічної безпеки та порядку;

2) несення служби на маршрутах охорони шляхом патрулювання відкритої території об'єкта, що охороняється, на автомобілях (автопатрулями) чи інших транспортних засобах або пішого патрулювання;

3) несення служби на постах (маршрутах) охорони шляхом забезпечення контролю за несенням служби персоналом охорони;

4) несення служби на маршрутах охорони під час забезпечення особистої безпеки фізичних осіб шляхом їх супроводження в місцях перебування;

5) несення служби на маршрутах охорони шляхом оперативного реагування на повідомлення про спрацювання засобів охоронно-пожежної та тривожної сигналізації на підключених об'єктах, що охороняються;

6) несення служби на маршрутах охорони вантажів та мобільних об'єктів шляхом їх пішого супроводження та/або на транспортних засобах, а також під час їх перевезення, інкасації [176].

Із зазначеного вище випливає, що до основних функцій поліції охорони відноситься: охорона форм власності, вантажів, що перевозяться; забезпечення особистої та майнової безпеки фізичних осіб на території України; надання послуг охорони поза межами території України та взаємодія з органами інших держав і міжнародними організаціями; охорона рухомого й нерухомого майна (об'єктів) суб'єктів господарювання різних об'єктів права державної власності; надання послуг з інкасації; забезпечення пропускового та внутрішньо-об'єктового режимів на об'єктах охорони; оперативного реагування на повідомлення про спрацювання технічних засобів охорони на об'єктах, підключених до пунктів централізованого спостереження поліції охорони, чи інші повідомлення про правопорушення; під час організації охорони об'єктів беруть участь у боротьбі з тероризмом; забезпечення публічної безпеки, громадського порядку і громадської безпеки в межах постів і маршрутів охорони; беруть участь у здійсненні державної охорони;

запобігають, виявляють і припиняють правопорушення в місцях несення служби [132, с. 90–91].

Спеціальна поліція створюється для забезпечення публічної безпеки і порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи.

Відповідно до Положення про підрозділи поліції особливого призначення [164] підрозділи поліції особливого призначення (КОРД) безпосередньо підпорядковуються керівнику Головного управління національної поліції та виконують такі завдання:

- запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень;
- забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів;
- забезпечення безпеки взятих під захист осіб, членів їх сімей, охорона адміністративних, державних будівель та інших об'єктів на підставах та в порядку, визначених законодавством України;
- участь в антитерористичних операціях, що проводяться відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [134].
- беруть участь в обороні України, виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану під час дії воєнного стану на всій території України або в окремій її місцевості та 60 днів після цього.

Відповідно до покладених завдань Підрозділи:

1) вживають заходів самостійно або відповідно до визначених функцій разом з іншими структурними підрозділами ГУНП та територіальними (відокремленими) підрозділами НПУ, Національною гвардією України, з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами ЗСУ, Державною прикордонною службою України, іншими складовими сектору безпеки і оборони України, у процесі своєї діяльності взаємодіють з органами

правопорядку та іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до Закону та інших нормативно-правових актів;

2) вживають заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях та під час проведення масових заходів;

3) забезпечують безпеку взятих під захист осіб, членів їх сімей, охорону адміністративних, державних будівель та інших об'єктів на підставах та в порядку, визначених законодавством України;

4) відповідно до законодавства України та у межах своєї компетенції беруть участь у боротьбі з тероризмом, забезпечують ефективне використання сил і засобів під час проведення антитерористичних операцій;

5) уживають заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення адміністративного, кримінального правопорушення;

6) доставляють у випадках і порядку, визначених законодавством, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

7) забезпечують публічну безпеку і порядок у місцях тимчасового перебування посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, та на прилеглий до них території;

8) у межах повноважень, передбачених законодавством України, організовують і здійснюють заходи щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їх наслідків;

9) беруть участь у забезпеченні відповідно до законодавства правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

10) можуть брати участь за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» [172] шляхом безпосереднього ведення бойових дій у ході відсічі збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України під час дії воєнного стану;

11) можуть здійснювати у взаємодії із ЗСУ, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, СБУ боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями під час дії воєнного стану та 60 днів після цього;

12) здійснюють інші повноваження відповідно до законодавства [164].

Водночас на сучасному етапі зміщення пріоритетів у діяльності НПУ та невиконання визначених положень Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України негативно вплинуло на організаційно-управлінське забезпечення роботи цього правоохоронного органу. Зокрема, йдеться про такі негативні моменти:

1) неусунення дублювання повноважень і розмежування компетенції суб'єктів протидії злочинності;

2) необґрунтована ліквідація окремих підрозділів з протидії злочинності та тривале створення нових;

3) відсутність наступності кадрової політики у реформуванні правоохоронної системи, зокрема, курс на скорочення чисельності та оновлення особового складу правоохоронних органів призвели до відтоку та втрати значної кількості кваліфікованих співробітників, що, відповідно, призвело до порушення *принципу спадковості* в запобіганні кримінальним правопорушенням, про який нами зазначалось у попередньому розділі дисертаційного дослідження;

4) сучасна система управління правоохоронними органами є надто складною та непрактичною. Як слушно зазначає С. Кіщенко, «головним

завданням уряду є не стільки зміна окремих процесів та оновлення особового складу – передусім це створення повністю нової системи управління» [69, с. 11]. Погоджуючись із зазначеним вище дослідником, варто зауважити, що оновлена система управління протидією злочинності має бути контрольованою і керованою та водночас гнучкою, швидкою до адаптації до нових умов існування;

5) недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення реформи правоохоронних органів. Зазначені недоліки пов'язані не тільки з недостатнім забезпеченням зазначеної реформи технічними засобами протидії злочинності, що залишається сьогодні актуальним питанням, а й з непослідовною політикою щодо оплати праці різним працівникам зазначених органів (наприклад, грошове та інше забезпечення слідчих НПУ суттєво відрізняється від забезпечення детективів НАБУ чи ДБР).

Таким чином, здійснивши аналіз більшості структурних одиниць НПУ, ми дійшли висновку, що найбільшою мірою мова про безпосередніх суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням може йти тільки в розрізі розгляду повноважень, завдань і обов'язків кримінальної поліції та загалом органів досудового розслідування. До речі, з приводу органів досудового розслідування потрібно зазначити, що вони не мають статусу «орган» і такий запис у Законі України «Про Національну поліцію» суперечить ст. 38 КПК України, де визначено їх статус як слідчих підрозділів органів НПУ [85]. У зв'язку з цим погоджуємось з пропозицією П. С. Єспринцева про необхідність внесення змін до п. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію», виклавши підпункт 3 у редакції «*слідчі підрозділи*» [47, с. 261–262].

Поряд з цим наразі під час реформування НПУ діяльність інформаційного й інформаційно-аналітичного типу відіграє основоположну роль у запобіганні кримінальним правопорушенням, оскільки спрямовується на забезпечення громадського порядку й безпеки, постає визначальною під час вибору стратегії боротьби зі злочинністю, охорони прав і свобод громадян,

власності та «є системоутворюючим елементом по-суті будь-якої управлінської діяльності» [48, с. 187; 123, с. 128].

У ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» визначено повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення як суб'єкта, на діяльність якого припадає формування та ведення інформаційних ресурсів протидії злочинності [171].

Так, поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

- формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;
- користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;
- здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;
- здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Є. Д. Лук'янчиков справедливо наголошував, що можливості сучасної злочинності у протидії органам розслідування вимагають удосконалення системи взаємодії правоохоронних органів, більш широкого застосування принципово нових методик розслідування кримінальних проваджень взагалі та розширення кола засобів і методів встановлення і перевірки інформації як основи формування судових доказів у справі в процесі розкриття кримінальних правопорушень. Сучасні засоби збирання інформації про злочинну діяльність не можуть забезпечити підтримання рівноваги у протидії злочинності й сьогодні вже не задовольняють потреби практиків і законослухняних громадян [99, с. 162–163].

Одним із головних критеріїв розмежування інформаційного забезпечення та аналітичної роботи НПУ є те, що перше становить компетенцію лише спеціально уповноважених суб'єктів, а друга, крім таких суб'єктів, здійснюється кожним оперативним підрозділом та оперативним

працівником. При здійсненні аналітичної роботи використовуються результати інформаційного забезпечення. Саме чітке визначення суб'єктів інформаційного забезпечення й аналітичної роботи та їх функцій (з визначенням співвідношення на різних рівнях) дає можливість виявити наявні проблеми та розробити шляхи їх вирішення при запобіганні кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ [47, с. 276–277].

Отже, цілями інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням можна визнати:

1) задоволення поліцейських, суспільних й інших потреб суб'єктів запобігання в необхідній, заради забезпечення взаємодії між всіма учасниками правоохоронних відносин і щодо злочинної протидії, інформації;

2) інформування поліцейських, суспільства та інших суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням щодо стану злочинності, а також стану протидії злочинності, останніх змін у законодавчій базі, фактів і явищ, що утворюють загрозу для суспільства чи держави, результатів функціонування підрозділів поліції, матеріально-технічної та соціальної забезпеченості поліцейських, стану підготовленості поліцейських до різноманітних надзвичайних ситуацій;

3) передавання працівникам поліції певних даних і потрібних документів, що мають відношення до запобіжної діяльності;

4) інформування працівників поліції та органів місцевого самоврядування щодо залучення додаткових сил і засобів аби забезпечити здійснення поліцією зобов'язань, що було покладено на неї в частині запобігання кримінальним правопорушенням.

Зазначимо, що в інформаційній мережі поліції України функціонують такі основні інформаційні підсистеми:

- «Статистика»;
- «Інформаційно-комунікаційна система Інформаційний портал НПУ»;
- «Оперативно-довідкова картотека (ОДК)»;
- функціональна підсистема «Єдиної державної інформаційної систем у

сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

– «Інтегрований національний банк даних про транспортні засоби».

Зазначені системи забезпечують збирання, накопичення інформації та обмін нею між підрозділами правоохоронної системи.

«Статистика» забезпечує збір, обробку та аналіз статистичних даних про стан злочинності й результати роботи органів і підрозділів.

Джерелами формування Інформаційного порталу НПУ є:

– зареєстровані поліцією заяви і повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, кримінальні провадження;

– повідомлення працівників поліції у разі звернення до них громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких;

– повідомлення про аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні події, які підлягають реєстрації в поліції;

– повідомлення медіа, публічні виступи;

– рішення органів (посадових осіб), виконання яких покладено на поліцію відповідно до чинного законодавства;

– видані на ім'я особи документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень;

– інформація, отримана від громадян і посадових осіб, про вчинені кримінальні правопорушення під час проведення слідчих (розшукових) дій;

– інформація, отримана від правоохоронних органів іноземних держав на підставі міжнародних договорів України, угод про співробітництво між МВС і відповідними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю.

Утім, важливо звернути увагу, що інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням пов'язане, насамперед, з такими джерелами кримінологічної інформації, як: а) кримінальні провадження, картки первинного обліку злочинців і кримінальних правопорушень; матеріали перевірок, ревізій, кримінальна статистика, звіти правоохоронних органів та судів; б) статистика про супутні фактори; в) статистика про соціально-демографічні, соціально-економічні явища, інформаційно-аналітичні матеріали органів державної влади [10, с. 235–236].

При цьому тактична інформація зазвичай представлена фактичними даними, зібраними під час аналізу криміногенної ситуації в регіоні. Інформація може виступати як «слід», представляти простий перелік асоціацій суб'єкта, надавати інформацію про місця проведення зустрічей, перелік бізнес-партнерів або описувати кримінальні тенденції. Ця інформація надає поліції базове розуміння злочинців та їх діяльності. Такі оперативні дані використовуються для розроблення методів запобігання поточним загрозам і, як правило, для розкриття специфічного кримінального правопорушення чи запобігання окремій групі. Це може бути реакція на інцидент або метод запобігання.

У цьому розрізі варто зазначити про Єдиний аналітичний сервісний центр (UASC), зокрема, – це організаційна форма взаємодії структурних підрозділів ГУНП в області, утворена для забезпечення цілодобового прийому повідомлень, що надходять за допомогою телефонного та інших засобів зв'язку, в тому числі системи інтелектуального відеоспостереження, а також організації ефективного управління нарядами поліції, з метою оперативного реагування на кримінальні правопорушення та інші події.

UASC забезпечує:

– прийом повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, які надходять за скороченим номером екстреної допомоги поліції «102», інших засобів зв'язку та системи інтелектуального відеоспостереження;

- оперативне реагування на повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, порушення публічного порядку, стихійні лиха та інші надзвичайні події природничого та техногенного характеру;
- організацію дій спільно з черговою службою ГУНП щодо забезпечення оперативного реагування на кримінальні правопорушення та інші події;
- управління силами й засобами, які знаходяться в оперативному підпорядкуванні;
- моніторинг оперативної обстановки на території обслуговування чи окремих районах та організацію оперативного реагування на її зміни, забезпечення оперативного інформування;
- збір та узагальнення інформації про оперативну обстановку на території області;
- поточний аналіз стану та ефективності службової діяльності щодо підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та терористичній діяльності, а також заходів, передбачених планами оперативно-профілактичного відпрацювання та операцій.

У системі UASC працюють: служба 102 та диспетчерський центр, система інтелектуального відеоспостереження, мобільні додатки «Поліція 102» та «My Pol». Вказані сервіси допомагають контролювати оперативний стан і підвищувати безпеку громадян.

Крім цього, система відеоаналітики Єдиного аналітичного сервісного центру має наступні можливості:

- розпізнавання номеру автомобіля та перевірка, чи знаходиться автомобіль у розшуку (чорний список), визначення відповідності автомобіля та державного номеру відповідно до реєстраційної документації на автомобіль;
- індексування подій в умовах дорожнього руху (щільність потоку, затори, масове скупчення автотранспорту), в тому числі в зонах паркування;
- детектор фактів перетину забороненої зони (проїзд, прохід);

- реагування на прохід людей в заданому напрямку (входи, виходи, переходи, коридори і т.п.);
- поява людини або автомобіля в зоні спостереження (вулиці, площі, перехрестя, парки);
- переслідування автомобіля;
- переслідування автомобіля в реальному часі;
- розпізнавання кольору, типу транспорту, моделі та марки;
- розпізнавання обличчя (розпізнавання пола, віку, етнічного походження, наявність окулярів, вираз обличчя);
- розпізнавання обличчя з різних ракурсів з відеоматеріалу відзнятого з різних джерел (онлайн потік, файли), пошук відповідності у розшуковій базі даних;
- розпізнавання одягу по кольору;
- виявлення скупчення людей, в тому числі в несанкціонованих місцях;
- детектор залишених предметів і їх власників.

Зрештою відповідна інформація може бути джерелом елементів даних, які братимуть за основу аналітики під час проведення стратегічного аналізу. Варто додати, що ризики та загрози можна аналізувати за допомогою як стандартних методик аналізу ризиків, так і спеціально розроблених засобів саме для оцінювання загроз організованої злочинності.

Тому, у цьому аспекті, варто додати, що одним з основоположних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення є вдосконалення [30, с. 129–133], серед іншого на основі впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування й інститутів громадянського суспільства, проведення з цією метою із залученням фахівців науково-дослідних установ ситуаційних аналізів ризиків.

Акцентуємо увагу на тому, що у 2010 р. ЄС розробив багаторічний цикл політики щодо реагування на тяжкі злочини [236] з метою послідовного та методологічного усунення найбільш важливих кримінальних загроз шляхом

ефективного співробітництва між відповідними службами країн-членів, установами й органами ЄС, а також Третіми сторонами та організаціями.

Початком реалізації зазначеного циклу політики ЄС стало створення оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA – *Serious and Organized Crime Threat Assessment*), у межах якого Європол формує аналітичні висновки, які можна трансформувати в політичні пріоритети, стратегічні цілі та оперативні плани дій ЄС. Важливим є зв'язок між висновками Оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA) та визначенням цілей протидії злочинності Радою. Базуючись на даних розвідки, ця оцінка забезпечує безпосереднє інформування осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, та вирішення найнагальніших загроз і ризиків у ЄС [201, с. 136–138].

Аналіз SOCTA фокусує увагу на трьох елементах: організовані злочинні угруповання, SOC зони і середовище, яких вони стосуються і що полегшує їх діяльність. Оцінювання загрози кримінальних правопорушень є корисним з низки суміжних причин, серед них:

- більш ефективна державна стратегія та система запобігання злочинності, зокрема, організованих;
- інституціоналізація процедур, за допомогою яких інформація про тяжкі злочини може бути більш систематично зібрана, оцінена та опублікована;
- є важливим організаційно визначальним інструментом політики і управління для визначення пріоритетів та прийняття рішень щодо розподілу ресурсів;
- інструмент моніторингу;
- фундамент, на підставі якого можуть бути побудовані інші інформаційні і розвідувальні інструменти [106, с. 40–43].

Зазвичай SOCTA зосереджується на національному рівні. Водночас у багатьох країнах SOCTA розробляється на регіональному, місцевому рівнях, окремими установами для внутрішнього використання, а також на основі

окремого напрямку (наприклад, досліджується вплив торгівлі наркотиками або корупція у країні). Ці більш конкретні оцінки є надзвичайно цінними, коли вони формують єдину картину SOCTA національного рівня [202, с. 61–63].

Методологія, презентована UNODC, передбачає реалізацію зазначеної послідовності дій (циклу) щодо SOCTA (планування і завдання, збір інформації, її обробка, аналіз та поширення) за 11 послідовних кроків:

Крок 1 – Мозковий штурм. Генерування ідей щодо змісту національної SOCTA, список ідей, їх логічне групування.

Крок 2 – Визначення завдання. Визначити первинні завдання, терміни виконання. Продовження мозкового штурму. Створення документа (звіту) щодо ситуації, пояснити підхід що забезпечить остаточне проведення SOCTA.

Крок 3 – Погодження плану та завдань. Узгодження із замовником SOCTA.

Крок 4 – План збору даних. Отримання інформації всього спектру завдань, з урахуванням типу інформації та доступних джерела. Іноді відсутність інформації не є проблемою, а проблемою є занадто багато інформації.

Крок 5 – управління інформацією: обсяг даних, структуровані дані, неструктуровані дані; Спосіб реєстрації інформації при отриманні; Спосіб отримання відповідної інформації; Спосіб запису, класифікації та поширення інформації, Спосіб оцінки інформації, її достовірність (як правило використовується система 4x4).

Крок 6 – сканування середовища. Загальна характеристика середовища, в якому здійснюється правоохоронна діяльність. Вплив на п'ять факторів: політичних, соціально-економічних тощо.

Крок 7 – SWOT-аналіз. SWOT-аналіз – система інтегрального аналізу, основним змістом якого є дослідження сильних і слабких сторін у площині окремих внутрішніх чинників, а також позитивного чи негативного впливу окремих зовнішніх чинників. Методологія SWOT-аналізу передбачає спочатку виявлення сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін,

можливостей (Opportunities) і загроз (Threats), після цього встановлення зв'язків між ними, які в подальшому можуть бути використані для формулювання стратегії.

Крок 8 – Аналіз ризику. Аналіз ризику досить складний процес, оскільки він вимагає певну форму кількісного вирішення, враховуючи використання даних, які не легко використовуються з цією метою. За умови, що ризик є кульмінацією всіх складових частин загрози та вразливості, впливає, що аналіз ризику є поєднанням усіх попередніх аналізів, проведених для визначення загрози та вразливості. Спроби вирахувати ризик, а надалі й пріоритети, зазвичай, робляться за допомогою матриці.

Крок 9 – Рекомендації щодо написання доповіді. Провівши аналітику ризиків, аналітик повинен дати письмові рекомендації. Вони будуть засновані на гіпотезах, які побудовані аналітиком під час аналізу ризиків та тих інформаційних ресурсів, що використовувались. На цьому етапі буде корисним проведення консультації з іншими особами, зокрема експертами, які спеціалізуються з цих питань, оскільки вони можуть мати більш важливу інформацію щодо видів рекомендацій, які більш корисні.

Крок 10 – Поширення результатів

Крок 11 – Зворотній зв'язок [47, с. 280].

Отже, сьогодні підрозділи з аналізу інформації визначаються, переважно, як допоміжні та здійснюють свою діяльність як при організації або плануванні кримінологічної діяльності в цілому в органах НПУ, так і безпосередньо в роботі оперативних підрозділів. Безумовно, що аналітичні продукти стають все частіше визначальними в пріоритетах діяльності, спрямованої на формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Загалом зміст з удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням на перспективу можна охарактеризувати як підвищення рівня інтелектуального впливу на цей процес, залучення сучасних інтернет-технологій для збору, аналізу та зберігання даних, а також кримінологічного прогнозування.

Висновки до розділу 2

1. З використанням наукового підходу від загального до особливого вдалось не лише визначити суто сучасний стан запобігання кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ, але й встановити детермінанти, що спричиняють та обумовлюють вчинення суспільно небезпечних діянь, а також перешкоджають здійсненню запобіжної діяльності.

2. Феноменологія показників поліцейської діяльності у запобіганні кримінальним правопорушенням як самостійної кримінологічної теорії, надала можливість акцентувати увагу на тому, що стан злочинності в Україні характеризується несприятливою динамікою й відповідно до статистичних прогнозів кількість вчинюваних кримінальних правопорушень буде лише збільшуватися. Реальний стан загрози кримінального характеру оцінити в повному об'ємі важко, оскільки масштабне збройне вторгнення РФ на територію України вкрай негативно позначилося на всіх сферах життєдіяльності країни. Сплеск особливо тяжких і тяжких злочинів став наслідком різкого зростання кількості військових злочинів і злочинів, пов'язаних з війною, абсолютна більшість яких належать до посягань цих ступенів тяжкості. Такі невтішні статистичні дані засвідчили про мілітаризованість криміногенної обстановки, в якій поліцейським доводиться запобігати кримінальним правопорушенням,

3. Нормативно-правове забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням – це визначена та гарантована у відповідних нормативно-правових джерелах процедура здійснення запобіжної діяльності поліцією у сферах безпосереднього суспільного та відомчого призначення й функціонування, з метою запобігання кримінальним правопорушенням.

Проведений аналіз положень законодавства (Конституція України; Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Кримінально-виконавчий кодекси України; Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність»

(1992), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993), «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (1993), «Про Національну поліцію» (2015) та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів (Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (2012), Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (2017) дозволило виявити низку колізій, прогалин, суперечностей й системних помилок, допущених у різні часи законодавцем, що нині негативно впливають на кримінологічне забезпечення органів і підрозділів поліції та ефективність виконання ними завдань щодо запобігання кримінальним правопорушенням.

4. Встановлено, що нормативно-правове забезпечення поліцейської юрисдикції під час введення воєнного стану зазнало масштабних оновлень шляхом доповнення та зміни законодавчих положень, які визначають організаційно-правові засади діяльності, статус поліцейських та процесуальні аспекти особливого режиму досудового розслідування. В умовах реальної війни та воєнного стану на НПУ покладено низку повноважень та забезпечено нові функціональні спроможності в запобіганні кримінальним та іншим видам правопорушень (поряд з реєстрацією тисяч кримінальних проваджень за фактами військових злочинів щодня поліцейськими відпрацьовуються особи, які сприяли російським окупантам, підозрюються в диверсіях, терористичній діяльності; фіксуються масовані ракетні удари та артобстріли; працівники поліції безпосередньо задіяні в евакуації цивільного населення, розвезенні гуманітарної допомоги, забезпечують діяльність блокпостів, перевіряють документи та транспортні засоби, протидіють мародерству, проводять пошук і розвідувальну роботу щодо диверсійної діяльності ворога, а поліцейські особливого призначення (Об'єднана штурмова бригада «Лють») безпосередньо

залучені до участі в бойових діях, аеророзвідки й вогневого ураження противника.

5. За часи незалежності України робилося більше дев'яти спроб модернізувати систему органів внутрішніх справ, однак, зазвичай, процес реформування переводився в режим «ручного управління» і використовувався для реалізації особистих цілей. Тому сучасний етап реформування поліції цілком можна охарактеризувати революційним, зважаючи на кардинальність запроваджених дій (наприклад, з прийняттям Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2015) і реальним введенням такого стану (лютий 2022 р.), НПУ здійснює заходи контролю безпеки як на блокпостах, так і поза їх межами за окремим Порядком (постанови Кабінету Міністрів України № 573/2020, № 1455/2021).

6. Водночас поступове зміщення пріоритетів у діяльності НПУ та невиконання визначених положень Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (2017) негативно вплинуло на організаційно-управлінське забезпечення роботи такого правоохоронного органу, зокрема, це відбулось через: не сунення дублювання повноважень і розмежування компетенції суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням; необґрунтовану ліквідацію окремих підрозділів з протидії злочинності й тривале створення нових; відсутність наступності кадрової політики у реформуванні правоохоронної системи, зокрема, курс на скорочення чисельності та оновлення особового складу правоохоронних органів призвели до відтоку та втрати значної кількості кваліфікованих співробітників; недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення реформи правоохоронних органів (при цьому, зазначені недоліки пов'язані не тільки з недостатнім забезпеченням технічними засобами запобігання, що залишається актуальним питанням, а й з непослідовною політикою щодо оплати праці різним працівникам правоохоронних органів (наприклад, грошове та соціальне забезпечення слідчих та оперативних працівників НПУ суттєво відрізняється від подібного забезпечення детективів НАБУ чи ДБР).

7. Поряд з цим акцентовано, що наразі під час реформування НПУ інформаційне забезпечення (інформаційно-методичне забезпечення; інформаційно-оперативне; науково-інформаційне) й основні методи відповідного забезпечення (аналітична робота), а саме: аналіз матеріалів кримінальних проваджень (рішень слідчих і судових органів); аналіз звітів, аналітичної інформації; опитування представників громадськості (моніторинг); контент-моніторинг інтернет-ресурсів (публікацій медіа); експертних оцінок. З'ясовано, що аналітичні продукти стають усе частіше визначальними в пріоритетних напрямках діяльності, спрямованій на формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Підрозділи з аналізу інформації визначаються, переважно, як допоміжні та здійснюють свою діяльність як при організації або плануванні кримінологічної діяльності загалом в органах НПУ, так і безпосередньо в роботі оперативних підрозділів.

Головними проблемами такого інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням визначено: недооцінку потенціалу інтелектуальних інформаційно-аналітичних систем, включно з нейронними мережами та когнітивно-інформаційними технологіями; вузька орієнтація та спеціалізація вирішуваних завдань на умовах окремих регіональних підсистем, що мають безсистемний і локальний характер та не забезпечують досягнення комплексного ефекту.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА ПРАКТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

3.1. Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням

На науковому рівні доведено, що як інтегративна система організованого запобігання і протидії кримінальним правопорушенням запобіжна діяльність включає в себе різноманітні заходи щодо недопущення, відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь як загалом у державі, так і в окремо взятих галузях суспільних відносин та на рівні окремих суб'єктів [90, с. 142].

Завдання вчених кримінологів полягає в забезпеченні політиків та загалом суспільства ефективною стратегією впливу на злочинність, стратегією, яка дозволила б з максимальною результативністю розподіляти ресурси суспільства в протистоянні соціальному злу, яким є злочинність, та запобігати її проявам, а це неможливо без володіння знаннями про причинний комплекс. Учені здебільшого переконані, що діяльність щодо запобігання кримінальним правопорушенням – це різновид профілактичної роботи, функціональний зміст і мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінант суспільно небезпечних діянь та їх проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [50, с. 324; 113, с. 178–180].

Своєю чергою, В. В. Голіна вважає, що запобігання кримінальним правопорушенням – це соціальна політика держави, яка спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення (так зване

загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях кримінальних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [31, с. 16]. Загалом під запобіганням кримінальним правопорушення (у більш широкому змісті) він розуміє сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин, з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують кримінальні правопорушення або сприяють їх вчиненню, а також недопущення цих суспільно небезпечних діянь на різних стадіях кримінальної поведінки [90, с. 142].

Як показує практика, важливе значення і роль у запобіжній діяльності займають, насамперед, заходи загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Як у зв'язку з цим зауважив О. М. Джужа, відповідний рівень запобігання характерний тим, що його складові є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку, поліпшення морально-психічної і духовної сфер суспільства [88, с. 53–54].

Водночас О. М. Бандурка зауважує, що іноді межі здійснення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням помилково розширюють та ототожнюють їх з «ефективним функціонуванням усіх позитивних інститутів соціальної правової держави» і в такому розумінні стверджують, що «загальносоціальне запобігання не є предметом кримінальної науки», хоча відразу всупереч наведеному заявляють, що «не враховувати ці заходи при організації протидії злочинності не можна, тому що вони створюють умови для усунення чи послаблення кримінологічних факторів, які детермінують злочинність» [5, с. 13].

Проте загальновизнаним є такий науковий підхід, відповідно до якого під цим видом соціально-профілактичної діяльності розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток й вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов кримінальних правопорушень [90, с. 143].

Однак О. М. Литвинов зупинив увагу на таких заходах, як сукупність соціально-економічного, правового, ідеологічного, організаційно-управлінського та культурно-виховного характеру та змісту, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин й усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності [95, с. 111–117].

Отже, основними цілями такого виду запобігання суспільно небезпечним діям є подолання або обмеження кримінологічно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення негативних явищ, створюваних політичними, економічними, психологічними, міжнаціональними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві (економічні та політичні кризи; розшарування населення; необґрунтоване, протиправне збагачення певних кіл громадян; безробіття; існування на межі виживання переважної частини населення; занепаду моралі; проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо) [31, с. 19] – ось тільки видима («надводна») частина проблем [75, с. 137].

Разом з цим такі проблеми і ускладнюють завдання щодо здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, необхідністю пошуку суспільного консенсусу, адаптації поколінь, які будували своє життя за принципами соціалізму, до суспільства з дещо іншими засадами. Ф. Фукуяма, сучасний філософ, якось зауважив, що і зараз, коли ХХ століття завершилося, навряд чи можна говорити про реальні альтернативи ліберальній демократії і ринковому капіталізму як фундаментальним принципам організації сучасного суспільства [226, с. 22; 31, с. 20]. Тому сучасне українське суспільство першочерговим завданням вбачає мінімізацію і зниження до реального рівня такого суспільно-небезпечного явища, як злочинність. Саме такий підхід до проблеми протидії злочинності загалом та її запобігання, зокрема, заснований на концепції комплексного використання всіх можливостей суспільства, держави, громадян у реалізації заходів запобігання кримінальному розвитку подій в масштабі країни, регіону, конкретних криміногенних ситуацій. Актуальним з цього приводу також є

вислів німецького кримінолога Ф. Ліста, який свого часу заявив, що найкраща кримінальна політика – це соціальна політика [31, с. 19].

Загалом же, якщо узагальнити наявні в кримінології підходи з означеного питання, то під «загальносоціальним запобіганням кримінальним правопорушенням, що здійснюється НПУ» пропонуємо розуміти визначену на нормативно-правовому рівні діяльність правоохоронного органу, що спрямована на нейтралізацію, блокування та усунення детермінант, які породжують та сприяють вчиненню суспільно небезпечних діянь, а також підвищенню рівня ефективності реалізації заходів державної соціальної політики з урахуванням потенційних соціально-правових можливостей центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

До системоутворюючих ознак, що становлять зміст цього поняття, необхідно віднести наступні з них:

1. Це діяльність, що визначена на нормативно-правовому рівні.

Ураховуючи, що нормативно-правовому забезпеченню запобіжної діяльності НПУ присвячено спеціальний підрозділ дисертації, необхідно з цього приводу нагадати, що значна кількість норм, які регулюють діяльність поліції, містять у собі загальносоціальні положення. Однак кримінологічна політика відображається в комплексі законодавчих актів, що врегульовують діяльність всієї поліції й окремих її підрозділів. Своєю чергою, базовим у відповідному аспекті може стати комплексний документ загальнодержавного значення (цільова програма Уряду або Національна стратегія та багато інших варіацій). Така тематика є новою для сучасної юридичної науки, але окремі її аспекти неодноразово ставали наріжним каменем у дослідженнях багатьох досвідчених і авторитетних вітчизняних учених, але зважаючи на недостатньо приділену увагу реалізації кримінологічної політики держави в діяльності НПУ, вказана тематика набуває нового значення та потребує подальших розвідок [72].

2. Ця діяльність спрямована на нейтралізацію, блокування та усунення детермінант, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

У діяльності НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням мають використовуватися різні форми й засоби, зокрема:

- виявлення та усунення причин та умов злочинності, окремих її видів і конкретних кримінальних правопорушень;
- аналіз кримінологічної ситуації;
- участь у складанні комплексних планів запобігання (профілактики) правопорушенням, передбачення в них і подальше вжиття відповідних заходів;
- заходи загальної профілактики, перевірки на об'єктах обслуговування дотримання умов і правил, що перешкоджають вчиненню кримінальних правопорушень, у тому числі стосовно зберігання зброї, вибухових речовин, усунення можливості їх використання зі злочинною метою;
- запобігання кримінальним правопорушенням органами досудового розслідування у кримінальних провадженнях шляхом аналізу причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень тощо [50; 19, с. 153].

3. Роль і місце НПУ в загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням спрямоване на підвищення рівня ефективності реалізації державної соціальної політики.

На думку вчених, державна соціальна політика – це діяльність держави щодо підтримання відносин між соціальними групами; створення умов для прийняттого рівня життя членів суспільства; забезпечення соціальних гарантій [41]. Виходячи з означених теоретичних підходів, більшість науковців переконані саме у тому, що загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням зменшує соціальні суперечності, криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює необхідні умови для легалізованого одержання достатніх прибутків громадянами, сприяє побудові міцного фундаменту щодо нормального функціонування всіх соціальних сфер,

виховання та контролю над дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей у ньому, додержання демократичних засад та ін. [25; 82; 83; 90, с. 143].

4. При організації та реалізації заходів загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням силами та засобами НПУ необхідно враховувати потенційні соціально-правові можливості цього правоохоронного органу.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України [171], що важливо з позиції здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Зокрема, відповідно до вимог ст. 116 Конституції України, Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

1-1) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9-1) утворює, реорганізовує та ліквідовує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

9-2) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України;

Своєю чергою, до основних завдань МВС України належать:

1) забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

2) забезпечення формування державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) забезпечення формування державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) забезпечення формування державної політики у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

5) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України (у частині повноважень з координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішення інших пов'язаних з цим питань відповідно до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин») [161].

Усе це дає можливість НПУ та МВС України, включаючи Кабінет Міністрів України, постійно удосконалювати власні організаційно-правові засади здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Однак, поряд з цим, респонденти, які брали участь в анонімному опитуванні, повідомили про необхідність удосконалення механізму з означеного питання. Так, на питання щодо ефективності загальносоціального запобігання, що здійснюється НПУ, 37 % прокурорів відповіли, що сьогодні ця діяльність є мало результативною. Своєю чергою, тільки 57 % і самих поліцейських вважають, що вказаний вид запобіжної діяльності здійснюється на цілком задовільному рівні, зокрема, з огляду на міри можливостей правоохоронного органу та окремо визначеного підрозділу, в якому вони працюють (Додаток В).

Як відомо, істотний компонент загальносоціального запобігання становлять заходи, що створюють умови для повної реалізації громадянами їх політичних і особистих прав, свобод і законних інтересів. Очевидно, що незадоволеність інтересів у цій сфері, як наслідок, перешкоджає встановленню атмосфери стабільності в суспільстві, громадянської активності, довіри населення до влади, готовності підтримати її зусилля по охороні правопорядку і законності. Водночас успіх заходів запобігання в соціальній сфері – найефективніший шлях до встановлення і підтримання відносин співпраці органів влади та населення у запобіганні, припиненні, розкритті кримінальних правопорушень.

На думку О. Кобзар, поліцейська діяльність спрямована на задоволення потреб суспільства, які полягають у дотриманні законності та правовій

охороні суспільних відносин. Також цей вид державної діяльності доповнює інші сфери державного впливу. Це пов'язано з тим, що поліція виникла в межах функціонування держави як суспільної організації людей, де всі сфери життєдіяльності забезпечуються органами державної влади, що діють від імені та в інтересах суспільства й здійснюють свій вплив на правове регулювання суспільних відносин [71].

Звісно, що потреба у безпеці належить до базових потреб людини, відтак у сучасному суспільстві сформований запит на безпечне середовище. Необхідно додати, що безпечне середовище – це стан соціального й навколишнього природного середовища, в якому наявні безпечні умови життя, навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю та повноцінному розвитку особистості, дотримуються права і свободи людини, здійснюється сталий і прогресивний розвиток суспільства, а також забезпечується державний суверенітет й спроможність якісного виконання державою своїх функцій.

Утім, наявна в Україні організація поліцейської діяльності, на жаль, усе ще не відповідає зростаючим потребам суспільства у захисті прав, свобод та законних інтересів, а також щодо здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Зокрема, роль поліції у створенні безпечного середовища в рамках реактивної правоохоронної парадигми традиційно обмежується «боротьбою зі злочинністю» – діяльністю, спрямованою на ліквідацію або нейтралізацію кримінальних загроз шляхом реагування на факти правопорушень, які вчинені або готуються. При цьому майже відсутня система заходів, спрямованих на протидію процесам детермінації злочинності. Реактивна правоохоронна парадигма зумовлює гонитву за кількісними показниками (і, як наслідок, до численних порушень прав і свобод людини й громадянина), штучне «конструювання злочинності», дублювання повноважень безпосередніх суб'єктів та перетворення інформаційно-аналітичної діяльності на інструмент узагальнення статистики. Як вже неодноразово зазначалось, формулу ефективності діяльності поліції

доцільно, передусім, виводити за допомогою якісних показників, ґрунтовний аналіз яких призведе до усвідомлення змісту проблем одержання певного рівня цієї ефективності [23].

У межах здійсненого дослідження та у контексті зазначених питань щодо визначення ролі та місця НПУ у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням необхідно звернути увагу на зміст теорії розбитих вікон.

Кримінологічна запобіжна теорія розбитих вікон (Broken Window Theory – BWT) вважається дуже перспективною й достатньо часто використовується різними суб'єктами протидії злочинності у США, Великій Британії, Канаді, Австралії, ФРН, Франції, Нідерландах та багатьох інших країнах світу [78; 215; 238, с. 29–38].

Зміст цієї теорії викладено у статті політолога Джеймса Вілсона та кримінолога Джорджа Келлінга «Розбиті вікна», яку вони опублікували в американському журналі «The Atlantic Monthly» [238, с. 29–38]. Учені обґрунтували, що ознаки безладу та недотримання громадянами прийнятих норм поведінки провокують в оточуючих аналогічну форму поведінки (графіті та стінах, розбиті вікна будинків, сміття на тротуарах, покинуті квартири, наявність неущляхетнених пустирів тощо) [78; 77, с. 265–273].

«Соціальні психологи та поліція погоджуються, що якщо розбите вікно в будинку лишається неполагодженим, незабаром решта вікон теж буде розбита», – такою є головна теза теорії. Розбите вікно – це сигнал, що всім байдуже, і подальший вандалізм, а то й серйозніші кримінальні правопорушення не матимуть наслідків [215].

Виходячи з цієї теорії, люди діляться на три категорії (за ступенем дотримання суспільних норм поведінки). Є люди, які будуть порушувати встановлений порядок завжди, за будь-яких обставин. Є люди, які не будуть порушувати встановлений порядок ніколи, ні за яких обставин. І є люди, які вагаються, вони будуть порушувати порядок, коли побачать, що його

порушують інші, і не будуть порушувати порядок, коли всі навколо його дотримуються і всюди чистота.

Таких, хто вагається в будь-якому людському суспільстві переважна більшість. І варто комусь почати порушувати порядок, як за ним тут же потягнуться ті, хто вагався. У результаті порядок швидко переростає в хаос. Розробники цієї теорії припустили й емпіричним шляхом довели, що для запобігання тяжким і більш суспільно небезпечним злочинам (убивствам, розбоям, грабежам, згвалтуванням та ін.) необхідно насамперед звертати увагу на обмеження менш небезпечних проявів антисоціальної та аморальної поведінки (вандалізм, вживання спиртних напоїв і паління у громадських місцях, викидання сміття повз урну, задоволення природних фізіологічних потреб у невстановлених місцях тощо). Ученими було обґрунтовано, що послаблення соціально-правового контролю в суспільстві як з боку поліції, так і з боку пересічних громадян здатне посилити криміногенність у державі й, відповідно, призвести до збільшення злочинності й страху громадян перед останньою [78].

Найбільшу роботу з упровадженням теорії розбитих вікон було розгорнуто Рудольфом Джуліані (мер Нью-Йорка у 1994–2001 рр.). Він розширив штат поліції міста і запровадив політику нульової толерантності до таких правопорушень, як графіті, публічне розпиття алкоголю, справляння потреб на вулиці тощо. Міська влада навіть відродила закон про кабаре, який забороняв танці в непризначених для цього місцях.

Після цього, згідно з проведеним дослідженням, рівень насильницьких злочинів протягом десятиліття справді значно знизився – на 54 %, що було сприйнято як перемогу теорії розбитих вікон. Тією чи іншою мірою теорію імплементували Чикаго, Лос-Анджелес та низка інших міст США, в яких поліцією реалізовувалася тактика нульової толерантності.

Необхідно зазначити, що у США проводились й інші, більш тривалі експерименти, наприклад, на муніципальному рівні всередині 1970-х років у штаті Нью-Джерсі запроваджували піші поліцейські патрулі, метою яких було

налагодження більш тісного контакту правоохоронців з містянами, а їх роль полягала в тому, аби напрацювати разом із «законослухняними місцевими» певні правила, спрямовані передусім проти «чужинців» [215].

Достатньо вдалою сучасною американською програмою профілактичного спрямування є Hot Spots (Гарячі точки), що реалізується у місті Лоуелл (штат Массачусетс). Для скорочення злочинності в цьому місті департамент поліції застосував нестандартну стратегію протидії злочинності. Вона полягала в реалізації каральних і некаральних заходів запобігання кримінальним правопорушенням. Репресивний напрям діяльності поліції охоплював: вивчення місцевої топографії злочинності; виділення найбільш криміногенних місць («гарячих точок»), де найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення; посилення жорсткості реагування на рівень криміногенності в місті й збільшення кількості арештів підозрюваних. Некаральний напрям діяльності спрямовувався як на застосування заходів ситуаційної профілактики, так і на здійснення низки заходів у межах теорії розбитих вікон. Ідеться про благоустрій міста, ліквідацію пустирів, прибирання вулиць. Завдяки цим заходам через кілька років реалізації цього проєкту вдалося скоротити злочинність на 30 % [104; 78].

Зважаючи на кримінологічні досягнення в провідних зарубіжних країнах, варто погодитись із твердженням фахівців Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів про те, що використання старих підходів у діяльності поліції більше не в змозі вирішити проблеми громадського порядку і безпеки в сучасному суспільстві. У зв'язку з цим виникає необхідність переходу до концепції поліцейської діяльності, в якій особливу увагу зосереджено на запобіганні кримінальним правопорушенням (превентивним заходам) і процесу вирішення проблем у взаємодії з населенням за місцем проживання. Поліція не володіє достатніми ресурсами, щоб тільки власними силами впоратися з проблемами, які є першопричинами зростання злочинності, і, у такий спосіб, потребує підтримки населення, громадських організацій, місцевої влади та ін. [26].

У посібнику «Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, в Європі: концепції, теорія та практика», виданому Європейською мережею попередження злочинності (EUCPN), зазначено, що у світі є чимало моделей організації діяльності поліції, орієнтованої на громаду, що пов'язано з відмінністю потреб у безпеці. Деякі з них спрямовані на вирішення проблеми підліткової злочинності, усунення криміногенних явищ, зокрема таких, як пияцтво, вживання наркотиків, безробіття, незадіяність молоді в суспільному житті громади, для інших пріоритетним є налагодження ефективної та прозорої системи інформування про кримінальні правопорушення або попередження насильства у сім'ї тощо [125].

На наш погляд, у цьому контексті одним із першочергових завдань НПУ в частині загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням є запровадження комплексу заходів щодо профілактики та зниження рівня злочинності на основі різних концепцій і підходів, серед яких особливої уваги заслуговує зазначена вище теорія розбитих вікон. Вона доступна і зрозуміла, здатна принести корисні результати як для соціуму, так і кожного громадянина. З її впровадженням вдається підтримувати чистоту і порядок у населених пунктах, впливати на внутрішню гармонію людей, реалізувати цікаві соціальні проєкти, що здатні значно покращити якість життя. Тобто, розбиті вікна, сміття на вулицях та інші ознаки занепаду ведуть до зростання злочинності, антисоціальної поведінки громадян. Власне, реалізація теорії розбитих вікон спрямована на те, щоб усіма силами боротися з цими негативними проявами. Водночас в її основі – не лише зовнішня чистота, на яку усі звертають увагу, але й внутрішня, котра є запорукою гармонії, благополуччя, позитивного морально-психологічного клімату в сім'ї, колективі, державі. Тож її можна розвинути до більших масштабів, розглядаючи в аспекті духовно-ціннісної складової: чистоти помислів, уміння поважати людину як найвищу соціальну цінність [35, 87, с. 13].

Варто додати, що сьогодні державою поступово впроваджуються безпекові проєкти, здійснювані поліцією, що теж мають значення для

загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Одним із перспективних та досі не повною мірою реалізованим залишається проєкт «Шкільний офіцер поліції» (наразі проєкт діє лише у містах Києві, Львові, Одесі та Івано-Франківську).

Зазначимо, що головним завданням цього проєкту є створення безпечного середовища у загальноосвітніх навчальних закладах. Воно реалізується через здійснення ефективної профілактики правопорушень серед учнів, застосування відновних практик задля попередження конфліктів, правопорушень та інших негативних явищ [191].

Українські спеціалісти разом із канадськими колегами розробили методичні рекомендації до програми «Школа і поліція» щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями. Програма дозволяє розкрити такі важливі теми, як безпечна поведінка на дорозі та в побуті, поведінка у стресових або небезпечних ситуаціях, права дитини, запобігання та протидія насильству у сім'ї, булінгу тощо. Заняття побудовані таким чином: після короткої теоретичної частини учні перевіряють ті чи інші тези на практиці. Для учнів молодшого класу заняття проводять у формі гри – використовують спеціальні ігрові набори та ляльок. З середніми та старшими класами відпрацьовуються практичні ситуації. Оскільки заняття проводять одночасно для груп максимум з тридцяти дітей, кожен учень задіяний та долучається до гри або обговорення, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Окремим напрямом роботи шкільних офіцерів є налагодження взаємодії з батьками. Загалом вони позитивно ставлять до шкільних офіцерів. Проте трапляються і випадки, коли батьки, на жаль, не розуміють, що саме вони несуть повну відповідальність за здоров'я та благополуччя своєї дитини, а деякі методи виховання, що вони ними користуються, не завжди ефективні для сучасної молоді [191].

Варто додати, що створення громадської організації «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських», у цьому аспекті, теж є яскравим прикладом здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням

НПУ на ранніх стадіях, шляхом співпраці дітей та правоохоронців. Члени громадської організації – це діти, яким небайдужа доля країни, які хочуть її змінювати на краще та спираються у цьому на підтримку правоохоронців.

Громадську організацію «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських» було засновано 20 листопада 2015 року. Ліга створена у рамках проєкту «Схід і Захід – разом», ініційованому генералами поліції Сергієм Князєвим та В'ячеславом Аброськіним. Саме поліцейські, які евакуювали дітей з-під обстрілів, допомагали відновлювати школи на лінії розмежування, підтримували молодь у виборі життєвого шляху, зіграли вирішальну роль у створенні Ліги [203].

Діяльність Ліги – це новий формат взаємодії з підлітками, що дозволяє активній та талановитій молоді, яка прагне якісних змін, долучитися до становлення нової поліції та допомагає у правовому й національно-патріотичному вихованні дітей та молоді.

За час існування лігівці разом з поліцейськими взяли участь у багатьох суспільно важливих заходах. Це профілактичні заходи з протидії розповсюдженню кримінальним правопорушенням, надання допомоги родинам, які опинилися у скрутних обставинах, робота з дітьми. Учасники Ліги здійснюють важливу гуманітарну місію. В рамках благодійної акції «Долоні тепла» хлопці та дівчата організували збір і доставку найнеобхідніших речей сім'ям з дітьми, які потрапили у скрутні життєві обставини [203].

Крім цього, лігівці беруть участь у превентивних заходах поліції, які допомагають запобігти найрозповсюдженішим кримінальним правопорушенням, зокрема, організовують акції проти наркотиків, антитютюнові та антиалкогольні рейди й навіть розшукують зниклих дітей. До того ж учасники Ліги навчають молодших учнів безпеці на дорогах, разом з правоохоронцями проводять ігрові заняття на знання правил дорожнього руху.

Ще один важливий напрям діяльності «Ліги майбутніх поліцейських» – соціологічні опитування. Активісти допомагають вивчати громадську думку щодо роботи поліції.

Таким чином, основні види діяльності Організації:

- створення змістовного дозвілля підлітків і молоді;
- формування правової свідомості та правової культури у молоді;
- залучення молоді до практичної правозахисної роботи;
- розвиток умінь, необхідних для захисту прав і свобод;
- виховання молоді в дусі патріотизму і дотримання загальноприйнятих норм та правил поведінки;
- сприяння територіальним органам поліції в роботі із запобігання бездоглядності й правопорушень серед підлітків і молоді;
- спільна участь з поліцейським у рейдах з профілактики правопорушень з боку підлітків і молоді;
- поширення за допомогою створення Інтернет-ресурсів документальних фільмів, а також будь-яким іншим чином інформації про Організацію;
- діяльність, спрямована на розвиток та удосконалення здібностей і талантів, а також агітацію здорового способу життя, залучення членів Організації та громадян до фізкультурно-оздоровчих культурно-просвітницьких і творчих заходів.

Іміджеві проєкти Лігівців:

1. 2015 рік. Проєкт «Схід і Захід – разом».

У цей рік у гостинному колі закарпатців діти з лінії бойових дій – міст Мар'їнки і Красногорівки, сіл Гранітного та Чермалика відпочивали, спілкувалися з однолітками, знайомилися з традиціями мешканців Західної України.

2. 2016 рік. Лист миру до дітей 2026 року.

Учасники Ліги заклали біля обласного главку поліції в Маріуполі капсулу з листом для майбутніх поколінь. У ньому молодь втілила свої ідеї,

сповіді про усе пережите, мрії про мир і найважливіші для кожного українця думки.

3. 2017 рік. Рушник єднання.

Діти вишили власноруч на честь першої річниці свого патріотичного руху рушник. Особливий дарунок учасники створили на знак подяки співробітникам поліції, які об'єднали молодь у громадську організацію.

4. Проєкт «ЛІГА В ДІЇ» («LEAGUE in ACTION»).

Втілення цього проєкту стало можливим завдяки Програмі розвитку ООН в Україні (United Nations Development Programme (UNDPUkraine) та за фінансової підтримки ЄС в межах Програми відновлення та розбудови миру. Ця громадська платформа була орієнтована на захист дітей від насильства та створення безпечних умов для малечі, яка живе в зоні бойових дій. Основними завданнями проєкту є представництво і захист прав дітей, інформаційна робота, спрямована на виявлення дітей, які страждають від насильства [25].

5. 2018 рік. ПРОЄКТ SOS: РАЗОМ ЗАПОБІГТИ ДИТЯЧОМУ ЖЕБРАЦТВУ.

Протягом місяця активні лігівці закликали громадян бути небайдужими до дітей, які займаються жебрацтвом на вулицях свої міст.

6. За допомогою поліції реалізували проєкти: «Кожній школі – медіатор», «Наш шлях – від зернятка до ниви», «Прості рішення складних питань», «Простір миру та безпеки» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні, створивши шкільні служби порозуміння [203].

7. Проєкт Інформаційна платформа «Children's Cop», створена спільно з ювенальною превенцією поліції, за підтримки Програми розвитку ООН в Україні.

Поряд з цим продовжується реалізація низки проєктів функціональної розбудови поліції, які також позначаються на можливостях позитивного здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням.

Зокрема, триває впровадження проєкту «Поліцейський офіцер громади», що має на меті забезпечити кожен територіальну громаду офіцером поліції, який працює та проживає на її території. Основними цілями цього проєкту є побудова сталої співпраці з громадою для створення спільного безпечного середовища, інтеграція поліції в суспільство, задоволення безпекових потреб громадян, залучення до партнерства всіх зацікавлених сторін, ефективне та консолідоване вирішення локальних проблем громади.

Сьогодні проєкт «Поліцейський офіцер громади» реалізується в територіальних громадах 23 регіонів. З метою надання якісних сервісних послуг населенню в частині формування та забезпечення безпечного простору відібрано з діючих поліцейських та підготовлено на базі вищих навчальних закладів МВС понад 1500 поліцейських офіцерів громад. Водночас з метою надання якісних поліцейських послуг у територіальних громадах і створення належних умов для роботи поліцейських офіцерів громад НПУ за сприяння місцевих органів самоврядування відкриваються поліцейські станції, утримання яких здійснюється за рахунок місцевих бюджетів.

Окреме питання, яке сприятиме зміцненню поліції в частині здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням та має загальнонаціональне значення, – запровадження у кожному населеному пункті систем технічної фіксації правопорушень за програмою «Безпечне місто». Необхідно зазначити, що застосування техніки, а саме – технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису передбачене ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію», зокрема у цій нормі регламентовано використання поліцією: автоматичної фото- і відеотехніки, яку співробітники можуть закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель; інформації, отриманої із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні. Мета таких заходів полягає у попередженні, виявленні або фіксуванні правопорушення, охороні

громадської безпеки та власності, забезпеченні безпеки осіб та забезпеченні дотримання правил дорожнього руху [171].

Новітні камери відеоспостереження, у тому числі й з функцією розпізнавання людей та об'єктів, уже запроваджено у таких містах, як Київ, Харків, Львів, Дніпро, Вінниця, Маріуполь, Чернігів та ін. Для прикладу, в м. Києві запроваджено окрему цільову комплексну програму «Профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» [149]. Однак, якщо оцінювати в розрізі всієї країни, то доводиться констатувати, що відповідних камер і програм поки що впроваджено вкрай мало.

У межах реалізації інших безпекових проєктів, що мають значення для визначення ролі та місця НПУ в загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням, варто звернути увагу на відродження спільного патрулювання громадян і правоохоронців вулицями та публічними місцями. Така ініціатива життєздатна лише за підтримки органів місцевої влади та поліції, саме вони мають бути зацікавлені у безпеці довіреної їм громади і території.

Варто додати, що в межах здійснення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням потрібно активно й повсюдно пропагувати здоровий спосіб життя. Місцевим громадам варто організовувати різні конкурси з наведення порядку й чистоти, заохочуючи небайдужих підприємців, мешканців зробити міста й села красивішими, охайнішими, привабливими для туристів. Якщо довіра обрана основним показником роботи поліцейського, то треба її здобувати повсякденними справами, спрямованими на покращення життя громадян, зокрема в сфері безпеки. Одним із таких напрямів якраз може слугувати впровадження практичних елементів теорії розбитих вікон, а саме нульової терпимості до будь-яких правопорушень. Співпраця влади, правоохоронних органів і громадськості у рамках цього проєкту є цілком виправданою і необхідною [35, 87, с. 16–17].

Необхідно також звернути увагу, що з метою забезпечення належного поведіння із затриманими та дотримання їхніх прав, передбачених

Конституцією України та іншими законами України, НПУ вживаються заходи щодо застосування в місцях несвободи (ізоляторах тимчасового тримання та кімнатах для затриманих) систем електронного обліку затриманих осіб з метою фіксації часу та місця фактичного затримання підозрюваної особи, слідчих та процесуальних дій за її участі, результатів її медичного огляду, скарг на неналежне поводження поліцейськими – проєкт «Custody Records». Ця система забезпечує гарантування безпеки затриманих осіб і працівників поліції, фіксацію всіх дій, які відбуваються із затриманими від моменту фактичного затримання до обрання судом запобіжного заходу та направлення особи до слідчого ізолятора або до звільнення особи з-під варти. Крім того, вона дозволяє уповноваженому структурному підрозділу НПУ дистанційно контролювати стан дотримання прав затриманих в органах та підрозділах поліції як за відомостями, унесеними до електронної інформаційної підсистеми, так і через систему відеоспостереження [27].

Таким чином, проведений аналіз системоутворюючих ознак поняття «загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням, що здійснюється НПУ» дав можливість не тільки визначити його теоретичне значення, але й оцінити його з огляду прикладного змісту і сутності. Водночас, з огляду на неповноту (поверховість, формальність, безсистемність тощо) законодавчого регулювання запобіжної діяльності, низький рівень організації та здійснення заходів запобіжного характеру, відсутність у багатьох підрозділах поліції забезпечуючих і виконавчих заходів і засобів, сьогодні фактично немає підстав визнати, що НПУ на належному рівні здійснюється загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням.

Проте, очевидно, що запорука ефективної боротьби зі злочинністю у державі, протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, які можуть вплинути на криміногенний стан, виховання дітей та молоді залежить від якісного програмування цієї діяльності на усіх рівнях і стадіях, у тому числі й на рівні окремих суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням [118,

с. 177–182]. У зв'язку з цим, у межах виконання поставлених у цьому дослідженні завдань, актуальними є питання:

1. Прийняття *Концепції боротьби зі злочинністю органами та підрозділами Національної поліції*, з проведенням кримінологічного прогнозування стану злочинності в Україні з урахуванням можливих загроз, яка визначатиме основні положення поліцейської діяльності у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, розроблені принципи запобігання, вимоги до організації управління і до заходів запобігання злочинності силами та засобами цього правоохоронного органу, рекомендації щодо впровадження цільових планів запобігання злочинності.

Формулювання задач у відповідній Концепції матиме загальний директивний характер і співвідноситиметься з формулюванням більшості заходів, що відображаються у державних та інших комплексних програмах профілактики злочинності та правопорушень. Тобто, Концепція має стати вектором роботи поліції щодо недопущення розвитку кримінальної активності й розповсюдженості кримінальної зараженості в суспільстві. Звісно, що для її практичного результату необхідні структурно-функціональні зміни, у тому числі й створення управління по запобіганню кримінальним правопорушенням, головними завданнями якого мають бути:

- визначення основних напрямів діяльності поліції у сфері запобігання кримінальним правопорушенням;
- проведення загальнонаціональних досліджень щодо рівня латентної злочинності;
- аналіз проявів міжнародної і транснаціональної злочинності;
- координація діяльності державних структур і поліції з питань реалізації заходів запобігання кримінальним правопорушенням;
- узагальнення практики запобігання кримінальним правопорушенням;
- організація міжнародного співробітництва щодо запобігання кримінальним правопорушенням тощо.

2. Прийняття *Плану запобігання кримінальним правопорушенням на 2025–2030 рр.*

Специфічність відповідного плану в тому, що він має середньостроковий характер (орієнтовно 5–10 років); стане основою для розробки подальших планів запобігання НПУ окремим видам кримінальних правопорушень.

На відміну від запропонованої Концепції цей документ не повинен містити заходи із загальними формулюваннями, завданнями із декларативним відтінком на кшталт «удосконалити», «покращити», «сприяти», «забезпечити» тощо; план має містити конкретні заходи, зокрема:

- зміна підходу «реагування на правопорушення, що вчинене або готується» на «усунення вразливостей середовища, що дозволяють вчинення правопорушення» (управління ризиками безпеки) з відповідною зміною підходу до оцінювання результатів правоохоронної діяльності;

- постійний моніторинг динаміки злочинності, зокрема шляхом проведення віктимологічних досліджень, а також періодична комплексна оцінка загроз і ризиків кримінального характеру, на основі системно-синергетичного підходу та з урахуванням регіональної специфіки, складання за результатами паспортів безпеки;

- визначення моделі дотримання балансу необхідного рівня громадської безпеки та соціально-прийняттого рівня злочинності виходячи з принципу домінування життя людини як головної цінності;

- налаштування на досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімального ресурсного забезпечення за рахунок спрямування зусиль на управління ризиками безпеки;

- безперервність процесу реагування на нові загрози та виклики, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей тощо;

- поєднання проактивних і реактивних методів протидії злочинності;

- розширення формату державно-приватного партнерства у сфері забезпечення безпеки від кримінальних загроз, у тому числі шляхом

використання потенціалу недержавних безпекових інституцій;

- удосконалення інфраструктури безпеки, систем відеоспостереження та оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій, впровадження і використання інших автоматизованих систем, що забезпечують інформаційно-технічну підтримку діяльності поліції;

- підвищення обізнаності громадян щодо діяльності органів поліції та механізмів звернення до вказаних органів за захистом своїх прав;

- упровадження в усі соціальні практики засад безпеки життєдіяльності як безпечної та комфортної взаємодії з навколишнім середовищем в умовах постійного існування загроз і викликів безпеці, формування безпекової компетентності громадян.

Таким чином, запропонований покроковий алгоритм дій сприятиме ефективному кримінологічному забезпеченню діяльності НПУ її органів і підрозділів у запобіганні кримінальним правопорушенням.

3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням

Події, що відбуваються в останні декілька років на території нашої держави і безпосередньо пов'язані із суттєвою інтенсифікацією криміногенних загроз, диктують необхідність термінового вжиття комплексу заходів, спрямованих на адаптацію запобіжної практики до нових викликів. Останнє зумовлюється дією передусім чинників військового, політичного (як внутрішньополітичного, так і зовнішньо- і геополітичного), економічного, правового характеру і знаходить прояв у зростанні соціальної напруженості, активному відтворенні нетипових для криміногенної обстановки, загалом кримінальних правопорушень.

У такій ситуації, як зазначали О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, необхідним є негайне реагування і втручання (до того ж прямий вплив) на цю ситуацію як органів державної влади, так і суспільства загалом. Крім того, вирішення проблеми протидії злочинності вимагає поглиблення соціального контролю за вжиттям усіх різноманітних заходів, які проводяться з метою запобігання злочинним проявам, у межах дотримання при цьому основних прав людини [5, с. 99].

На доктринальному рівні доведено, що спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби з кримінальними правопорушеннями, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення суспільно небезпечних діянь на різних стадіях кримінальної поведінки [90, с. 144]. Тобто, об'єднуючим критерієм належності учасників запобіжної діяльності до суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема, спеціально-кримінологічного напрямку, є не функціональна підстава їхнього виділення та класифікації, а діяльність цих суб'єктів щодо нейтралізації, блокування та усунення детермінант, які спричинюють та обумовлюють вчинення суспільно небезпечних діянь, а також щодо їх недопущення на різних стадіях реалізації кримінальної поведінки.

Саме у такому контексті й розглянуто це питання та розроблено у зв'язку з цим науково обґрунтовані шляхи підвищення ефективності діяльності НПУ як суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. При цьому методологічним підґрунтям для вирішення зазначеного завдання дослідження стали теоретичні напрацювання тих учених, які небезпідставно цей вид запобіжної діяльності поділяють на:

1. Кримінологічну профілактику, тобто діяльність, яка складається із сукупності заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ,

які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види.

Такий вид запобігання кримінальним правопорушенням науковці поділяють на заходи, що здійснюються у межах:

- а) профілактики випередження (наприклад, шляхом проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів);
- б) профілактики обмеження (алкоголізму, наркоманії, злочинної бездіяльності тощо);
- в) профілактики усунення;
- г) профілактики захисту [90, с. 144].

2. Відвернення кримінальних правопорушень, яке полягає у реалізації сукупності заходів, спрямованих на окремі групи чи конкретних осіб, що виношують кримінальні наміри, замислюють учинення суспільно небезпечних діянь і позитивно сприймають протиправний спосіб життя, з метою дискредитування кримінальної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження кримінальної діяльності [90, с. 144].

При цьому зазначена запобіжна діяльність науковцями класифікована на три групи, а саме – на:

1) заходи переорієнтації антисуспільної настанови, які включають у себе:

а) спеціальні економічні та соціально-психологічні програми, які розраховуються для того, щоб людина у суспільстві отримувала більш-менш повне задоволення своїх потреб і відмовлялася від реалізації кримінальних намірів [189]);

б) заходи, спрямовані на формування у громадян антикримінальної культури;

в) кримінологічна поінформованість населення для його більш тісного співробітництва з правоохоронними органами;

г) організаційно-правові заходи, які підвищують у людей почуття відповідальності й виробляють у них уявлення про допустимі засоби досягнення своїх потреб [90, с. 145].

2) активні контрзаходи (переконання, різні форми примусу; застереження тощо) [90, с. 145];

3) припинення кримінальних правопорушень [90, с. 145].

У науці під зазначеним видом спеціально-кримінологічного запобігання розуміється сукупність різноманітних засобів, спрямованих на недопущення завершення розпочатого кримінального правопорушення і здійснення у зв'язку з цим відповідної спеціальної діяльності [31, с. 36].

Такий висновок ґрунтується на результатах, отриманих під час дослідження питань, пов'язаних з діяльністю щодо припинення кримінальних правопорушень, а також на судовій практиці протидії цим суспільно небезпечним діям на стадії готування (ст. 14 КК України) та замаху на кримінальне правопорушення (ст. 14 КК України) [84].

Зокрема, учені з цього приводу зробили наступні висновки, які мають у тому числі відношення до запобіжної діяльності НПУ, а саме:

1) виявлення та припинення більшості кримінальних правопорушень цілком можливе на ранньому етапі;

2) ефективність діяльності щодо припинення кримінальних правопорушень багато в чому залежить від професіоналізму діяльності спеціальних органів та їх персоналу;

3) проблема припинення кримінальних правопорушень потребує подальшої теоретичної розробки та вдосконалення практичного їх впровадження;

4) кримінологічний аспект припинення кримінальних правопорушень значно ширший, ніж кримінально-правовий та оперативний аспекти (з огляду на це у кримінології й далі ведеться дискусія про те, який термін (запобігання чи протидія) потрібно вживати на нормативно-правовому рівні) [31, с. 37].

Ураховуючи вказані теоретичні підходи, науковці розрізняють наступні заходи припинення кримінальних правопорушень:

а) заходи опанування – спрямовані на досягнення добровільної відмови особи від продовження злочинної діяльності;

б) заходи обережності – застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої кримінальної діяльності;

в) заходи активного втручання – передбачають негайну реакцію суб'єктів запобіжної діяльності у випадках, коли прогання часу потягне за собою безпосереднє посягання на об'єкт правової охорони [90, с. 145].

Отже, якщо узагальнити теоретичні та нормативні підходи, що стосуються цієї проблематики, то можна сформулювати наступне визначення поняття «спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням, що здійснюється НПУ», а саме – *це діяльність органів та підрозділів поліції, яка складається із сукупності заходів кримінологічної профілактики, відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь, спрямована на усунення детермінант, які породжують і сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також на недопущення їх реалізації на різних стадіях кримінальної поведінки.*

До системоутворюючих ознак, що становлять зміст цього поняття, можна віднести наступні:

1. Це є одним із видів запобігання кримінальним правопорушенням, що здійснюється НПУ.

При цьому варто акцентувати увагу на тому, що спеціально-кримінологічне запобігання загалом потрібно розглядати як системну та невід'ємну частину запобіжної діяльності поряд з іншими напрямками профілактики. Зокрема, як свідчить практика, не можна, здійснюючи загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням, залишити без застосування й відповідні заходи спеціально-кримінологічного характеру.

2. Суб'єктами відповідного спеціально-кримінологічного запобігання виступають органи та підрозділи НПУ.

На нашу думку, в узагальненому вигляді, організація спеціально-кримінологічного напрямку запобігання органами та підрозділами НПУ має включати в себе декілька етапів.

I-й – організаційне забезпечення:

- якісна підготовка професійних кадрів, які спеціалізуються на виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень;
- розроблення певних, більш ефективних форм взаємодії з населенням і використання його запобіжних можливостей;
- забезпечення окремих категорій осіб з підвищеною віктимністю засобами захисту та спеціальною технікою тощо.

II-й – інформаційне забезпечення, оперативне надходження кримінологічної інформації та пошук її додаткових джерел;

III-й – прогностично-аналітичне забезпечення включає в себе широкий спектр методів, у тому числі побудови імітаційних моделей, криміногенних ситуацій, карт-схем;

IV-й – теоретико-методичне забезпечення, використання запобіжних можливостей, облік усіх обставин, ситуацій, що складаються, модернізація апробованих і розроблених нових тактичних прийомів, методичних схем запобігання кримінальним правопорушенням [93].

Отже, діяльність поліції щодо спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням складається із сукупності заходів [112, с. 71–73]. Проте, як бачимо, такі заходи мають комплексний та консолідований характер і включають у себе як заходи спеціально-кримінологічного запобігання, так і тісно переплітаються із заходами загальносоціального та індивідуально-профілактичного запобіжного змісту, що, знову ж таки, свідчить про багатоаспектність поліцейської запобіжної діяльності [116, с. 139–141].

3. Спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється досліджуванним правоохоронним органом з урахуванням змісту кримінологічної профілактики, а також теоретико-обґрунтованих і нормативно визначених заходів щодо відвернення та припинення суспільно небезпечних діянь.

Як встановлено під час наукового пошуку, значний вплив на зміст спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням НПУ мають і заходи щодо їх відвернення, які спрямовані на конкретних об'єктів профілактики, які замислюють вчинення суспільно небезпечних діянь, з метою спонукання цих осіб до відмови від реалізації кримінальної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності.

У КК України цьому питанню присвячено ст. 17 «Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні», згідно з якої добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замах на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця. При цьому така особа підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення [84].

Знову ж таки, у цьому контексті не можна не сказати й про роль і місце у системі кримінологічної профілактики заходів припинення кримінальних правопорушень, сутність яких полягає у недопущенні завершення розпочатого суспільно небезпечного наслідку. При цьому правовим підґрунтям для здійснення кримінологічної профілактики виступають положення ст. ст. 14–15 КК України, які регулюють питання щодо готування та замаху на вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, у ч. 1 ст. 14 вказаного Кодексу у зв'язку з цим зазначено, що готуванням до кримінального правопорушення є підшукування або приготування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення. Своєю чергою, у ч. 1 ст. 15 КК

України мова ведеться про те, що замахом на кримінальне правопорушення є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі [84].

4. Спеціально-кримінологічне запобігання, що здійснюється НПУ, спрямоване на усунення детермінант, які породжують, сприяють вчиненню суспільно небезпечних діянь і недопущення їх реалізації на різних стадіях кримінальної поведінки.

Насамперед, діяльність підрозділів НПУ із спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням ґрунтується на аналізі кримінологічної інформації:

- про стан і динаміку кримінальних правопорушень;
- про території та об'єкти, де здійснюється найбільша кількість кримінальних правопорушень;
- про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і схильні до їх вчинення;
- про рівень латентності різних видів кримінальних правопорушень;
- про стан і заходи щодо запобігання кримінальним правопорушенням та ефективності їх застосування тощо.

Моніторинг цієї інформації слугує інформаційною базою для підрозділів поліції, що дозволяє зосереджувати зусилля щодо запобігання кримінальним правопорушенням на найбільш криміногенних ділянках і об'єктах, вибирати ефективні методи запобігання, вивчати і впроваджувати передовий досвід запобіжної діяльності, прогнозувати тенденції криміногенної обстановки.

Вирішення завдань, котрі поставлено перед системою моніторингу протидії злочинності, зазвичай визначається ефективністю діяльності спеціалізованих суб'єктів роботи. Увесь масив інформації використовується

для належного проведення негласної роботи та ОРД лише після його аналізу, тобто після здійснення аналітичної роботи. Така робота, на відміну від забезпечення (зокрема, інформаційного), є невід'ємною складовою діяльності оперативних підрозділів. Адже проведення аналітичної роботи сприяє виконанню завдань ОРД та кримінального судочинства як безпосередньо (через отримання нової інформації унаслідок аналізу наявних даних, тобто шляхом аналітичної розвідки), так і опосередковано (шляхом проведення оперативно-розшукових та процесуальних заходів з використанням результатів аналізу наявних відомостей). Зазначене підтверджує і результати дослідження А. А. Галючека та В. П. Журавльова, які зазначають, що інформаційне забезпечення ОРД має три взаємопов'язані компоненти: 1) інформаційні системи, у межах яких здійснюють збір, накопичення, системне опрацювання, зберігання й видачу необхідної оперативно значущої інформації; 2) аналітична робота, що полягає в здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів з опрацювання та синтезу наявної оперативної та іншої інформації; 3) управлінська діяльність, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії і тактики документування кримінальних правопорушень [28, с. 7–8].

Таким чином, з цього можна сформулювати висновок про те, що здійснення спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності поліції є одним з важливих завдань саме оперативних підрозділів. Оперативно-розшукова профілактика розпочинається з моменту реалізації оперативно-розшукових даних при відкритті кримінального провадження, інтенсивно здійснюється в період проведення невідкладних СРД, НСРД і триває аж до прийняття підсумкового рішення у кримінальному провадженні.

Аналітична ж робота є безпосереднім використанням наявної інформації виконання завдань ОРД та кримінального провадження. До її змісту належить широкий спектр дій (заходів) та їх комплексів. Водночас до аналітичної роботи потрібно відносити не лише інтелектуальні операції з

прогнозування, планування та контролю, а й аналітичну розвідку – систему розумових (інтелектуальних) операцій, що проводяться з наявною інформацією для одержання нових знань.

З метою підвищення ефективності здійснення запобігання кримінальним правопорушенням повинна відбуватись координація і взаємодія всіх суб'єктів поліцейської діяльності.

Координація та взаємодія органів і підрозділів поліції у діяльності з спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням здійснюється з використанням наступних форм:

- створення постійно діючих координаційних органів;
- взаємний обмін інформацією;
- спільне проведення нарад, інструктажів, навчальних занять, вироблення узгоджених дій щодо виявлення та розкриття кримінальних правопорушень;
- підготовка та прийняття спільних рішень;
- спільне планування і проведення узгоджених профілактичних заходів;
- інша спільна практична діяльність з наданням різноманітної допомоги один одному;
- спільне здійснення контролю і загальне підведення підсумків запобіжної діяльності.

При цьому планування, прогнозування та контроль одночасно є як стадіями організації спеціально-кримінологічного запобігання, так і безпосередніми складовими цієї частини роботи органів та підрозділів НПУ. Адже складання прогнозів і планів, визначення заходів контролю й особливостей їх застосування належить саме до кримінологічної категорії управління (об'єктом або процесом) та здійснюється за допомогою аналітичного інструментарію.

Кримінологічні рішення приймаються на основі прогнозів, утілюються у планах роботи та коректно реалізуються завдяки заходам контролю. Такі рішення можуть мати різний рівень (масштаб): від прийняття рішення про

особливості організації і тактики конкретного заходу у певній ситуації – до визначення пріоритетних напрямів діяльності поліцейських НПУ загалом.

При цьому потребує удосконалення система кримінального судочинства в частині взаємодії кримінальної процесуальної й ОРД та інституту внесення відомостей до ЄРДР. Відсутність законодавчо передбаченого інструментарію для здійснення прокурорами ефективного нагляду за дотриманням законності під час внесення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення до ЄРДР та необхідних процесуальних фільтрів, призвело до численних порушень прав і свобод людини. Це стало причиною надмірного навантаження на слідчого, прокурора та суддів (у середньому від 250 до 300 проваджень, в мегаполісах майже до 1500) і призвело до невинноватості тривалості та неповноти досудового слідства і судового розгляду кримінальних проваджень, що слугувало підставою звернень громадян до ЄСПЛ (у своїх висновках Суд за результатами розгляду таких звернень усе частіше констатує порушення Україною ст. ст. 2 та 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з підстав надмірної тривалості кримінального розслідування та судового розгляду справ тощо).

Загалом недосконалість галузевого законодавства, яке регламентує діяльність органів та установ кримінальної юстиції, а також кримінального та кримінального процесуального законодавства, істотно підвищує ризики реалізації кримінальних практик, та, відповідно, негативним чином позначається на спроможності системи кримінальної юстиції, зокрема органів НПУ, протидіяти зазначеним діям шляхом спеціально-кримінологічного запобігання.

Наприклад, наразі Законом встановлено, що співробітники оперативних підрозділів здійснюють СРД та НСРД в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора (ч. 1 ст. 41 КПК України). Доручення цих суб'єктів щодо проведення СРД та НСРД є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41 КПК України). Таке правове регулювання відносин між ними означає, що

співробітники оперативних підрозділів позбавлені права на оскарження вказівок, наданих їм на підставі норм кримінального процесуального права та не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Хоча, при цьому, під час виконання доручень слідчого, прокурора користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України) [85].

Водночас процесуальний порядок надання доручень не сприяє підвищенню ефективності виконання завдань щодо спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням з причини того, що містить елементи формалізму. І тут не йдеться про те, що практика досудового розслідування виробляє вкрай заформалізовані процедури. Справа у тому, що сам законодавець закладає в норми кримінального процесуального права такі формальні процедури. Наприклад, Л. М. Лобойко нарахував дванадцять етапів виконання доручень слідчого: 1) складання доручення слідчим; 2) направлення його до відділу документального забезпечення; 3) направлення доручення з відділу документального забезпечення; 4) розгляд цього документа і визначення виконавця; 5) направлення доручення до відділу документального забезпечення; 6) отримання і виконання доручення особою, якій воно доручено; 7) підготовка матеріалів на виконання доручення і супровідного листа на ім'я слідчого; 8) спрямування матеріалів і листа до відділу документального забезпечення; 9) спрямування їх із відділу документального забезпечення; 10) розгляд матеріалів і підпис листа; 11) направлення листа і матеріалів до відділу документального забезпечення; 12) отримання слідчим матеріалів виконання доручення [98, с. 41].

Цілком зрозуміло, що в оперативних працівників не вистачає часу на належне виконання доручення. Тому і з'являються у кримінальних провадженнях формальні відписки слідчому (дізнавачу) про те, що встановити обставини чи осіб, що вимагав слідчий у своєму дорученні, «неможливо» [98, с. 42].

Однак відповідна негативна ситуація у співпраці може мати такі шляхи вирішення: законодавчо позбавити слідчого права надавати вказівки співробітникам оперативних підрозділів, а останніх, відповідно, – здійснювати СРД; наділити оперативних співробітників повноваженнями здійснювати досудове розслідування у повному обсязі; об'єднати статуси слідчого та оперативного співробітника в один. Ураховуючи сучасне значне навантаження на слідчі та оперативні підрозділи у з'ясуванні обставин кримінального правопорушення слідчими та, відповідно, ОРЗ, лише третій шлях вирішення означеної проблемної ситуації може задовольнити потреби практики запобігання злочинності кримінальними процесуальними засобами. Зазначені дії та й взагалі механізм удосконалення спеціально-кримінологічного запобігання здійсненого органами та підрозділами НПУ, поряд із внесенням змін до КПК України, обумовлюють також:

- розроблення та прийняття нової редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у тому числі осучаснення на законодавчому рівні завдань ОРД, до яких мають відноситись передусім запобігання кримінальних правопорушень, виявлення та документування латентних кримінальних правопорушень, перевірка інформації про їх вчинення за допомогою ОРЗ і засобів;

- удосконалення організаційних і правових основ протидії організований злочинності, зміна архітектури Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; створення дієвого механізму протидії організований злочинності за рахунок функціонального розподілу повноважень між суб'єктами протидії проявам організованої злочинності та оптимізації системи запобіжних заходів;

- внесення змін до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», спрямованих на оптимізацію механізму захисту таких осіб, розробку та впровадження програми захисту учасників кримінального судочинства, а також визначення державного органу, відповідального за її реалізацію;

Поряд з цим підвищення рівня спеціально-кримінологічного запобігання органами та підрозділами НПУ передбачає покращення рівня навчання, підготовки, професіоналізму поліцейських і забезпечення доброчесності. На виконання цього завдання пропонуємо здійснити:

- створення науково обґрунтованої методологічної основи інноваційного розвитку системи професійного зростання;
- формування дієвої системи професійної орієнтації та добору кандидатів на навчання й службу на основі прозорої системи з орієнтацією на компетенції;
- створення системи незалежного оцінювання керівних кадрів, що ґрунтується на особистих заслугах і компетентності, зокрема на розробленні профілів компетентності для всіх керівних посад у системі поліції;
- запровадження програм перекваліфікації та працевлаштування осіб, вивільнюваних з органів і установ кримінальної юстиції та/або правоохоронних органів, в ході реформування, скорочення штатів тощо.
- удосконалення освітнього процесу шляхом його наближення до потреб практики, зумовлених необхідністю виконання завдань, що покладаються на НПУ, особливо в умовах воєнного стану;
- створення умов для подальшого розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень, сприяння розвитку вітчизняної виробничої бази зі створення сучасних засобів криміналістичної та спеціальної техніки для потреб НПУ.

Висновки до розділу 3

1. З огляду на неповноту законодавчого регулювання, низький рівень організації та здійснення заходів запобігання, відсутність у більшості підрозділів поліції забезпечуючих і виконавчих заходів й засобів запобіжної роботи, участь НПУ у загальносоціальному запобіганні кримінальним

правопорушенням мінімізована.

Констатовано, що наявна в Україні організація поліцейської діяльності, на жаль, усе ще не відповідає зростаючим потребам суспільства у захисті прав, свобод та законних інтересів, а також щодо здійснення загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням. Зокрема, роль поліції у створенні безпечного середовища в рамках «реактивної правоохоронної парадигми» традиційно обмежується боротьбою зі злочинністю – діяльністю, спрямованою на ліквідацію або нейтралізацію кримінальних загроз шляхом реагування на факти правопорушень, які вчинені або готуються. При цьому майже відсутня система заходів, спрямованих на протидію процесам детермінації злочинності. Така парадигма зумовлює гонитву за кількісними показниками (і, як наслідок, до численних порушень прав і свобод людини й громадянина), штучне «конструювання злочинності», дублювання повноважень безпосередніх суб'єктів та перетворення інформаційно-аналітичної діяльності на інструмент узагальнення статистики.

2. Наголошено на тому, що при організації профілактичної роботи необхідно враховувати, що публічне адміністрування у сфері запобігання кримінальним правопорушенням в Україні включає багатогранну, складну систему заходів, спрямованих на захист прав і свобод людини й громадянина, честі та гідності особи, яка функціонує у політичній, економічній і психологічній сферах та є різноплановою соціальною, політичною, економічною системою. У цьому аспекті пріоритетною та відповідною потребам сучасної практики видається кримінологічна теорія розбитих вікон, яка епізодично торкається кожної із зазначених сфер, надаючи пріоритет психологічним аспектам, і модель взаємодії поліції та громади «САРО» (сканування, аналіз, реагування та оцінка) у запобіганні кримінальним правопорушенням.

3. Для впровадження відповідних механізмів у практичну площину було обґрунтовано необхідність розробки *Концепції боротьби зі злочинністю* органами та підрозділами Національної поліції та *Плану запобігання*

кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ на 2025–2030 рр., який передбачатиме здійснення наступних заходів: зміна підходу «реагування на правопорушення, що вчинене або готується» на «усунення вразливостей середовища, що дозволяють вчинення правопорушення» (управління ризиками безпеки) з відповідною зміною підходу до оцінювання результатів правоохоронної діяльності; постійний моніторинг динаміки злочинності, зокрема шляхом проведення віктимологічних досліджень, а також періодична комплексна оцінка загроз і ризиків кримінального характеру на основі системно-синергетичного підходу та з урахуванням регіональної специфіки, складання за результатами паспортів безпеки; визначення моделі дотримання балансу необхідного рівня громадської безпеки та соціально-прийняттого рівня злочинності виходячи з принципу домінування життя людини як головної цінності; налаштування на досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімального ресурсного забезпечення за рахунок спрямування зусиль на управління ризиками безпеки; безперервність процесу реагування на нові загрози та виклики, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей тощо; поєднання проактивних і реактивних методів протидії злочинності; розширення формату державно-приватного партнерства у сфері забезпечення безпеки від кримінальних загроз, у тому числі шляхом використання потенціалу недержавних безпекових інституцій; удосконалення інфраструктури безпеки, систем відеоспостереження та оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій, впровадження і використання інших автоматизованих систем, що забезпечують інформаційно-технічну підтримку діяльності поліції; підвищення обізнаності громадян щодо діяльності органів поліції та механізмів звернення до вказаних органів за захистом своїх прав; упровадження в соціальні практики засад безпеки життєдіяльності як безпечної та комфортної взаємодії з навколишнім середовищем в умовах постійного існування загроз і викликів безпеці, формування безпекової компетентності громадян.

4. Діяльність НПУ як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням здійснюється на таких етапах: I-й – організаційне забезпечення (якісна підготовка професійних кадрів, які спеціалізуються на виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень; розроблення певних, більш ефективних форм взаємодії з населенням і використання його запобіжних можливостей; забезпечення окремих категорій осіб з підвищеною віктимністю засобами захисту та спеціальною технікою тощо); II-й – інформаційне забезпечення, оперативне надходження кримінологічної інформації та пошук її додаткових джерел; III-й – прогностично-аналітичне забезпечення включає в себе широкий спектр методів, у тому числі побудови імітаційних моделей, криміногенних ситуацій, карт-схем; IV-й – наукове забезпечення, використання запобіжних можливостей, облік усіх обставин, ситуацій, що складаються, модернізація апробованих і розроблених нових тактичних прийомів, методичних схем запобігання кримінальним правопорушенням.

5. Зростання злочинності в умовах воєнного часу змушує державу та НПУ вживати посилені заходи, спрямовані на належну організацію запобігання кримінальним правопорушенням. Підрозділи НПУ, реалізуючи призначення правової держави, покликані створювати умови для захисту суспільства від злочинних посягань, сприяти реалізації прав і свобод громадян. Працівники кримінальної поліції в силу специфіки їх функціональних обов'язків здійснюють оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії, у тому числі перебуваючи на місці вчинення кримінального правопорушення. Саме від якості здійснення працівниками кримінальної поліції першочергових заходів, повноти документального закріплення та оформлення їх результатів багато в чому залежить весь процес подальшого досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Спеціально-кримінологічне запобігання також здійснюється з урахуванням змісту кримінологічної профілактики, а також теоретико-обґрунтованих та нормативно визначених заходів щодо відвернення та

припинення суспільно небезпечних діянь, маргінальних проявів. Також значний вплив на зміст спеціально-кримінологічного запобігання мають заходи відвернення, що спрямовані на конкретних об'єктів профілактики, які замислюють учинення суспільно небезпечних діянь, з метою спонукання цих осіб до відмови від реалізації кримінальної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації, з урахуванням умов реальної війни і правового режиму воєнного стану, наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягало у кримінологічному пізнанні діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням з визначенням шляхів розв'язання низки фундаментальних і праксеологічних проблем, а саме:

1. Боротьба зі злочинністю в Україні реалізується всіма ланками державної та суспільної системи. Запропоновані вітчизняними науковцями доктринальні бачення стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю, зокрема за допомогою кримінологічного інструментарію та інститутів юридичної відповідальності, мають важливе наукове і прикладне значення. Одним із основних суб'єктів протидії злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням є правоохоронні органи, що мають на меті мінімізувати її рівень й утворити ефективну систему безпекового середовища, головним з яких потрібно визнати НПУ. Однак за відсутності наукового супроводу та браком чітких стратегічних орієнтирів діяльність НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням залишилась безсистемною й неузгодженою, а відтак, в умовах пандемії, війни, докорінних змін законодавства й правозастосовної практики, розроблення науково-обґрунтованих концептуальних засад діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, з визначенням шляхів вирішення низки фундаментальних і прикладних проблем, набуло особливого безпекового значення.

2. Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням – це нормативно визначена діяльність центрального органу виконавчої влади, з дотриманням законодавчо встановлених принципів, з метою недопущення та запобігання вчиненню суспільно-небезпечних діянь, що спрямовані на публічну безпеку і порядок, права та свободи людини, а також інтереси суспільства й держави та нейтралізації, блокування, усунення детермінант, що їх породжують і обумовлюють, а також корелюють

протиправну поведінку винних осіб.

Сутність кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності полягає в тому, що використовуючи кримінологічні інструменти для забезпечення правоохоронних органів інформацією про вчинені, або ті, що готуються кримінальні правопорушення досягається кінцева мета їх функціонування – забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави; надання допомоги особам унаслідок надзвичайних ситуацій; запобігання кримінальним правопорушенням, їх мінімізація шляхом усунення та нейтралізації детермінантів, недопущення й припинення у межах реалізації наданих повноважень [117, с. 633–643].

3. Принципи діяльності НПУ як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням – це вихідні засади функціонування, що ґрунтуються на нормах Конституції України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законі, що визначає правові засади організації та діяльності поліції, статус поліцейських і порядок проходження служби, а також на положеннях інших Законів України, актів Президента та постанов Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України й виданих відповідно до них актів Міністерства внутрішніх справ, інших нормативно-правових актів, що визначають зміст і характер запобіжної діяльності, з урахуванням науково обґрунтованих ідей, поглядів і доктрин й встановлюють таким чином найбільш важливі вимоги, які адресуються всім суб'єктам і учасникам цієї діяльності [115, с. 100–104]. До таких варто віднести системність; самостійність; демократизм; соціальну справедливість; комплексність; субординаційність; несуперечливість; своєчасність; достатність; оперативність; пріоритетність; погодженість; спадковість.

4. Незважаючи на дестабілізаційні чинники, а також постійне залучення особового складу НПУ до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви і

повідомлення в умовах війни, участі в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій, забезпечення кібероборони держави тощо, безпекова ситуація в державі за допомогою сил і засобів поліції поки що залишається контрольованою. Поряд з цим простежуються тенденції, які з кримінологічного кута викликають серйозні занепокоєння та застереження, оскільки у статистичних звітах органів кримінальної юстиції спостерігаються кардинальні зміни у кількісно-якісних параметрах злочинності, зокрема: значно підвищується ступінь тяжкості традиційних кримінальних правопорушень (зокрема, кількість тяжких злочинів збільшилась до 125 656 (+12,2 %) (2021 р.: -10,6 %) і дуже суттєво – особливо тяжких (105 559 (+ 8,7 %) (2021 р.: -8,3 %); фіксується поява нових форм і видів кримінальних правопорушень (воєнні злочини); зростає професіоналізм, організованість, транснаціональність злочинності, а також збільшується кількість випадків застосування зброї, використання «високих технологій»; відбуваються титанічні зміни у структурному розподілі кримінальних правопорушень з домінуванням нових форм і видів злочинної поведінки, які не були характерними в порівняно мирний час.

5. Констатовано, що, на жаль, нормативно-правове забезпечення не повною мірою відповідає реаліям, які склались у сучасній правоохоронній практиці (виступає однією з детермінант, яка обумовлює вчинення суспільно небезпечних діянь і негативно позначається на кримінологічній діяльності) та засвідчило відсутність їх наукового опрацювання, недооцінку можливих наслідків дії ухвалених законів і виданих наказів, що, своєю чергою, негативним чином позначається на якості не лише самих законопроектів та актів (розпоряджень) Кабінету Міністрів України, але й на стані захищеності суспільства. Стратегічна мета законодавства у боротьбі зі злочинністю та запобіганні кримінальним правопорушенням повинна носити випереджаючий характер, тобто сприяти підвищенню ролі правоохоронних інституцій, зокрема НПУ (натомість Закон України «Про запобігання кримінальним правопорушенням» і досі не прийнятий, а 41 % прокурорів, поліцейських та

31 % громадян вважають діяльність по запобіганню кримінальним правопорушенням незадовільною).

6. Причини невисокої результативності організаційно-управлінського кримінологічного забезпечення діяльності НПУ мають глибинний і комплексний характер, зумовлюючи мінімізацію протидії злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням, позаяк найбільшою мірою питання щодо безпосередніх суб'єктів запобігання розкривається в розрізі розгляду повноважень, завдань і обов'язків слідчих підрозділів, кримінальної поліції та органів превентивної діяльності з розбалансованою гібридною моделлю запобіжної роботи й нечіткими змістом і критеріями співвідношення оперативно-розшукової, кримінальної процесуальної, пошукової діяльності й негласної роботи. Зазначена концептуальна неузгодженість виявляє наявні прогалини і породжує нові проблеми законодавчого, відомчого (міжвідомчого) організаційно-управлінського характеру, які на поліцейській практиці вимагають невідкладного ефективного вирішення.

Визначено основні шляхи удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, зокрема, через поетапне запровадження моделі поліцейської діяльності керованої аналітикою, що включає передбачення, виявлення та прогноз тенденцій розвитку криміногенної ситуації із застосуванням різних методик опрацювання інформації, її оцінки та правильного застосування (інформаційно-пошукові (OSINT, One Login, Python та ін.), аналітичні системи (Big Data, FACE Recognition, VideoAnalytics та ін.) та спеціалізоване програмне забезпечення (PALANTIN, goAML/PRS/CASE/TRACE)).

7. Ефективність діяльності НПУ щодо запобігання кримінальним правопорушенням, протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, які можуть вплинути на криміногенний стан, залежить від якісного програмування. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність прийняття *Концепції боротьби зі злочинністю органами та підрозділами Національної поліції*, яка визначатиме основні положення правоохоронної діяльності у сфері запобігання

кримінальним правопорушенням, принципи, вимоги до організації управління і до заходів запобігання (концепція має стати вектором роботи правоохоронних органів щодо недопущення розвитку кримінальної активності й розповсюдженості кримінальної зараженості суспільства) та *Плану запобігання кримінальним правопорушенням органами і підрозділами НПУ на 2025–2030 рр.* (структурно-функціональне продовження Концепції, із визначенням конкретних заходів щодо підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням органами та підрозділами поліції); створення Управління запобігання кримінальним правопорушенням у структурі НПУ з покладенням таких завдань: кримінальний аналіз злочинності; визначення основних кримінологічних напрямів діяльності поліції; проведення кримінологічних досліджень; координація та взаємодія поліції з питань реалізації заходів запобігання; організація міжнародного співробітництва; аналіз та узагальнення практики боротьби зі злочинністю.

8. Механізм підвищення ефективності діяльності НПУ як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням поряд із внесенням змін до Закону України «Про Національну поліцію» та Кримінального процесуального кодексу України передбачає також: 1) розроблення та прийняття нової редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у тому числі осучаснення на законодавчому рівні оперативно-розшукових задач, пріоритетністю яких є визнання запобігання кримінальним правопорушенням, виявлення та документування латентних кримінальних правопорушень, перевірка інформації про їх вчинення за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів; 2) удосконалення організаційних і правових основ протидії організованій злочинності, зміна архітектури Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; створення дієвого механізму протидії організованій злочинності за рахунок функціонального розподілу повноважень між суб'єктами протидії проявам організованої злочинності та оптимізації системи запобіжних заходів; 3) внесення змін до Закону України «Про

забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», спрямованих на оптимізацію механізму захисту таких осіб, розробку та впровадження програми захисту учасників кримінального судочинства, а також визначення державного органу, відповідального за її реалізацію; 4) створення науково обґрунтованої методологічної основи інноваційного розвитку системи професійного зростання; формування дієвої системи професійної орієнтації та добору кандидатів на навчання й службу на основі прозорої системи з орієнтацією на компетенції; 5) упровадження системи незалежного оцінювання керівних кадрів, що ґрунтується на особистих заслугах і компетентності, зокрема на розробленні профілів компетентності для всіх керівних посад у системі поліції; програм перекваліфікації та працевлаштування осіб, вивільнюваних з органів і установ кримінальної юстиції та/або правоохоронних органів у ході реформування, скорочення штатів тощо; 6) удосконалення освітнього процесу шляхом його наближення до потреб практики, зумовлених необхідністю виконання завдань, що покладаються на поліцію, особливо в умовах воєнного стану; 7) розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень за напрямом осучаснення засобів криміналістичної та спеціальної техніки для потреб НПУ; реалізація кримінологічних програм на кшталт «Правосуддя, дружнє до дитини» і міжнародної моделі «Barnahus» та інших; запровадження спеціалізованих полігонів і профільних методик роботи зі злочинцями, потерпілими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. О., 2001. 251 с.
2. Бакай М. І. Імплементція положень «антикорупційних» конвенцій у вітчизняне кримінальне законодавство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2013. 19 с.
3. Балабанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 17 с.
4. Балац Р. М. Проблемні питання щодо правового регулювання запобіжної діяльності органів досудового розслідування національної поліції України. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017)*: зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 51–53.
5. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття і зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 98–108.
6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2011. 308 с.
7. Безега В. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 316 с.
8. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: 2017. 360 с.
9. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 32 с.
10. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... док. юрид. наук. 12.00.08. Харків. 2017. 401 с.

11. Бесчастний В. М. Удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 83–85.
12. Бичін С. О. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 20 с.
13. Бичін С. О. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 223 с.
14. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 21 с.
15. Блажівський Є. М. Проблеми запровадження кримінологічного моніторингу. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2013. № 1 (39). С. 146–150.
16. Бугера О. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 186–190.
17. Будь О. А. Адміністративно-правові засади здійснення превентивної діяльності поліцією: порівняння досвіду України та країн ЄС: дис. ... док. філософ. 081. Харків, 2021. 264 с.
18. Булатін Д. О. Адміністративно-правові засади здійснення превентивної діяльності поліцією: порівняння досвіду України та країн ЄС: дис. ... док. філософ. 081. Харків, 2020. 247 с.
19. Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.
20. Ведерніков Ю. А., Кучук А. М. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект. Київ: Знання України, 2009. 219 с.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. 1728 с.
22. Великий тлумачний словник української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

23. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік : монографія / за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 144 с.

24. Волобуєва О. О., Барган С. С. Організаційно-правові засади діяльності Національної поліції. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 3-4 (7–8). С. 3–7. URL: <https://policeystika.dnuvs.ukr.education/index.php/policeystyka/article/view/3/1>

25. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. 54 с.

26. Впровадження в Україні поліцейської діяльності, орієнтованої на громаду. Програма «Відкритість правоохоронної системи». *Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів*. URL: <http://police-access.info/2015/08/vprovadzhennya-v-ukrajini-politseyskoji-diyalnosti-orijentovanoji-na-hromadu/>.

27. Впровадження системи електронного обліку та відеофіксації (Custody records) в діяльності ізоляторів тимчасового тримання. URL: <https://ulaf.org.ua/criminal-justice/custody-records/>

28. Галючек А. А., Журавльов В. Ю. Інформаційне та аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю ОВС : метод. рек. Запоріжжя : Запорізь. юрид. ін-т ДДУВС, 2008. 56 с.

29. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 42–50.

30. Гладкова Є. О. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби зі злочинністю. *Використання спеціальних знань органами досудового розслідування у протидії кіберзлочинності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 листоп. 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 129–133.

31. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
32. Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 29. С. 145–154.
33. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю. , Колодяжний М. Г. Державне прогнозування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.
34. Голіна В. В., Сметаніна Н. В. Злочинність і системний підхід. *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали наук. - практ. конф. (Харків, 21 черв. 2013 р.) / Харків. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2013. С. 28–38.
35. Голубош В. Актуальні питання впровадження на практиці кримінологічної теорії розбитих вікон. *Національна поліція України*. 2021. URL: <https://if.npu.gov.ua/news/zagalna-informacziya/volodimir-golubosh-aktualni-pitannya-vprovadzhennya-na-practiczi-kriminologichnoji-teoriji-rozbitix-vikon/>
36. Гусарєв С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 35 с.
37. Гусарєв С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 422 с.
38. Данильченко Ю. Б. Спеціально-кримінологічні заходи протидії тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 114–118.
39. Данильченко Ю. Б. Україна в європейському антитерористичному просторі: від терогенності до партнерства. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*: зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 37–38.

40. Демський Н. В. Адміністративно-правове регулювання взаємодії підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України з іншими суб'єктами профілактики правопорушень: дис. ... докт. філософ. 081. Львів. 2023. 235 с.

41. Денисенко К. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарату. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 95–101.

42. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 331 с.

43. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2015–2020 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2021. 124 с.

44. Долинний А. В. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів: дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К. : Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», 2017. 198 с.

45. Дума В., Цимбалюк В. Правозастосування та форми його здійснення. *Правова інформатика*. 2006. № 3 (11). С. 59–62.

46. Євдокимов Д. А. Адміністративно-правові засади здійснення розслідування в справах про адміністративні правопорушення органами Національної поліції: дис. ... докт. філософ. 081. Київ. 2021. 225 с.

47. Єспринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса : Вид-во «Юридика», 2023. 560 с.

48. Єсімов С. С. Інформаційно-аналітична діяльність МВС України як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету*. 2017. № 1. С. 185–188.

49. Закалюк А. Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві. *Право України*. 2009. № 7. С. 36–43.

50. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

51. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

52. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 3 : Практична кримінологія. 320 с.

53. Законотворча діяльність: словник термінів і понять / за ред. акад. НАН України В. М. Литвина. Київ: Парламентське вид-во, 2004. 568 с.

54. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf

55. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf

56. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf

57. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf

58. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків, 2000. 260 с.

59. Зінченко В. М. Законність, права людини та правоохоронна діяльність. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 55–58.
60. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ, 2008. 292 с.
61. Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків, 2013. 650 с.
62. Іноземцева К. О. Організаційно-правові засади кадрового забезпечення судової системи України: дис. ... докт. філософ. 081. Суми. 2021. 248 с.
63. Іноземцева К. О. Сучасні проблеми кадрового забезпечення судової системи України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 71–76.
64. Іщук О. С. Механізм формування і реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95.
65. Іщук О. С. Правове забезпечення механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури. *Наше право*. 2014. № 10. С. 101–106.
66. Іщук О. С. Характеристика діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 2 (49). С. 110–116.
67. Калаянов Д. П. Правове регулювання діяльності поліції в країнах Європи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 34–36.
68. Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і право: підручник / за заг. ред. д.ю.н. проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: Тернограф, 2018. 804 с.
69. Кіщенко С. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень. Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. 41 с.

70. Ключко А. М. Кримінологічна характеристика розбійних нападів на банківські установи та їх запобігання органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2011. 20 с.
71. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монограф. Харків ; Дніпропетровськ: Панов, 2015. 316 с.
72. Коваленко А. В. Кримінологічний вимір поліцейської діяльності в Україні : монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 356 с.
73. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2020. 32 с.
74. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 455 с.
75. Колб Р. О. Банківська установа як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя. 2021. 289 с.
76. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 205 с.
77. Колодяжний М. Г. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 265–273.
78. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.
79. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
80. Костенко О. М. Воля і свідомість злочинця (дослідження із застосуванням принципу натуралізму): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1995. 321 с.
81. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції : навч. посіб. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 212 с.

82. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 388 с.

83. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.

84. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>

85. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

86. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон від 28 груд. 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/print>

87. Кримінологічна теорія розбитих вікон і модель взаємодії поліції та громади у запобіганні кримінальним правопорушенням : інформаційно-аналітичний огляд / О. В. Копан, А. А. Вознюк, Д. М. Тичина, О. Ю. Дрозд та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 48 с.

88. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Прецедент, 2009. 348 с.

89. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

90. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

91. Кримінологія: підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

92. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

93. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія. Київ, 2004. 304 с.
94. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2001. 370 с.
95. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.
96. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
97. Ліщук Б. В. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України: до питання вдосконалення. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 листоп. 2017 р.) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. С. 146–147.
98. Лобойко Л. М. Реформування кримінального процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки): Загальні положення та досудове провадження : монографія. Київ : Істина, 2012. 288 с.
99. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 429 с.
100. Мельничук Т. В. Кримінологічна безпека: сутність та концептуальне обґрунтування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 132–138.
101. Митний кодекс України: Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/print>
102. Митрофанов І. І., Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам : монографія. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2011. 256 с.

103. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: феномен та наукові засади забезпечення: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2018. 481 с.

104. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2020/>

105. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернед, 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

106. Некрасов В. А., Полянська В. С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією СОСТА. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування* : матеріали IV дистанційної наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, (Одеса, 15 листоп. 2018 р). Одеса : Юрид. літ., 2018. С. 40–43.

107. Небитова Н. Ю. Адміністративно-правові засади взаємодії органів Національної поліції України з державними та громадськими інституціями у сфері протидії торгівлі людьми: дис. ... док. філософ. 081. Київ. 2023. 243 с.

108. Нормативно-правовий термін. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

109. Озерський І. В. Співвідношення координації та взаємодії у діяльності органів прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 278–281.

110. Омельченко О. Є. Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2004. 189 с.

111. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: монографія. Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримінавчпедержвидав», 2010. 266 с.

112. Панфьоров П. І. Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням як один із напрямків діяльності Національної поліції

України. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

113. Панфьоров П. І. Національна поліція як суб'єкт спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 178–180.

114. Панфьоров П. І. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 6 (24). С. 588–600.

115. Панфьоров П. І. Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4. Т. 2. С. 100–104.

116. Панфьоров П. І. Реалізація окремих принципів в запобіжній діяльності Національної поліції України. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 139–141.

117. Панфьоров П. І. Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 633–643.

118. Панфьоров П. І. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 177–182.

119. Панфьоров П. І., Небитов А. А. Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 154–158.

120. Пелех М. І. Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 226 с.

121. Питання функціонування органів поліції охорони як територіальних органів Національної поліції та ліквідації деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовт. 2015 р. № 834. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-2015-%D0%BF#Text>

122. Підсумково-аналітичний звіт з опитування громадськості щодо оцінки рівня довіри населення до Національної поліції на загальнодержавному рівні. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Pidsumkovoanalituchnuy_zvit_NPY_.pdf

123. Пічкуренко С. І., Кацан Л. О. Щодо деяких аспектів використання підрозділів кримінальної розвідки в інформаційно-аналітичному забезпеченні діяльності кримінальної поліції. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції* : зб. наук. статей за матер. доп. Всеукр. наук.-практ. семінару (Львів, 23 берез. 2018 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 127–129.

124. Погребняк С. П. Принципи права: доктринальна питання. Правова доктрина України: в 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 396–415.

125. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, в Європі: концепції, теорія та практика: посібник. *Європейська мережа попередження злочинності (EUCPN)*. URL: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/eucpn>.

126. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану : монографія / за заг. ред. Д. В. Швеця, М. О. Семенишина. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 552 с.

127. Поліцейський офіцер громади. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/reforma-policiyi/policejskij-oficer-gromadi#:~:text=%D0%A5%D1%82%D0%BE%20%D1%86%D0%B5%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B9%3F,%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B8%2C%20%D0%B0%D0%BB%D0%B5%20%D0%B9%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%20%D1%82%D0%B0%D0%BC>

128. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС

- України від 8 лют. 2019 р. № 100.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.
129. Порядок присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань: Наказ МВС України від 12 берез. 2016 р. № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0498-16#Text>
130. Порядок укладання контракту про проходження служби в поліції: Наказ МВС України від 03 лют. 2017 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0191-17#Text>
131. Правила носіння однострою поліцейських: Наказ МВС України від 19 лип. 2017 № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17#Text>
132. Правоохоронні та спеціалізовані інституції сектору безпеки і оборони України: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. Ю. Бусол. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 492 с.
133. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55.
134. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
135. Про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя» і «Холодна зброя»: Наказ МВС України від 19 трав. 2022 р. № 306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0548-22#Text>
136. Про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 18 січ. 2013 р. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0233-13#Text>
137. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

138. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: Закон України від 07 лют. 2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

139. Про День Національної поліції України: Указ Президента України від 09 груд. 2015 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6932015-19621>

140. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12/print>

141. Про електронні комунікації: Закон України від 16 груд. 2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20/print>

142. Про заохочення в Національній поліції України : наказ МВС України від 25 квіт. 2019 р. № 317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0535-19>

143. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

144. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/print>

145. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/print>

146. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

147. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листоп. 1996

р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах* / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 136–141.

148. Про затвердження Змін до Порядку формування та ведення особових справ поліцейських: Наказ МВС України від 26 берез. 2019 р. № 215. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-19#Text

149. Про затвердження міської цільової комплексної програми профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» на 2019–2021 роки : рішення Київської міської ради від 18 груд. 2018 р. № 462/6513. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_skhvalennya_zmin_do_misko_tsilovo_kompleksno_programi_profilaktiki_ta_protidi_zlochinnosti_v_misti_kiyevi_bezpechna_stolitsya_na_20192021_roki/

150. Про затвердження Переліку змін у штатах Національної поліції: Наказ Національної поліції від 12 берез. 2019 р. № 221. *Єдиний загальнодержавний ресурс публічних законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність поліції*. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

151. Про затвердження Переліку посад поліцейських і військовослужбовців Національної гвардії України, які рівнозначні (аналогічні) посадам, що можуть бути заміщені поліцейськими і військовослужбовцями в державних органах, установах та організаціях : Наказ МВС України від 13 лип. 2018 р. № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-18>

152. Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України: наказ МВС України від 09 лют. 2016 р. № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#Text>

153. Про затвердження Положення про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій:

Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листоп. 2015 р. № 910.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2015-%D0%BF#Text>

154. Про затвердження Положення про Департамент кадрового забезпечення Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 12 груд. 2015 р. № 136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16>

155. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України: Наказ НПУ від 14 листоп. 2015 р. № 90. URL: <https://www.npu.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-departament-karnogo-rozshuku-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini>

156. Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 29 груд. 2019 р. № 1354. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-kriminalnogo-analizu>

157. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України: Наказ НПУ від 22 січ. 2021 р. № 52. *Єдиний загальнодержавний ресурс публічних законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність поліції.* URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

158. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 23 жовт. 2019 р. № 1077. *Єдиний загальнодержавний ресурс публічних законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність поліції.* URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

159. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20/print>

160. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх

наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 2016 р. № 92.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text>

161. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

162. Про затвердження Положення про Національну поліцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248607704>

163. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січ. 2016 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16/print>

164. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення: Наказ МВС України від 04 груд. 2017 р. № 987. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1565-17/print>

165. Про затвердження Порядку відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квіт. 2017 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2017-%D0%BF#Text>

166. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового закладу Національної гвардії України : Наказ МВС України від 15 квіт. 2016 р. № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16#Text>

167. Про затвердження Порядку нагородження осіб рядового і начальницького складу та працівників МВС України, інших осіб цінним подарунком, придбаним за рахунок коштів державного бюджету : наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 29 берез. 2013 р. № 322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0635-13#Text>

168. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : Наказ МВС України від 06 лют. 2019 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>

169. Про затвердження Порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції : Наказ МВС України від 23 листоп. 2016 р. № 1235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-16#Text>

170. Про затвердження Типової форми Контракту про здобуття освіти у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : Наказ МВС України від 01 берез. 2017 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-17#Text>

171. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

172. Про оборону України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print>

173. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print>

174. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>

175. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських : наказ МВС України від 25 груд. 2015 р. № 1631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16#Text>

176. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів: Наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17#Text>

177. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

178. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n452>

179. Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях: Указ Президента України від 09 груд. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691/2015#Text>

180. Про правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовт. 2001 р. № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>

181. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print>

182. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17/print>

183. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України; Стратегія від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Tex>

184. Про символіку Національної поліції України: Указ Президента України від 09 груд. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692/2015#Text>

185. Про страхування: Закон України від 18 листоп. 2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320>

186. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 254–258.

187. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text>

188. Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2015 р. № 730. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2015-%D0%BF#Text>

189. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20/print>

190. Проблеми протидії злочинності: підручник/ Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М., Лизогуб Б. В.; за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.

191. Проект «Шкільний офіцер поліції». URL: <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/proekt-shkilnij-ofitser-politsiji>

192. Профілактики злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Кролб та ін.; за заг. ред. д.ю.н. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

193. Прянішнікова І. В. Адміністративно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження правового режиму воєнного стану: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2022. 235 с.

194. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про офіційне тлумачення терміну «законодавство») від 09 лип. 1998 р. № 12-пр/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>

195. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної власності) від 20 черв. 2007 р. № 50рп/2007. URL: zakon.rada.gov.ua.

196. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. URL: zakon.rada.gov.ua.

197. Роїк В. А. Адміністративно-правові засади захисту інтересів суспільства і держави органами Національної поліції: дис. ... докт. філософ. 081. Київ, 2023. 258 с.

198. Романов М. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України: дис. ... докт. філософ. 081. Київ, 2022. 263 с.

199. Рущенко І. П. Злочинність в Україні: функціональне пояснення. *Право і безпека*. 2002. № 3. С. 184–188.

200. Самбор М. Поліція та органи внутрішніх справ: роздуми про співвідношення понять. *Право України: Юридичний журнал*. 2016. № 4. С. 149–156.

201. Свиридюк Н. П. Деякі питання щодо реалізації національної СОСТА. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 23 берез. 2018 р.). Кривий Ріг : Донец. юрид. ін.-т МВС України, 2018. С. 136–138.

202. Свиридюк Н. П. Оцінювання ризиків організованої злочинності як визначальний та важливий організаційний інструмент. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : зб. тез IV Міжнар.

наук.-практ. конф. (Одеса, 10 листоп. 2017 р.). Одеса : ОДУВС, 2017. С. 61–63.

203. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ : ВД «Дакор», 2020. 550 с.

204. Семенишин М. О. Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2021. 40 с.

205. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. пер. з рос. Х. : Консум, 2001. 656 с.

206. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 3. 687 с.

207. Сметаніна А. В. Теоретичне уявлення про злочинність в пострадянській кримінології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 20 с.

208. Сосніна О. Б. Злочинність як суспільно небезпечна поведінка. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 335–339. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_83

209. Степанюк А. Х. Принципи кримінально-виконавчого права. Вибрані праці / укл. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 253–304.

210. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін., за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 784–798.

211. Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2016. 345 с.

212. Тарасевич Ю. В. Кримінологічні засади протидії злочинності органами поліції в Україні та країнах ЄС: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь. 2021. 21 с.

213. Тарасевич Ю. В. Кримінологічні засади протидії злочинності органами поліції в Україні та країнах ЄС: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2021. 231 с.

214. Теорія держави і права: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін., за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

215. Теорія розбитих вікон: чому насправді вона не працює?
URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2019/09/09/teoriya-rozbytyh-vikon-chomu-naspravdi-vona-ne-pratsyuye/>
<https://hmarochos.kiev.ua/2019/09/09/teoriya-rozbytyh-vikon-chomu-naspravdi-vona-ne-pratsyuye/>

216. Тичина Д. М. Національна поліція України у системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 154–163.

217. Триньова Я. О. Кримінально-правове забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2013. № 1 (65) С. 401–412.

218. Тубелець О. С. Реалізація кримінально-правової політики України шляхом правозастосування: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2016. 16 с.

219. Туркевич І. К. Злочинність : навч. посіб. Київ : Ін-т адвокатури, 1999. 47 с.

220. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 берез. 2014 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print

221. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 687 с.

222. Фоменко А. Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2021. 35 с.

223. Фоменко А. Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2021. 422 с.

224. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 4. С. 179–184.

225. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ, 1997. 184 с.

226. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ : наш Формат, 2019. 608 с.

227. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. у-нт внутр. справ. Київ, 2007. 36 с.

228. Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. М. І. Іншина, О. М. Музичука, Р. С. Веприцького. Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. 206 с.

229. Чанцева А. О. Адміністративно-правові засади діяльності патрульної поліції із забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні: дис. ... докт. філософ. 081. Харків, 2023. 203 с.

230. Шаблистий В. В., Галемін О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором особам, наділеним владними повноваженнями під час виконання службових обов'язків чи іншим громадянам, що припиняли хуліганські дії: монографія / за заг. ред. д.ю.н., доц. В. В. Шаблистого. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 164 с.

231. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. 16 с.

232. Шостко О. Ю. Організована злочинність у системі координат зарубіжного досвіду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 242–254.

233. Шрамко С. С. Роль громадськості у запобіганні злочинності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

234. Що треба знати про поліцейських офіцерів громади. URL: <https://boratyn.ukrainia.org.ua/news/scho-treba-znati-pro-policeyskikh-oficeriv-gromadi>

235. Щодо визначення поняття нормативно-правового акту при встановленні надбавки за високі досягнення в праці або виконання особливо важливої роботи: Лист Державної митної служби України від 04 груд. 2008 р. № 17/1-6/2073 –ЕП. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

236. Draft Council Conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime. URL: <http://register.consilium.europa.eu>.

237. The World Book encyclopedia. Chicago etc.: World Book, 1994. Vol. 15. P. 620–626.

238. Wilson J. Q., Kelling G. L. Broken Windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic Monthly*. 1982. March. P. 29–38.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Панфьоров П. І. Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4. Т. 2. С. 100–104.

2. Панфьоров П. І., Небитов А. А. Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 154–158.

3. Панфьоров П. І. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 177–182.

4. Панфьоров П. І. Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 633–643.

5. Панфьоров П. І. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 6 (24). С. 588–600.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Панфьоров П. І. Реалізація окремих принципів в запобіжній діяльності Національної поліції України. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 139–141.

7. Панфьоров П. І. Національна поліція як суб'єкт спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.)*. Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2023. С. 178–180.

8. Панфьоров П. І. Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням як один із напрямків діяльності Національної поліції України. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.)*. Київ: Наук.-досл. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ

анкетування 525 працівників НПУ (150 слідчих, 183 оперативних працівників, 107 дільничних офіцерів, 85 працівників ювенальної превенції), 85 прокурорів з проблемних питань щодо запобігання кримінальним правопорушенням

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
1. Освіта?		
а) вища юридична	418	100
б) вища неюридична		
в) інша		
2. Ваша професійна діяльність?		
а) прокурор	85	18,5
б) слідчий	150	33,7
в) оперативний працівник	183	47,8
3. Стаж роботи (професійної діяльності)?		
а) до 3 років	33	8,5
б) 3–5 років	64	15,2
в) 5–10 років	246	59,3
г) понад 10 років	75	17
4. Чи достатньо, на Ваш погляд, у відомчих нормативно-правових актах повноважень правоохоронних органів щодо здійснення функції стосовно запобігання кримінальним правопорушенням?		
а) так	142	49
б) ні	276	64,2
5. Чи встановлюєте Ви у своїй повсякденній діяльності причини та умови вчинення кримінальних правопорушень?		
а) так	206	53,6
б) ні	212	54,2
6. Чи вважаєте Ви необхідним ухвалення Закону України «Про запобігання кримінальним правопорушенням»?		
а) так	335	75,4
б) ні	83	17,7
7. Яке Ваше ставлення до пропозиції створення окремого структурного підрозділу поліції, до повноважень якого буде входити запобігання кримінальним правопорушенням?		
а) позитивно	229	57,3
б) негативно	189	48,8

8. Хто, на Вашу думку, повинен проводити профілактичну роботу щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень?		
а) кримінальна поліція	118	31,2
б) слідчі підрозділи	156	36,7
в) патрульна поліція	96	28,4
г) інші поліцейські	48	12,1
9. Чи потребує удосконалення правове забезпечення запобіжної діяльності в Україні?		
а) так	304	70,4
б) ні	114	30,5
10. Чи достатньою мірою, на Ваш погляд, здійснюється обмін позитивним досвідом оперативної роботи, зокрема, шляхом поширення серед практичних працівників спеціальних видань з висвітленням прикладних питань запобігання кримінальним правопорушенням силами та засобами ОРД?		
а) так	151	35,6
б) ні	267	61,2
11. Які форми взаємодії частіше використовуються у запобіганні кримінальним правопорушенням?		
а) процесуальні	270	64,5
б) непроцесуальні	148	34,7
12. Чи потрібно створювати окремий державний орган віктимологічного спрямування?		
а) так	123	31,1
б) ні	295	67,7
13. Чи ефективним, на Вашу думку, є механізм відшкодування збитків жертвам кримінальних правопорушень?		
а) так	173	38,4
б) ні	245	58,8
14. Назвіть найбільш ефективні заходи віктимологічної профілактики:		
а) проведення профілактичної роботи з потенційними жертвами кримінальних правопорушень	235	57,7
б) впровадження і фінансування спеціальних комплексних програм	378	80,6
в) навчання потенційних потерпілих засобом нейтралізації конфліктів	290	76,3
15. Чим, на Вашу думку, обумовлені основні недоліки в діяльності Національної поліції по боротьбі зі злочинністю?		
а) підвищенням рівня професіоналізму злочинців	195	50,1

б) відсутністю методичних і практичних посібників, які б відповідали потребам практики у боротьбі зі злочинністю	175	39
в) низьким рівнем професіоналізму практичних працівників	111	29,3
г) незацікавленістю працівників поліції у результатах своєї праці	92	26,4

**Аналітична довідка
за результатами аналізу 120 кримінальних проваджень, статистичних
звітів Національної поліції та анкетування 525 працівників
Національної поліції України (150 слідчих, 183 оперативних
працівників, 107 дільничних офіцерів, 85 працівників ювенальної
превенції), 85 прокурорів**

Аналіз запобігання органами та підрозділами НПУ переконливо свідчить, що запобіжна практика, рівень виявлення та розслідування кримінальних правопорушень все ще перебуває на недостатньому рівні. Позаяк, але наявна низка питань у роботі превентивних, оперативних і слідчих підрозділів, що потребують ретельного вивчення як на науковому, так і правовому рівнях.

Про потребу підвищення ефективності наукових пошуків у цьому напрямі свідчать і результати анонімного опитування респондентів. Так, на питання «Чи вважаєте Ви необхідною активізацію наукових досліджень з питань запобіжної діяльності Національної поліції?» правоохоронці дали наступні відповіді: «так» – 167 із 244 осіб, які брали участь в опитуванні; «ні» – 50 осіб; «частково» – 27 осіб. Своєю чергою, пересічні громадяни та громадські активісти на це питання відповіли таким чином: «так» – 206 із 259 респондентів; «ні» – 18 осіб; «частково» – 35 осіб.

Саме тому постановка питання про визнання НПУ суб'єктом запобігання кримінальним правопорушенням є логічною та необхідною з огляду на наявні сьогодні у безпековому секторі держави проблем кримінологічного характеру. Про наявність зазначеної проблематики повідомили у ході анонімного опитування й деякі категорії респондентів. Зокрема, на питання «Чи зрозумілим є для Вас зміст запобіжної діяльності НПУ?» пересічні громадяни відповіли наступним чином: «так» – 86 осіб; «ні» – 59 осіб; «частково» – 125 осіб. Своєю чергою, правоохоронці на вказане питання дали такі відповіді: «так» – 170 осіб; «ні» – 23 особи; «частково» – 51 особа.

Рівень злочинності вважають низьким лише 44,3 % сільського населення проти 28,7 % міського. А «високим» стан злочинності назвало міське населення, що майже на 7 % вище за аналогічні оцінки жителів сіл і селищ (15,3 % vs 8,9 % відповідно). Серед регіонів, де найвище оцінюють рівень злочинності, третє місце займає Одеська область: 20,8 % оцінили рівень злочинності в їх районі проживання як дуже високий та високий. Крім цього, на високий рівень злочинності вказують опитані у Київській, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях, а найнижчий рівень злочинності, за оцінками респондентів, фіксується у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Тернопільській та Черкаській областях. До головних страхів, які громадяни бояться пережити по відношенню до себе, частіше відносять наступні: стати жертвою дорожньо-транспортної пригоди (37,4 %); стати жертвою будь-якого кримінального правопорушення взагалі (22,5 %); стати жертвою крадіжки з власного будинку (21,7 %).

Натомість, згідно зі щорічними статистичними звітами, спостерігається зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людей, а також проти власності, зокрема незаконних заволодінь транспортними засобами – на 63 % (з 4,1 тис. до 1,5 тис.); пограбувань – на 22 % (з 2,2 тис. до 1,7 тис.); розбійних нападів – на 20 % (з 473 до 381); тяжких тілесних ушкоджень – на 9 % (з 1,5 тис. до 1,4 тис.); тяжких тілесних ушкоджень зі смертельними наслідками – на 8 % (з 410 до 379). Водночас на 43 % розкрито більше кримінальних правопорушень (180,3 тис.).

Загалом же кількість кримінальних правопорушень, облікованих у 2022 р., в ході провадження за якими особі повідомлено про підозру, становила 132 418, що менше за тогорічну на 23,2 % (2019 р.: -10,5 %; 2020 р.: -2,7 %; 2021 р.: +3,2%). Частка діянь, стосовно яких особі було повідомлено про підозру, серед загальної кількості посягань, облікованих протягом аналізованого періоду, зменшилася до 36,5 % (2019 р.: 38,7 %; 2020 р.: 46,3 %; 2021 р.: 53,7 %). Найбільший відсоток кримінальних правопорушень, за якими особі

повідомлено про підозру, був у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Хмельницькій (60–66 %), а найменший – у Донецькій, Луганській, Херсонській (4–8 %) та Київській, Запорізькій і Харківській (19–30 %) областях.

У порівнянні з чоловіками жінки більшою мірою схильні довіряти поліції (42,3 % жінок vs 29 % чоловіків відповідно). Також, найбільше довіряє поліції молодь (18–29 років) – 43,6 % проти 40,3 % (30–54 років) та 40 % (55 років та старше). П'ять головних недоліків, які українці назвали такими, що найбільше шкодять ефективній роботі НПУ та відповідно її іміджу, наступні: корупція (здирництво, хабарництво) – 34,9 %; непрофесіоналізм – 34,8 %; бездіяльність – 27,1 %; небажання захистити «просту» людину – 26,8 %; безкарність співробітників поліції – 21,4 %. Ті, хто має високий рівень довіри до НПУ серед недоліків обрали: занадто мало повноважень (14 %) та незаконні зв'язки з кримінальним світом, мафією (13,6 %). На думку 26 % лояльних до поліції респондентів, поліція взагалі недоліків немає. А ті, хто зовсім не довіряє НПУ, головними недоліками назвали: наявність плану розкриття (24,7%); корупцію (22,4 %); непрофесіоналізм (19,2 %) і закритість (19,2 %).

Сукупно це свідчить про необхідність НПУ та МВС України, включаючи Кабінет Міністрів України, постійно удосконалювати організаційно-правові засади здійснення запобігання кримінальним правопорушенням. Однак, поряд з цим респонденти, які брали участь в анонімному опитуванні, повідомили про необхідність удосконалення механізму з означеного питання. Так, на питання щодо ефективності запобігання, що здійснюється НПУ, 37 % прокурорів відповіли, що сьогодні ця діяльність є мало результативною. Своєю чергою, тільки 57 % і самих поліцейських вважають, що вказаний вид запобіжної діяльності здійснюється на цілком задовільному рівні (з огляду на можливості правоохоронного органу та окремо визначеного підрозділу, в якому вони працюють).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор МАУП,
доктор юридичних наук, професор

К.В. Муравйов

«___» _____ 2024 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобутого
кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Панфьорова Павла Івановича на тему: «Національна поліція України як
суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» у освітній процес
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Комісія у складі: завідувача кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності, доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.; завідувача кафедри теорії держави і права та конституційного права, доктора юридичних наук, професора Саінчина О.С.; завідувача кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, кандидата юридичних наук, доцента Бортника В.А.; склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали, підготовлені здобувачем кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого Панфьоровим Павлом Івановичем на тему: «Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Результати дисертаційного дослідження Панфьорова П.І. відображені у навчально-методичних матеріалах з навчальних дисциплін: «Кримінологія» та «Актуальні питання кримінального права» для студентів та слухачів магістратури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Панфьоров П. І. Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4. Т. 2. С. 100–104.

2. Панфьоров П. І., Небитов А. А. Роль і місце Національної поліції у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 154–158.

3. Панфьоров П. І. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання

АКТ

впровадження результатів дисертаційного здобувача Міжрегіональної Академії управління персоналом Панфьорова Павла Івановича на тему: «Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» у практичну діяльність органів національної поліції України.

Комісія у складі: начальника Деснянського УП ГУНП у місті Києві Гомона Олександра Вікторовича, першого заступника начальника Деснянського УП ГУНП у місті Києві Ніконова Михайла Миколайовича, начальника відділу моніторингу Тищенко Дмитра Івановича склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали дисертаційного дослідження Панфьорова Павла Івановича на тему: «Національна поліція України як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням» за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, а також, опубліковані автором праці:

1. Панфьоров П. І. Принципи діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 4. Т. 2. С. 100–104.

2. Панфьоров П. І., Небитов А. А. Роль і місце Національної поліції у загально соціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2024. Вип. 2. С. 154–158.

3. Панфьоров П. І. Шляхи підвищення ефективності діяльності Національної поліції як суб'єкта спеціально-криминологічного запобігання кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2024. Вип. 3. С. 177–182.

4. Панфьоров П. І. Соціально-правовий статус Національної поліції України як правоохоронного органу в системі державних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 6 (34). С. 633–643.

5. Панфьоров П. І. Нормативно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 6. С. 125-134

Пропозиції та висновки дисертаційного дослідження використовуються працівниками в роботі слідчих та оперативних підрозділів; при розробці відомчих нормативно-правових актів та вдосконаленні методичних розробок.

Голова комісії:

**Начальник Деснянського УП
ГУНП у м. Києві,
полковник поліції**

О. В. ГОМОН

Члени комісії:

**Перший заступник начальника
Деснянського УП ГУНП у м. Києві,
майор поліції**

М. М. НІКОНОВ

**Начальник відділу моніторингу
Деснянського УП ГУНП у м. Києві,
майор поліції**

Д. І. ТИЩЕНКО